

**KAHRAMANMARAŞLI
MEŞHUR VE KAHRAMAN KADINLAR**

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCİ

Yazar

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Editör

Dr. Kemaleddin KOÇ
Ömer Yalçın OVA

Kapak

Gökhan GÖNEN

Dizgi&Mizanpaj

Şükran İŞÇİ

Tashih: Ömer Yalçın OVA

Kapak Resmi: Ahmet AKKURT

Nisan 2017

ISBN: 978-605-4996-35-3

Yapım & Baskı

İz Ofset

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı

Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü

0 (344) 225 24 15 - 16

www.kahramanmaras.bel.tr

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

**KAHRAMANMARAŞLI
MEŞHUR VE KAHRAMAN
KADINLAR**

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Kahramanmaraş 2017

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

1966'da Kahramanmaraş'ın Türkoğlu ilçesinde doğdu. İlk ve Orta Okulu doğduğu ilçede, liseyi 1983'te Kahramanmaraş'ta tamamladıktan sonra 1987'de Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümünü bitirdi. 1987-1993 yıllarında Şanlıurfa ve Kayseri'de öğretmen olarak çalıştı. Yüksek Lisansı 1994'te Erciyes, Doktorayı 1998'te Fırat Üniversitesinde tamamladı. Bir müddet MEB bursuyla Mısır'da araştırmalarda bulundu. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde araştırma görevlisi, yardımcı doçent ve doçent olarak çalıştı. 2010-2012 yıllarında Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerleri Araştırma Merkezi Müdürlüğü yaptı. 2012 yılından beri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinde görev yapmaktadır. 2014 yılında profesör oldu. Memluk, Eyyubî ve Selçuklu tarihi üzerinde çalışmalarının yanı sıra Kahramanmaraş Tarihi üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. 2015-2016 yılları arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevinde bulundu. Aynı üniversitede 2012 yılından beri Tarih Bölüm Başkanlığını yürütmenin yanı sıra 2015 yılından itibaren de Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı görevini yapmaktadır. 2013'ten bu yana Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisini çıkarmakta olup KADEM de (Kadın Araştırmalar Dergisi) dâhil olmak üzere birçok dergide hakemlik ve yazarlık yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
ÖNSÖZ	11
1. MARAŞLI MEŞHUR KADINLAR	17
1.1. Maraşlı Kadın Savaşçılar	17
2. DULKADİR ÜLKESİNDEN (MARAŞ) OSMANLI SARAYINA GELİN GİDEN KIZLAR	22
2.1. Sultan Hatun	22
2.2. Emine Hatun	23
2.3. Âlime Hatun	28
2.4. Sitti Hatun (Sitti Mükrimе Hatun)	28
2.5. Ayşe Hatun (Gülbahar Hatun)	40
2.5.1. Trabzon Gülbahar Hatun Külliyesi	42
2.5.2. Ayşe Sultan'ın Eserleri	46
3. MEMLUK SARAYINA GELİN GİDEN DULKADİR KIZLARI	52
3.1. Nefise Hatun	52
3.2. Süleyman Bey Kızı ve Çakmak'ın Eşi	54
3.3. Memluk Emirlerinden Özbey'in Oğlunun Hanımı ..	55
4. AKKOYUNLU SARAYINA GELİN GİDEN DULKADİR BEYLERİNİN KIZLARI	55
4.1. Benli Hatun	55
4.2. Kayıtmaz'ın Eşi	57
5. KADI BURHANEDDİN SARAYINA GELİN GİDEN DULKADİR KIZI	57
6. DULKADİR BEYLERİNİN HANIMLARI	58
6.1. Kadı Burhaneddin Ahmed'in Kızı Kayseri Valisi Ve Sefire Hatice (Mısır Hatun)	58
7. MARAŞ'TA ESER BIRAKAN KADINLAR	67
7.1. Şems Hatun	67
7.2. İklime Hatun	67
7.3. Kezban Hatun	68
8. OSMANLI DÖNEMİNDE MARAŞLI KADINLAR	69
8.1. Kara Fatma	69
8.2. Meryemçil Efsanesi	74

8.3. Hüsne Özdemir.....	76
8.4. Durdu Fatma Koç.....	76
9. MARAŞ MİLLÎ MÜCADELESİNDE KADINLAR.....	78
9.1. Düşmandan Kurtulmak İçin Kur'an-ı Kerim Okuyan Genç Kızlar.....	82
9.2. Senem Ayşe Gençay.....	82
9.2.1. Senem Ayşe Şiiri.....	87
9.3. Bitlis Defterdarının Hanımı Maraşlı İsimsiz Kahraman Kadınıımız.....	91
9.4. Düşmanın Silahını Susturmak İçin Evini yakan Kahraman Kadınıımız.....	93
9.5. Naciye Hanım.....	94
9.6. Hürü Ana.....	94
9.7. Bertizli Rençber Ali'nin Kızı Hurşit Bacı.....	95
9.8. Hamile Olarak Düşmana Karşı Savaşan, Cephede Doğum Yapan ve Şehit Olan Kadınıımız.....	95
9.9. Cepheye Yiyecek Taşıyan Kadın, Çocuk Ve Kadın Silahşorlar.....	98
9.10. Kurtuluş Savaşı İle İlgili Şiir Söyleyen Maraşlı Şâireler.....	98
10. ŞEHİDE KADIN VE KIZLARIMIZ.....	107
10.1. Türkoğlu Cephesi'nde Şehide Olan Kadınlarımız.....	107
10.2. Maraş İçindeki Çarpışmalarda Şehide Olan Kadınlarımız.....	108
SONUÇ.....	121
EKLER VE ALBÜM.....	123
Maraş Müdafaası ve Kahraman Kadınlarımız.....	125
Harp Değil Sanki Küçük Kıyamet.....	131
Nenemi Anamdan Çok Severim.....	133
Uzunoluk Hamamından Çıkan Kahraman Kadınlarımız.....	135
KAYNAKÇA.....	145

TAKDİM

Binlerce yıllık geçmişı olan Kahramanmaraş toprakları pek çok milletin oluşturduğu bir medeniyet ve kültür havzası durumundadır. Bu şehrin topraklarında yoğrulmuş pek çok mitoloji, efsane, masal, destan ve hikâyeler ortaya çıkmıştır. Kahramanmaraş coğrafyası heybetli dağları, gür akan ırmakları, delicesine esen rüzgârı ve genişçe uzanan ovaları ile burada yaşayan insanların üzerinde etkili olmuştur. Bu etkenler Maraş'ta yaşayan sadece erkekleri değil kadınları da etkilemiş ve Maraşlı kavramını oluşturmuştur. Türkiye illerinde Maraşlı ifadesi belirleyici özellik olmuştur. Bu ifadeyi üzerinde taşıyan insan doğru, dürüst, mert, dik duran, haksızlığa

boyun eğemeyen, mazlumunu koruyan, şefkatli, sıcakkanlı ve duygulu olarak bilinir. İşte bu insan Maraşlıdır.

Kahramanmaraş'ta yaşayan sadece erkekler değil kadınlar da tarihte önemli roller oynamışlardır. Anadolu'nun Selçuklu Türkleri tarafından fethinden itibaren Kahramanmaraş bölgesine yerleşen Türkmen kadınları yaşayışları, gelenek ve görenekleri, folklorları, halı ve kilim dokumaları, kıyafetleri, çocuklarını yetiştirmeleri, büyütmeleri, yemek kültürleri ve türküleri ile kendilerini göstermişlerdir. Maraşlı kadın iffeti, zarafeti, sadakati ve huy güzelliği ile dikkat çekmiştir.

Kahramanmaraş bir zamanlar Dulkadir Beyliği'ne başkentlik yapmış bir şehirdir. Dulkadir Hanedanı Anadolu beylikleri içinde en soylu olanlarındandır. Osmanlılar, Dulkadir Hanedanı'nı kendilerine denk görüp onlardan kız almışlardır. Dulkadir Beyliği'nin çevresinde bulunan devlet ve beyliklerin hanedan üyeleri de Dulkadir ailesinden kız alıp vermişlerdir. Dulkadir ailesinin kızları ve gelinleri gittikleri yerlerde iz bırakmışlardır. Bunları örnek alan Kahramanmaraşlı kadın ve kızlar da tarihte önemli işler yapmışlardır. Türkiye tarihinde ilk valilik ve sefaret görevi yapan Hatice (Mısır) Hatun Maraşlıdır. Tarihte önemli rol oynamış ve vali yardımcılığı yapmış Kara Fatma da Maraşlıdır. Kara Fatma düşmana karşı savaşlara katılmıştır. Maraş Millî Mücadelesinde Senem Ayşe adlı kadınıımız Fransızlara karşı bir müfreze oluşturup kahramanca çarpışmıştır. Bitlis Defterdarının hanımı adlı kadın kahramanıımız Maraş Millî mücadelesinde büyük kahramanlık göstererek şehrinin işgal eden yabancıları yere sermiştir.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi olarak şehrimizin değerlerinin tanıtılmasına büyük önem vermekte ve desteklemekteyiz. Bu eser, şehrimizin sadece kadınlarına ayrılmış bir eser olup bu bakımdan dikkat çekicidir. “Kahramanmaraşlı Meşhur ve Kahraman Kadınlar” adlı eseri yazan hemşerimiz Prof. Dr. İlyas GÖKHAN ve KADEM Kahramanmaraş Şubesi yetkilileri olmak üzere basımında emeği geçenlere teşekkürlerimi sunarım.

Fatih Mehmet ERKOÇ

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Kahramanmaraş tarih boyunca birçok olaya sahne olmuş ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İslam öncesi dönemde bu topraklardan Hititler, Asurlular, Makedonlar, Persler, Romalılar ve Bizanslar hâkimiyet kurup eserler bırakmışlardır. Bizim için şehrin İslamlaşması ve arkasından da Türklerin bu bölgeye gelmesi çok önemlidir. Bölgeye Hz. Ömer zamanından itibaren 637'de Müslüman akıncılar ulaşmıştır. Bölgemiz binlerce sahabe ve tabîiyûn'un fetih hareketlerine sahne olmuştur. Halid b. Velid, Hz. Okkaş, Hz. Mikdat b. Esved ve Hz. Malik b. Eşter gibi İslam'ın yiğit evlatları bölgede Hıristiyanlarla mücadele etmişlerdir. Uzun yıllar Müslüman Arapların hâkimiyeti altında kalan Kahramanmaraş topraklarına birçok Müslüman kadın da gelmiştir. Bunların isimlerini bilemiyoruz. Şehir 1085-86'da Selçuklu Türkleri tarafından fethedilmiştir. Bu süreçte Türkmenler bölgeye yerleşmişlerdir. Türkmen erkekleri bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması için fetihler yaparken Türkmen kadınları da onlara yardımcı olmuşlardır. Türk kültür ve geleneklerinin yaşatılmasında Türkmen kadınlarının büyük rolleri olmuştur. Türk yemek kültürü, nakış, kilim ve halı dokuma gibi değerleri Türkmen kadınları yaşatmışlardır.

1337'de Maraş ve Elbistan'da Türkmenlerin kurduğu Dulkadir Beyliği zamanında Maraşlı kadınlar, Anadolu Türkmen Beylikleri kadınları arasında ön plana çıkmışlardır. Dulkadir Beyliği zamanında erkeklerden meydana gelen bir ordunun yanında Türkmen kadınlardan oluşan 30 bin kişilik bir askeri güç dahi bulunuyordu. Selçuklular ve Osmanlılar

zamanında Bâciyân-ı Rûm (Anadolu kadınları) teşkilatının bir benzeri de Dulkadir Beyliği'nde bulunmaktaydı. Maraşlı Türkmenlerden oluşan bu kadın askeri birlik düşmanlarla mücadele etmekteydi.

Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmet Bey (1399-1442) eşi Hatice Hatun'u Kayseri valiliğine atamıştır. Daha sonra Nasıreddin Mehmed Bey eşini iki defa Mısır'a göndererek Memlukların elinde olan oğlunu kurtarmak istemiştir. Tarihe Diplomat ve sefire olarak geçen ve Mısır Hatun unvanını alan Hatice Hatun da Maraşlıdır.

Osmanlılar başta olmak üzere çevre beylik ve devletlerin hanedan mensuplarının evlenmek için tercih ettikleri kızlar olmuşlardır. Dulkadir Hanedanlığına mensup olan erkeklerde çevre beylik ve devletlerin hanedanlarının kızları ile evlenmişlerdir. Dulkadir Beyleri kızlarını çok iyi bir eğitim ve öğretimden geçirmişlerdir. Osmanlı Sarayına giden Dulkadir kızları davranışları, nezaketleri ve hareketleri ile hayranlık kazandırmışlardır. Fatih'in eşi Sitti Hatun Edirne sarayında uzun yıllar yaşamıştır. Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra Edirne'ye geri dönüp Sitti Hatun'la birlikte yaşamaya devam etmiştir. İstanbul imar edildikten sonra Fatih İstanbul'a dönse de Sitti Hatun Edirne'de yaşamaya devam etmiştir.

Osmanlı sarayına giden Maraşlı kızlardan biri de Ayşe Sultan'dır. Dulkadir Bey'i Alaüddeve'nin kızı olan Ayşe Sultan, Yavuz Sultan Selim'in annesidir. II. Bayezid'le Amasya'da evlenen Ayşe Sultan, oğlunun Sancak Beyi olduğu Trabzon'a giderek ölünceye kadar orada yaşamıştır. Vakfikebir ilçesini kurup, Trabzon'da Ayşe Sultan külliyesini inşa ettirmiştir. Doğu Karadeniz'de şehirlerin kurulup gelişmesinde büyük pay sahibi olan Ayşe Sultan Rize ve Pazar gibi yerlerde

camii inşaat ettirip Gülbahar Hatun (Ayşe) vakfını kurmuştur. Ayrıca, Şah İsmail ile nişanlanan ancak evlilikleri gerçekleşmeyen Benli Hatun da Alaüddeve'nin kızları arasında olup ahlakı ve güzelliği ile dillere destan olmuş ve romanlara konu olmuş Maraşlı bir kızdır.

XIX. yüzyılda Maraş Valisi Bayezidli Kalender Paşa'nın kardeşi Yusuf'un eşi olan Kara Fatma'nın yiğitliği ve kahramanlığı dillere destan olmuştur. 1821'de Kalender Paşa'nın ölümünden sonra onun yerini alan Yeğeni Süleyman Paşa'yı korumak için annesi Kara Fatma savaşa girmekten çekinmemiştir. Maraş bölgesini istila etmeye çalışan Yozgatlı Çapanoğullarından Mehmet Celâleddin Paşa ile savaşan Kara Fatma büyük başarılar göstermiştir.

Milli Mücadele döneminde Maraşlı Senem Ayşe, Fransızlara karşı büyük başarılar göstermiştir. Anadolu Türklüğüne örnek olmuştur. Senem Ayşe oluşturduğu bir çete grubu ile Fransızlara ağır darbeler indirmiştir.

Fransızların namusuna göz dikerek saldırdığı ve peçesini yırtmaya çalıştığı kahraman kadınlarımız düşmana teslim olmayarak namuslarını korumuşlardır. Sütçü İmam ve Çakmakçı Said Türk kadınlarına saldıran Fransız askerlerini yere sermişlerdir.

Kocasının Bitlis'te Defterdar olarak bulunduğu sırada çocukları ile birlikte Maraş'ın Kayabaşı Mahallesi'nde yaşayan isimsiz bir kadın kahramanımız vatanın işgal edildiğine dayanamarak evinin duvarından açtığı mazgal deliğinden silahla ateş açarak Fransız askerlerine ağır kayıplar verdirmiştir. Tarihe Bitlis Defterdarının eşi olarak geçen bu isimsiz Kadın kahramanımız Kahramanmaraşlıların övüneceği bir şahsiyettir.

Cumhuriyet döneminde Kahramanmaraşlı kadınlarımız eğitim, sağlık, hukuk, kültür, sanat ve iş hayatında başarılı çalışmalar yapmışlardır. Müslüman Türk kızları ve kadınları Maraşlı meşhur kadınlarımızın hayat mücadelelerini öğrenerek onlardan ilham alacaklardır.

Bu eserin hazırlanması ve yayınlanmasında emeği geçen başta Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Fatih Mehmet ERKOÇ olmak üzere, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı Sayın Cevdet KABAKCI'ya, Kadın ve Aile Şube Müdürü Sayın Ayşe TAŞKIRAN'a, Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) Kahramanmaraş Temsilcisi Sayın Mutlu ASLANTÜRK'e, Gaziantep Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Sayın Doç. Dr. Ayhan DOĞAN'a, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Öğretim Elemanlarından Sayın Dr. Kemalettin KOÇ'a ve Eşim Edebiyat Öğretmeni Sayın Kezban GÖKHAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eserin basımında görev alan Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi kültür yayınları koordinatörü Sayın Ömer Yalçın OVA'ya teşekkür ederim.

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
Nevşehir 2017

**Bu Eser Kahramanmaraş
Millî Mücadelesinde Şehit Olan Kadın Ve
Kızlarımıza İthaf Olunur.**

1. MARAŞLI MEŞHUR KADINLAR

1337'de Elbistan ve Maraş'ta kurulan Dulkadir Beyliği zamanında Türkmen kadınların eşlerinin yanında savaşa katıldıkları bilinmektedir. Bu konuda XIV. yüzyılın başında Çukurova'da bir seyahat yapan bir yabancı, Dulkadir ordusundan bahsederken, Dulkadirlilerin Türkmen kadınlardan oluşan bir askeri güçlerinin olduğunu hayretle, ifade etmektedir. Osmanlılar Dulkadir hanedanına büyük önem vermekteydiler. XVII. yüzyılda dahi Dulkadirliler Kırım hanları ile hükümdar ailesinden sayılıyorlardı.¹

1.1. Maraşlı Kadın Savaşçılar

Oğuzların Avşar, Bayat ve Beydilli boylarına mensup olan Dulkadir Beyliği halkının erkeklerin yanında kadın savaşçıların da bulunduğunu kaynaklar yazmaktadır. İslam öncesi Türklerde erkeklerin yanında kadınların da savaşlara katıldıkları bilinmektedir. Bir Türk obasına saldırı olduğu zaman erkekler silahlarını alıp atlara binerek düşmana karşı koymak amacıyla harekete geçerken, kadınları da çadırları toplayıp, çoluk çocukları güvenli bir yere taşıdıktan sonra, kendileri de erkeklerine yardım etmek amacıyla harekete geçerlerdi. Bu alışkanlığın bir devamı olsa gerektir ki, Anadolu'nun fethi sırasında Türk kadınları da savaşlara iştirak etmişlerdi. Türk gazileri düşmanla savaşırken, Türk kadınları da onlara yardım etmişlerdi.

Selçuklular zamanında esnaflar ahî teşkilatını kurmuşlardı. Ahî Evran tarafından kurulan ahî örgütü bir esnaf teşkilatı olması yanında aynı zamanda devlet otoritesi olmadığı zaman siyasi gücü temsil etmekteydi.

¹ J. H. Mordtmann, J. H. *Dulkadirliler*, (Eklemeler: M. H. Yinanç), *İA*, C.III, Eskişehir 1997, s.661.

Moğolların Anadolu'yu işgalleri sırasında Selçuklu Devleti'nin gücü zayıfladığında ahîler silahlanarak buldukları şehirlerde asayişi ve güvenliği sağladıkları gibi, şehirlerine saldıran Moğollara karşı da mücadele etmişlerdi. Türk erkekleri bunları yaparken kadınları da teşkilatlanmışlardı. Ahî örgütünün kurucusu Ahî Evren'in eşi Fatma Bacı, kadınlardan oluşan Bâciyân-ı Rûm (Anadolu kadınları) teşkilatını kurmuştu. Bâciyân-ı Rûm teşkilatına üye olan kadınların da savaflara katıldıkları bilinmektedir. Ahîyân-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm, Gâziyân-ı Rûm gibi isimler altında bilinen Türk erkekleri ve onların eşlerinden oluşan Bâciyân-ı Rûm teşkilatına üye olan Türk kadınları Osmanlı Beyliğinin kuruluşunda önemli roller oynadılar.² Ahî teşkilatının Piri Şeyh Edebalı Osman Gazi'nin kayınpederi olup, kızı Mal Hatun da Bâciyân-ı Rûm teşkilatına mensup bir kadın olmalıdır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Dulkadir Beyliği'nin, kadınlardan oluşan bir askeri birliği bulunmaktaydı. XV. yüzyılın başlarında Çukurova'da bir seyahat yapan **Bernrandon de la Broqui re** adlı Fransız seyyah, Dulkadir Türkmenleri'nin 30 bin savaşçı erkek askerinin bulunduğunu ve 100 bin de kadınlardan ibaret bir Türkmen kuvvetine sahip olduğunu anlatmaktadır. Bu yüz bin kadın savaşçı seyyahın eserinin başka bir yerinde 30 bin olarak kaydedilmektedir. Diğer Anadolu beyliklerinin hişbirinde görülmeyen kadın savaşçı sadece Dulkadir Türkmenleri'nde görünmekteydi. Maraş bölgesi Anadolu'ya Türkmenlerin dağılma yeriydi. Gerek doğudan gerekse Suriye'den Anadolu'ya

² Fuat Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluğu**, TTK Yay, Ankara 1999, s.93-95.

gelen Türkmenler Maraş'a uğramaktaydı. Bu yüzden Maraş bölgesine Ortaçağ'da "**Vilayet-i Türkmen**" ve "**Türkmen deposu**" denmekteydi. Maraş Dulkadir Beyleri de Memluklar ve Osmanlılar tarafından "Türkmen Emiri ya da Beyi" olarak adlandırılmaktaydı.

Dulkadir Beyliği Anadolu'nun orta kısmında olup batısında Osmanlılar, güneyinde Memluklar, kuzeyinde Eratna ve Kadı Burhaneddin devletleri ve doğusunda Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timur ve Safevi gibi devletlerle çevriliydi. Böylesine güçlü devlet ve beyliklerin ortasında olan Dulkadir Beyliği yaklaşık 200 yıl varlığını sürdürebilmişti. Bu kadar uzun süre varlığının sebebi hem bu kadın savaşçıları sayesinde hem de yukarı da ismi geçen devletlerle kız alıp vermesinden dolayı olmuştur.

İleride hayatı ve yaptığı işler hakkında bilgi verilecek Maraşlı kadın savaşçılardan biri de **Kara Fatma**'dır. Dulkadir Türkmenleri'nden olan Bozdoğanlı Aşireti'ne mensup olan Kara Fatma 1820'lerde hakkında yabancı basında da söz ettirmiştir. Kara Fatma Bayezidli ailesinden önce Maraş Beylerbeyi olan (1802–1822) daha sonra da Kuşadası muhafızı iken orada ölen Kalender Paşa'nın kardeşi Yusuf'la evlenmiştir. Kara Fatma'nın tek çocuğu doğmuş, o da 1832–1840 yılları arasında Maraş Beylerbeyi olan Süleyman Paşa'dır. Kara Fatma'nın torunu meşhur münşilerden Kenan Paşa'dır. Kocası Yusuf'un ölümü ve küçük yaşta kalan oğlu Süleyman'la birlikte 1820'lerden sonra Maraş ve etrafının tarihine damga vurmuştur. Kara Fatma Maraş valisi Kalender Paşa'nın kapı kethüdalığını yapmıştır. Ayrıca Kara Fatma, Camustil (Kumaşır), Yenicekale ve Andırın gibi nahiyelerde malikâne sahibiydi. Kalender Paşa'nın Maraş valiliğinden azledilmesinden sonra yeni

Vali Yozgatlı Çapanoğlu Celâleddin Paşa ile de m¼cadele etmiştir. Celâleddin Paşa, Kara Fatma ve oğlu S¼leyman'ı idam ettirmek istemiştir. Kara Fatma'nın bir kadın olması onu idamdan kurtarıırken oğlu S¼leyman ise kaçarak kurtulmuştur. Kara Fatma ve oğlu S¼leyman, Maraş valisi Celâleddin Paşa ile Yenice kale, Andırın ve Geben taraflarında çarpışmalara katılmıştır. 1829'de Celâleddin Paşa'nın Maraş valiliğinden azledilmesinden sonra rahat bir nefes alan Kara Fatma ve oğlu S¼leyman bu defa da Mısır valisi İbrahim Paşa'nın saldırısına maruz kalmıştır. 1832 yılından itibaren Maraş, adana ve Antep taraflarına gelen Mısırlılar b¼lgeyi istilaya kalkışmışlardır. Osmanlı devleti yanında yer alan S¼leyman Paşa Mısırlılara karşı koymaya çalışmış m¼cadelesini 1839'a kadar s¼rd¼rm¼řt¼r. Bu tarihte Maraş valiliğinden azledilerek İstanbul'a çağrılmıştır. 1840'da Malatya valiliğine atanan S¼leyman Paşa Malatya'da vefat etmiştir. Kara Fatma'nın ise ne zaman nerede öld¼đ¼ hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerden birine g¼re Kara Fatma Andırın'da vefat etmiş ve mezarı da Tokmaklı K¼y¼ yakınındadır.

Geben Kalesi

1853–1856 yılları arasında devam eden Kırım Savaşı'na katılan ve yararlıklar gösteren Kara Fatma adında bir kahraman kadın daha vardır. Bu hanım ise Cerid Aşireti'ne mensuptur. 1853–56 tarihleri arasında Osmanlı-Fransız ve İngiliz-Prusya gibi devletlerin Çarlık Rusya'sına karşı yaptıkları savaşta müttefikler büyük yararlıklar göstermişlerdir. Kara Fatma'da adamları ile birlikte Osmanlı ordusu içinde Ruslarla çarpışmıştır. Onun resmini çeken savaş muhabirleri Avrupa gazetelerinde yayınlamışlardır. Milli mücadele döneminde Maraş savunmasında Maraşlı Türk kadınları işgalci Fransız ve onların işbirlikçisi olan Ermenilere karşı vatanlarını savunmuşlardır. Bu dönemde isimsiz bir kadın kahraman olan Bitlis defterdarının hanımı ve Milis kuvvetlerine komutanlık yapan Senem Ayşe, bayraktarlaştan Maraşlı kadınlardandır. Yine Fransızlara karşı peçesini ve namusunu koruyan Maraşlı kadınlar da bulunmaktadır.

2. DULKADİR ÜLKESİNDEN (MARAŞ) OSMANLI SARAYINA GELİN GİDEN KIZLAR

1337'de Maraş ve Elbistan'da kurulan Dulkadir Beyliği 1522'ye kadar devam etmiştir. Anadolu Beylikleri içinde en geç kurulanlardan biri olan bu beylik Osmanlı Devleti'ne de en son katılmıştır. Oğuzların Bozok kolunun Bayat, Beydilli ve Avşar Boyuna mensup olan Dulkadirîliler uzun yıllar Osmanlı, Safevi ve Memluklar gibi güçlü devletlerin arasında bağımsızlığını korumuştur. Oğuzların Bozok kolunun Kayı boyuna mensup olan Osmanlıların Anadolu Beylikleri içinde bir hanedan olarak kabul ettikleri yegâne beylik Dulkadirîlilerdir. Bundan dolayı bazı Osmanlı Sultanları ve oğulları Dulkadir Beylerinin kızları ile evlenmişlerdir. Dulkadirîliler sadece Osmanlılara değil Mısır Memluk Sultanlarına, Akkoyunlu Beylerine ve Eratna Devleti'ne de kız vermişlerdir. Maraş'tan, Bursa, Edirne ve İstanbul gibi Osmanlı başkentlerine giden gelinler bölgenin kültür ve geleneklerini Osmanlı sarayına yansıtmışlardır.

Osmanlı sarayına Dulkadirîlilerden beş gelin gitmiştir. Bunların isimleri ve hakkındaki bilgiler şu şekildedir:

2.1. Sultan Hatun

Dulkadirîlilerden Osmanlılara gelin giden ilk kız Yıldırım Bayezid'in (1389–1402) Hanımlarından biri olup "Sultan Hatun" olarak bilinmektedir. Dulkadir Hanedanına mensup Süleyman Şah adlı beylerden birinin kızıdır ve çocukları bilinmemektedir.³

³ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı'da Harem**, Osav Yay., İstanbul 1995, s.300.

2.2. Emine Hatun

Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı – Dulkadir ilişkileri başlamıştı. Dulkadiroğlu Sevlî Bey'in (1386–1399) kızı Emine Hatun'u, Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmet'le evlendirmişti. Çelebi Sultan Mehmet kardeşleriyle giriştiği taht mücadelesi sırasında sürekli Dulkadirlilerden yardım almıştır.⁴ Birçok Osmanlı kaynağında Çelebi Sultan Mehmet'le evlenen Emine Hatun'un Dulkadir Beyi Nasîreddin Mehmet Bey'in kızı hatta onun oğlu Süleyman Bey'in kızı olduğu yazılıdır.⁵ Bu bilgiler doğru değildir. Kaynaklarda Dulkadir Beylerinden bahsedilirken isim verilmeden Dulkadiroğlu denmesi bu hataya neden olmuştur. Merhum tarihçimiz Halil Edhem Bey bu karışıklığı aydınlatarak Çelebi Mehmet'e verilen Emine Hatun'un Üçüncü Dulkadir Bey'i olan Sevlî Bey'in kızı olduğunu ve düğününün 1391'de yapıldığını tespit etmiştir. Çelebi Mehmet'e verilen kızın adı Emine olup Sultan II. Murad dahi bu kadından doğmuştur. Aynı tarihte Sevlî Bey büyük kızını da Kayseri ve Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'e vermişti.⁶ Osmanlı Harem hayatı ile ilgili çalışmalarıyla tanınan Çağatay Uluçay da Emine Hatun'la Çelebi Mehmet'in evliliğinin 1403'te olduğunu belirterek bir yıl sonra II. Murat'ın doğduğunu ileri sürmektedir. Evliliğinin sebebi olarak Dulkadiroğullarının Memluklarla çarpışmasından

⁴ Mehmed Neşri, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ**, C. II (Yay.: M. A. Köymen, F. R. Unat), TTK Yay., Ankara 1987, s.445.

⁵ Solakzade, **Solakzade Tarihi**, C.I, (Neşr: V. Çabuk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s.160.

⁶ Halil Edhem, **Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri**, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1926.s.309; Besim Atalay, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, (Yay. İlyas Gökhan-Mehmet Karataş), Kahramanmaraş 2008, s.77.

Osmanlıların faydalanmak istemesi görülmektedir.⁷ Çelebi Mehmet Emine Hatun'la evlenirken düğün ve nikâh yapmıştır.⁸

Çelebi Sultan Mehmet, Dulkadirlielerin desteğini alarak kardeşleri ile girdiği taht mücadelesinden galip çıkarak 1411'de tek başına Osmanlı Devleti'nin başına geçmiştir. Bu yüzden o, Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu sayılır. Bu kızın babası yanlış olarak Nasireddin Mehmet Bey (1399–1442) gösterilmiştir. Emine Hatun'un Fatih'in babası olan II. Murat'ın (1421–1451) annesi olduğu iddia edilmektedir. Kaynaklarda Çelebi Sultan Mehmet zamanında (1411–1421) Dulkadir Beyinin kızını sultana verdiği belirtilmektedir. Ancak bu dönemde Dulkadir Beyinin adı Süleyman olarak kaydedilmektedir. Oysaki bu sırada Dulkadir Beyi Nasireddin Mehmet Bey'dir. Yıldırım Bayezid'in 1402'de Ankara savaşında Timur'a yenilip esir düşmesi üzerine oğulları arasında saltanat kavgası başlamıştı. 1402'den 1411'e kadar devam eden bu karışıklık devrine “Fetret Dönemi” denmektedir. Çelebi Sultan Mehmed kardeşi İsa Çelebi ile giriştiği saltanat mücadelesi sırasında Dulkadiroğlu'ndan yardım istemişti. Bu amaçla kazaskerini Dulkadiroğlu'na göndermişti. Bunun üzerine Dulkadiroğlu Çelebi Sultan Mehmed'e elçi göndermişti. Bu olayı Osmanlı tarihçilerinden biri olan Hoca Saadettin, Tacü't-Tevarih adlı eserinde şöyle anlatmaktadır. *“Zulkadiroğlu da aynı şekilde, parlak hediyelerle bir muhabbetname yollayıp dostluğu pekiştirmiş, aralarındaki bağları, yakınlığı iyice geliştirmiş olmak*

⁷ M.Çağatay Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, TTK, Ankara 1992, s.10.

⁸ M.Çağatay Uluçay, **Harem II**, TTK, Ankara 1992, s.40.

için, akrabalık ilişkileri kurmak yolunda istek göstererek, öz kızını sultanın nikâhına vermiş, nişanlamış bundan sonra da büyük öğünç duymuştu.”⁹

Sultan Çelebi Mehmet, Dulkadiroğlu’ndan aldığı destekle kardeşi İsa Çelebi’yi yendikten sonra Rumeli’de bulunan diğer kardeşi Musa Çelebi’nin üzerine yürümüştür. Yine hanımı Emine Hatun’un amcasının oğlu olup Dulkadir Beyi Nasıreddin Mehmed Bey’den yardım istemişti. Neşri tarihinde bu olay şöyle anlatılmaktadır. “*Şöyle rivayet olunur ki, çün Sultan Mehmed’in elçisi Dulkadiroğluna yetişti, kemal- gayret ve izzet neyse yerine getirildikten sonra, Sultanın mektubuna cevap- name yazıp eyitti ki “ ey Sultan-ı âlem her nereye teveccüh edersen, Hak Teâla sana muavin olup, feth ü zafer makaarin olup, fırsat ve nusrat senindir. İnşalla ül-aziz, eğer hizmetine ben varamayacak olursam, oğlum (Süleyman) kulunu gönderem.”* Deyip mektubu elçinin eline verip, alıp, gelip sultana yetişti. Sultan kardeşi Musa Çelebiye karşı asker toplamak için Amasya’dan Ankara’ya geldi. Dulkadiroğlunun askerleri de oraya geldi. Sultan onlara izzetü ikram da bulunup hediyeler verdi. Dulkadiroğlu sultanın elini öptü. Onun mahiyetine de hediyeler verildi.¹⁰

Bu olayı Hoca Sadettin “*evlilik yoluyla akrabalık kurduğu, bu suretle kendisine bağlamış olduğu Dulkadiroğlu’na mektup gönderip, Musa Çelebi’ye karşı Rumeli’de sefere çıkmak niyetinde olduğundan onun da dostları ve yakınları ile sefere*

⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, C. II, (Hazr: İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s.22.

¹⁰ Neşri, C. II, s.503–504.

katılması dileğini bildirmişti. Dulkadiroğlu buyruğu can ve baş üstüne diyerek cevaplandırmış ve şöyle yazmıştı:

*Yürekten sadakatle el bağlamışım
Emrini fermanını hep gözlemişim
Varlığı yüce şah, her ne diler ise
Can ve gönülden getiririm yerine”¹¹*

Sultan Çelebi Mehmet, kayınpederi Dulkadiroğlu'nun kendine yardım edeceği haberini alınca sevinmişti. Damadı Çelebi Mehmet'e yardım etmek amacıyla harekete geçen Dulkadiroğlu Bey'i onunla buluşmak amacıyla Ankara'ya gelmişti. Sultan kayınpederini karşılamak üzere beylerini göndermiş ve onu törenle karşılamış ve izzet ve ikram da bulunmuştur. Yine Hoca Sadeddin bu konuda şöyle yazmaktadır: **“Dostluk ve akrabalık bağlarına karşılıklı yardım ve destekleme ilişkileriyle daha da sağlamlaştırdı. Onu ağırlamak, değerlendirmek için törenlerde hiçbir kusur yapılmadı. Kıymetli hil'atlar (elbise), çeşitli armağanlar, zengin sofralarla Dulkadiroğlu ile adamlarına ikramlarda bulunuldu. Sultan Dulkadiroğlu ile birkaç kez görüşüp, yakınlığı artırmak ve töresel davranışları bir yana atmak için özel toplantılar da düzenledi. Dulkadiroğlunu çocukları ile birlikte davet etti. Ziyafette güneş gibi parlayan altın tabaklar, kakmalı gümüş, tepsiler, renkten renge dönen bukalemun misali, yıldızlar gibi ışık saçan kâseler, zarf ve kaşıklar kullanılmış, tok toyumlu şölen düzenlenmiş, herkes ağırlanmıştı. Sultan ziyafette kullanılan padişahlara yaraşır süslü bezeli yemek takımlarını, kap ve kaçağı olduğu gibi**

¹¹ Hoca Sadettin, C. II, s.65.

Dulkadiroğluna armağan ettiği gibi, giymiş olduğu ağır elbiseyi adı geçene giydirip, belindeki gümüş kakmalı kılıçla kemeri de ona kuşatmakla dostluğunu iyice belirtmiş oldu. Ayrıca gümüş koşumlarla süslü bir at ihsan etmekle, sevginin doruğa çıktığını gösterdi. Değerli çocuklarına, beylerine, adamlarına ise rütbelerine göre, padişahlara yakışır başlıklarda bulunarak her birini başına taç edip gönüllerini kendi dileğince almış oldu....”¹² Mehmet Çelebi'nin Dulkadir hâkiminin kızı ile evlenme olayını meşhur tarihçimiz İdris-i Bitlisi de Heşt-Behişt (Sekiz Cennet) adlı eserinde anlatmaktadır. Dulkadir Beyinin kızını Sultan Çelebi Mehmet'le evlenmesi teklifinde bulunduğunu sultanın da bunu kabul ettiğini izah etmektedir.¹³ Sultan Çelebi Mehmet, kayınpederi Dulkadiroğlu'ndan aldığı yardımla Rumeli'ye çıkıp kardeşi Musa Çelebi'yi mağlup etti ve tek başına Osmanlı tahtına oturdu.

Bu konuda Osmanlı kaynakları hem fikir olmayıp, Nasıreddin Mehmet Bey'in kızını Çelebi sultan Mehmet'e verdiği yazılmaktadır. Ancak bu kızın Seveli Bey'in kızı olduğu daha Yıldırım Bayezid zamanında ya da onun ölümünden bir süre sonra bu izdivacın olduğu ileri sürülmektedir.¹⁴

Osmanlılar doğuda kendilerine karşı en güçlü devletlerden olan Memlûklerle aralarında tampon devlet konumundaki Karamanlılar ve Dulkadirliiler ile de evlilik yoluyla akrabalık kurmaya ve dostluklarını

¹² Hoca Sadettin, C. II, s.66-67.

¹³ İdris-i Bitlisi, **Heşt Bihîşt**, C. II, (Yay. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Betav Yay., Ankara trhz, s.216-254.

¹⁴ Arifi Paşa, *Elbistan ve Maraş'ta Zulkadiroğulları (Dulkadir) Hükümeti*, (Çev. Selim Kaya) **Dulkadir Beyliği Araştırmaları I**, UKDE, Kahramanmaraş 2008, s.26; J. H. Mordtmann, s.659.

ilerletmeye çalışıyorlardı. Nitekim **Çelebi Mehmed** fetret dönemi sırasında Dulkadirli Süli Bey'in kızı Emine Hatunla evlenmek istemiş ve bu arzusu hüsn-i kabul görmüştür. Çelebi Mehmet ile Emine Hatun 1403 yılında evlenmişler ve bu evlilikten ertesi yıl **II. Murad** doğmuştur.¹⁵

2.3. Âlime Hatun

Dulkadiroğlu ailesinden bir beyin kızı olan Âlime Hatun aynı zamanda II. Murat'ın eşidir. Bu hanımın çocuk sahibi olup olmadığı hakkında bilgi yoktur.¹⁶

2.4. Sitti Hatun (Sitti Mükrimе Hatun)

Dulkadir Sarayı'ndan Edirne'deki Osmanlı Sarayı'na gelin giden en ünlü gelin şüphesiz ki Sitti Hatun'dur. Kaynaklarda adı Mükrimе olarak da geçmektedir. Nasîreddin Mehmet Bey'in 40 yılı aşkın saltanatının sona ermesinden sonra onun yerine geçen oğlu Süleyman Bey'in kızı olan Sitti Hatun, Fatih Sultan Mehmet'le evlendirilmiştir. Onun vasıtasıyla Osmanlı Sarayı'nda Maraş giyim, kuşam, yemek ve benzeri kültürün yerleştiği ileri sürülmektedir. Gelin olduktan sonra 18 yıl Edirne'de yaşayan ve orada ölen Sitti Hatun'un II. Bayezid'in annesi olduğu da kabul edilmektedir. Bu evliliğinin sebebi olarak da II. Murad'ın, II. Kosova zaferini kazandıktan sonra Karamanoğullarının bir ihanetini önlemek için Dulkadiroğlu Süleyman Bey'le akrabalık kurmak istemesi gösterilmektedir.

II. Murat, oğlu şehzade Mehmet'e (Fatih), Süleyman Bey'in kızlarından birini almak için önce görücü olarak Amasya Beyi Hızır Ağa'nın eşini

¹⁵ Ahmet Şimşirgil, (Bu yazı Tarih ve Düşünce Dergisinden alınmıştır. www.turksultans.com/hhalki.php).

¹⁶ Akgündüz, s.302.

Elbistan'a göndermişti. Bu sırada Elbistan Dulkadir Beyliği'nin merkezi olup Süleyman Bey orada oturmaktaydı. Kız beğenilip söz kesildikten sonra da gelini almak için Hızır Ağa'nın hanımının yanına bazı kadınları ve Saruca Paşa'yı katarak göndermiştir. Elbistan'dan mükemmel bir çeyizle çıkan Sitti Hatun¹⁷, Dulkadir hanedanına mensupları ve beyler tarafından Bursa'ya kadar uğurlanmıştı. Bursa'da ise Osmanlı Beyleri, âlimleri, fakihleri, şeyhleri gelini karşıladılar.¹⁸ Oradan Edirne'ye gelinmiş ve düğünün gösterişli ve göz alıcı olmasına dikkat edilerek, Anadolu'daki beyler ve komşu hükümdarlar düğüne davet edilmişti. Bu düğün 3 ay çok tantanalı bir şekilde devam etmiştir. Düğünden sonra Şehzade Mehmet ve Sitti Hatun Manisa'ya gönderildi.

II. Mehmet padişah olunca, Sitti Hatun'la birlikte Edirne'ye geldi. II. Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra Sitti Hatun Edirne'de kalmaya devam etti. Gerçi Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra Edirne'ye dönmüş ve İstanbul'da bir saray yapıncaya kadar orada kalmaya devam etmişti. Sitti Hatun ise ölümüne kadar Edirne'de yaşamıştır. O, kocasının izniyle burada büyük bir saray yaptırdı. Edirne'deki sarayında münzevi bir hayat sürmeye başlamıştı. Fatih'in ölümüyle Sitti Hatun, II. Bayezid'in izniyle 1484'de burada büyük bir camii yaptırmıştır. Bu camiinin yapılmasından kısa bir süre sonra 1485'te Edirne'de öldü.¹⁹ Camiinin mihrabının önüne gömüldü.²⁰

¹⁷ Maraş'ta sözlü anlatılan rivayetlere göre Süleyman Bey 70 deve yükü çeyizle kızını Osmanlı sarayına göndermiştir.

¹⁸ Atalay, s.79.

¹⁹ Kaynaklar Sitti Hatun'un Fatih'in sağlığında 1467'de Edirne'de öldüğünü ve II. Bayezid'in zamanında Sitti Hatun camiinin yapıldığı konusunda ittifak içindeler.

Sitti Hatun'un birisi tahtirevan üzerinde diğeri de erkek kardeşleriyle zamanında yapılmış iki resmi vardır. Sitti Hatun'un hiç çocuğu olmadığı zannedilmektedir.²¹ Fatih, Sitti Hatun'la evlendikten sonra başka Müslüman ve Türk bir kadınla evlenmedi.²² Padişahlar Türk ve Müslüman kadınlarla evlenirlerken düğün ve nikâh yaparlardı. Cariyelerle evlenirken buna gerek duymazlardı. Sitti Hatun'la da evlenirken Fatih gösterişli bir düğün ve nikâh yapmıştı.²³ II. Mehmet Sitti Hatun'la evlenirken gelini almak için Elbistan'a kadar dadıları da gitmişti.²⁴ Ayrıca Fatih'in eşini Elbistan'a kadar giderek getirenler arasında kalfalardan Merih Bula da vardı. Bula kalfa anlamına gelmektedir. Sarayda cariyeler için kullanılan bu tabir XVI. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Önceleri cariyelere abla denmekteydi. Daha sonraları kullanılan Bula terimi de abla ile aynı anlama gelmektedir. Acemi cariyeler yetiştirildikten sonra usta olurlar ve kendilerine kalfa denirdi.²⁵

İlk Osmanlı kaynaklarından biri olan Aşıkpaşazade, şehzade Mehmet'in Sitti Hatun'la evlenmesini şöyle anlatmaktadır: “*Sultan Murad Han Gazi, Kosova gazasından devletle gelince Edirne’de tahtında karar etti. Bir gün veziri Halil Paşa’ya “Halil! Kızımı çeyizledim, çıkardım. Şimdi dilerim ki oğlum*

²⁰ Osman Nuri Peremerci, **Edirne Tarihi**, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1940, s.17; Ayrıca Bedii N. Şehsüvaroğlu, “*Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış ve Sitti Hatun Camii*”, **Vakıflar Dergisi**, S. V, s.202-204, Ankara 1962; Mortdmann, s.660.

²¹ Uluçay, **Padişahların...**, s.20.

²² Uluçay, **Harem II**, s.39.

²³ Uluçay, **Harem II**, s.40.

²⁴ Uluçay, **Harem II**,140.

²⁵ Uluçay, **Harem II**, s.142.

Sultan Mehmed'i de evlendireyim. Ancak dilerim ki Dulkadiroğlu Süleyman Beğ'in kızını alayım derim. Hem o Türkmen bizimle gayet dostluk ve doğruluk eder" dedi. Halil paşa " Nola sultanım! Hem layıktır" dedi. Amasya'da Hızır Ağa'nın hatununu gönderdiler. Yürüdü, Elbistan'a Süleyman Beğ'e vardı. O vakit Süleyman Beğ'in beş kızı vardı. Beşini dahi ortaya getirdi. Hızır Ağa hatunu da kızları görünce beğendiği kızın eline yapıştı.

İki gözlerinden öptü. Oradan sürdü, Hünkâra geldi. Haber verdi, Süleyman Beğ'in itaatini, tevazüünü ve kızın eline yapıştığını, güzelliğini, evsafını ve huyunu dedi. Sultan Murad dahi, Hızır Ağa hatununun beğendiği kızı kabul etti. Yine tekrar Hızır Ağa Hatununu ve Anadolu'nun ileri gelenlerinin hatunlarını gönderdiler. Kızı almaya Anadolu'dan ileri gelen beyler birlikte gittiler. Oraya yaklaştınca Süleyman Beğ'in kendisi karşı geldi. Büyük hürmetler edip dünürleri lütufla kondurdu. Usul ve törelerince ağırladı. İşin sonunda kızın elini alıp Hızır Beğ hatununun eline verdiler. Onlar dahi kızı alıp doğru Edirne'ye getirdiler. Hünkâr, gelinin çeyizi ne ise hepsini gördü. Ve "hele benim türemde bu değildir, hem azdır" dedi. Hünkârın kendisi padişahlara layık bir çeyiz hazırlattı. Gelinin çeyizine nice şeyler daha ekledi. Düğün yaptı ve etrafın padişahlarını davet etti. Ulemayı ve fukarayı topladı. Hepsine padişahın ihsanları sonsuz ve ölçüsüz olarak yetiştı. Gelen ulemaya ve fukara zengin olup gitti. Bu düğün tarihi hicretin 853'ünde (miladi 24 Şubat 1449) Edirne'de oldu."

İlk Osmanlı müverrihlerinden biri Oruç Bey de Sitti Hatun'la Şehzade Mehmed'in evlilik olayından şöyle bahsetmektedir: "**Sultan Murad Han, Edirne'de**

oğlu Mehmed'i evlendirdi. Dulkadiroğlu Süleyman Beğ'in kızı Sultanzadeyi düğün eyleyip alı verdi. Sonra yaylaya çıktı.” Metinde sultan zade yerine Sultan zelve fakat Cambridge nüshasında bu şekildedir. Bu zelve yanlış yazılmıştır. Evlilik olayı (24 Şubat 1449–13 Şubat 1450) gerçekleşmiş olmalıdır.²⁶ Sitti hatunla Şehzade Mehmed'in düğün olayını ilk Osmanlı kaynaklarından biri olan Mehmed Neşri de aynı şekilde anlatmaktadır.²⁷

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı hizmetine giren İdris-i Bitlisi, Fatih ile Sitti Hatun'un evlenmesiyle ilgili uzun bir pasaj hazırlamıştır. Olayı ayetlerle, şiirlerle ve kıssalarla izah eden müellif, evlilik yaşına gelen şehzade Mehmet'in evlenmesi için Sultan Murat'ın huzuruna devlet erkânının davet edildiğini, onlarla müşavere yapıldığını, herkesin bu evlilik için fikir beyan ettiklerini, hangi kızın seçilmesi için görüşler beyan ettiklerini yazmaktadır. Sultana sunulan tavsiye ve görüşler içinde vezir Halil Paşa'nın fikri münasip görülür. Bu toplantıya katılanların bazılarının Rum güzellerini, kimisi şehzadenin ***“hoşunuza giden kadınlarla evlenin”*** ayeti gereğince istediği kadınla evlenmesini, kimisi de güzel bir hanedana veya eski soylu bir ailenin kızının alınması gibi görüşler ileri sürerler. Neticede vezir Halil Paşa, padişahın huzurunda Zulkadiriye Hâkimi Süleyman Beg Osmanlı Devleti'ne sadık ve dost olup onun kızlarından birisinin şehzade ile evlendirilmesini söyledi. Halil Paşa, Süleyman Beğ'in beş kızının olduğunu hepsinin de birbirinden güzel ve iyi huya sahip olduğunu, namus ehli olduğunu beyan etti. Kızı

²⁶ Oruç Beğ, **Oruç Beğ Tarihi**, (Neşr: N. Atsız) Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1972, s.106.

²⁷ Neşri, C. II, s.675-676.

istemek üzere hazırlanan heyet Süleyman Beğ'in sarayına gönderildi. Süleyman Bey bunları karşıladı. Neticede bu kızlardan biri seçildi. Edirne'ye getirilen gelin için burada düğün yapıldı. Sultan Murat görkemli bir düğün yaptı. Çevre devletlerin hükümdarları, küffar devletlerinin hükümdarları düğüne davet edildi.²⁸

Osmanlı tarihçisi Solakzade Mehmet Efendi de Sitti Hatun'la ilgili şu bilgileri vermekte: *“Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in bahtiyar cihan padişahına ubudiyetini arz etmesi ve doğruluk ve hulus ile ona bağlanması, iki taraf arasında birbirine karşı hitap ve mükâleme vukua getirmişti. Adı geçen Süleyman'ın beş adet kızı vardı. Sonuncu kızları güzellik bakımından hayret derecesindeydi. Gerçi bu beş pakize kızı da birer yıldız idi. Amma içlerinden birisi hüsn ü cemal ile hepsinden çok ileride idi. O sıralarda mekânı yüce şehzade Sultan Mehmed Han hazretlerine tezvic olundu. Devlet erkânından pek çok kimse, Elbistan'a kadar gittiler. O namus sahibi gelini, tazim ve terkim ile saltanat haremine getirdiler. 853 (1449) baharında nice günler düğünler oldu. Neşe ve sevinç mürettep olmakla, güzel sevinçlere eren düğün ehlinin gönüllerinde olan gam yumakları dağıldı. Üzerlerine dirhem ve dinar saçıldı. Velhasıl bütün halk, kıyasa gelmez padişahın nimetleriyle, onun yüksek ihsanları ile müteselli oldular.”*²⁹

Sitti Hatun, Fatih'in eşi Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in (1442-1454) kızı olup, II. Bayezid'in annesidir. Edirne'de vefat etmiş olup mezarı yaptırdığı Sitti Hatun caminin haziresindedir. 1467'de Edirne'de ölmüştür. Ölümünden sonra kabrinin bulunduğu yerde Sultan II.

²⁸ İdrisi-i Bitlisî, C. II, s.402-407.

²⁹ Solakzade, C.I, s.251.

Bayezid bir camii yaptırmış olup kendi adıyla anılmaktadır. Mezarı da bu camiin bahçesindedir. Osmanlı tarihi üzerine çalışmalarıyla tanınan Alman tarihçi Hammer, Fatih'le Sitti Hatun'un evlenmesini şöyle anlatmaktadır. “ *Yine o sene zarfında Murad oğlu Mehmed'in Zülkadir prensesiyle izdivacını icra eyledi. Bu memleketin Türkmen Beyi olan Süleyman Beğ'in beş kızı vardı. Hızır Ağa'nın haremi bu kızların arasında Osmanlı tahtı varisine bir zevce seçmek için Süleyman Beğ'in nezdine gönderilerek seçilen prensese -padişah namına olarak- nişan yüzüğünü verdi. Hızır Beğ'in halilesi (zevcesi), gelinin ulaştırılmasına Saruca Paşa ile beraber tekrar Süleyman Beğ'in sarayına gelerek gelini götürdü. Beğ'in ileri gelen memurları gelini cihâzıyla beraber Bursa'ya kadar teşyi ettiler. Bu şehrin kadıları, âlimleri, şeyhleri tantana ile gelinin istikbaline çıktılar. Edirne'de düğün merasimi üç ay sürdü. Mehmed Edirne'den ancak 1450 Kanun-ı Evvelinin nihayetinde hareket ederek Manisa'da hükümetine döndü. Bir ay sonra Murad -kırk dokuz yaşında olduğu halde- ekseriye sefâgahı olan Edirne gölünün bir adasında ve ziyafet esnasında nüzül isabetiyle vefat etti.* ³⁰

Şehzade Mehmed'in Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı ile evlendiğini bütün Osmanlı kaynakları anlatmaktadır.³¹ Süleyman Bey kızlarından Sitti Hatun'u şehzade Mehmed'le evlendirdi. Sultan Murad böylece Karamanoğulları ve Karakoyunlulara karşı bir müttefik edinmiş oldu. Kaynaklarda Sitti Hatun adıyla anılan Fatih'in eşinin gerçek adının Mükrim Hatun

³⁰ Baron Joeseph Von Hammer Urgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. II, (Terc. Mehmed Atâ, Yay. Mümin Çevik) Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, s.515-516.

³¹ İdris-i Bitlisi, C. II, s.400-404.

olduğu İznik’de bulunan Eşrefoğlu denilen Şeyh Abdullah b. Eşref türbesine ait 890 tarihli vakfiyede “ **Mükremehi Hatun elleti Validü’-d-eyyid selâfînü’-r-Rûm ve’l- Acem Sultan Bayezid**” yazılı olup Sitti kelimesinin bir unvan olduğu anlaşılmaktadır.³² Buradan da açıkça anlaşılacağı üzerine Sultan II. Bayezid’in annesi Sitti Hatun olup, bu kadın 1467’de oğlu II. Bayezid’e de ağabeyi Alaüddevle’nin kızı yani yeğeni olan Ayşe Sultan’ı almıştır.

Nasireddin Mehmed Bey’den (1399-1442) sonra onun yerini alan oğlu Süleyman Bey (1442-1454) Osmanlılar ile dostluğunu devam ettirerek kızı Sitti Hatun’u II. Murat’ın oğlu Mehmet’e verdi. Diğer kızını da Memluk sultanı Melik Zahir Çakmak’a vererek aradaki rabıtayı kuvvetlendirdi. Bu şekilde o Karamanoğulları ve Karakoyunlulara karşı Osmanlı ve Memluklarla akrabalık kurarak müttefik oldu.

II. Murat bu arada II. Kosova zaferinden sonra Karamanoğullarının muhtemel bir hıyanetinden çekinerek, Dulkadiroğlu Süleyman Bey’le akrabalık kurmak istemiştir. Bu itibarla Süleyman Bey’in kızı Sitti Mükerreme Hatun’u oğlu Mehmet’e istemiştir. Süleyman Bey’in de muvafık olmasıyla şehzade Mehmed ile Sitti Hatun Edirne’de üç ay süren muhteşem ve göz alıcı bir düğün merasimi ile evlenmişlerdir. Görüldüğü gibi **Fatih Sultan Mehmet’e** gelinceye kadar Osmanlı padişahları Bizans, Bulgar, Sırp krallarının ve Anadolu beylerinin kızları ile siyasi evlilikler kuruyorlardı.³³

³² Halil Edhem, *Trabzon’da Osmanlı Kitabeleri, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334, s.310.

³³ Ahmet Şimşirgil aynı yer.

Sitti Hatun'un Mezarının Şimdiki Hali

Sultan Murat II. bu izdivacı, şüphe yok ki, siyasi düşünce ile tensip etmişti. Memleketin hududunu Dulkadiroğluları vasıtasıyla Mısır'a karşı mahfuz bulundurmak istiyordu. İkinci Murat güzelliğiyle ün salmış Sitti Hatun'u almakla, hem siyasi bir menfaat temin etmiş, hem de sarayına iyi bir gelin getirmiş oluyordu. Yapılan düğünün tafsilatı tarihlerde hayli yer tutar.

XV. yüzyıl Edirne tarihinde, adı ve sanıyla kesin olarak tanınan Sitti Hatun, kuşkusuz ki, Fatih Sultan Mehmet'in eşi ve Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı olan ve kayıtlarda Sitti Şah Hatun ya da Sitti Sultan adlarıyla anılan Sitti Hatun'dur. Bu Sitti Hatun, Karaca Bevvap Mahallesi'nde (bugünkü Sevindik Fakih Mahallesi), kendi sarayının bahçesinde Sultan Camisi (Sitti Sultan Camisi, Hatuniye Camisi) denilen bir cami yaptırmıştır.

Sitti Hatun Camii

Süleyman Bey'in kızının Osmanlı şehzadesi II. Mehmet'le 1449'da evlenmesi olayını Osmanlı kaynakları teferruatlı olarak anlatırlar: Süleyman Bey'in Dergâh-ı Osmaniyeye karşı beslediği samimiyet ve hususiyet gittikçe artmasıyla arada mürasele-i vidad-kahrana eksik olmazdı. Ol vakit ki Anadolu siyaseti icabından olan şu ki irtibatın bir rabita-i cedide-i sıhriye ile de teyidi için 853 (1449) senesinde Sultan Murad-ı Sani tarafından Amasya Beyi Hızır Bey'in haremi hatun bazı hadim ağalarla görücü olarak Elbistan'a gönderildi. Süleyman Bey'in yetişkin kızlarından halkan ve hulkan (yaradılış ve huy olarak) en güzeli Sitti hatun Sultan Mehmet han-ı sani hazretlerine tezwiç edildi. Saray-ı Hümayun'a ve heyt-i vükela-yı devlete mensup beylerden ve hatunlardan birçoğu ve la-siyyamü salifüz-zıkr Hızır Bey'in haremi gelin getirmek üzere mahsusen Edirne'den Elbistan'a

gönderildi. Sitti hatun muhteşem bir gelin alayı ve pek ağır cihaz takımı ile Edirne'ye götürüldü. Edirne'de şuaraya parlak parlak kasaid-i mehdiye inşad ettiren tantana-i azime ile haftalarca düğün yapıldıktan ve o sırada ikinci defa olarak taht- saltanata geçen Murad-ı sani umumi ihsanlara gark eyledikten sonra iki neyyir-asalt bir burc'ş-şerefde ictima eyledi. Sitti Hatun cenab-ı fatih ile 18 yıl bir hayat-ı mesudedden sonra 871 (1466-67) senesinde Edirne'de vefat etti. Orada Sultan Camii haziresinde medfundur. Zeyle münderiç 87 (Miladi 1482) tarihli kitabe-i mahsusa-i tarihiyesine göre camii mezkûrun Sitti hatun'un sağlığında kendi tarafından yapıldığı manası çıkıyorsa da müşarûn ileyha fatih devrinde ölmüş ve cami ise Bayezid Han-ı sani asrında yapılmış olduğundan esasen kırık dökük bir Arapça ile yazılı olan kitabe-i mezkurenin tarz-ı tahrir ve ifadesi doğru değildir. Şu haliyle beraber müteala-i acizenemce Sitti hatun hin- irtihalinde öteden berü ekser havati-i selatinde vaki olduğu gibi kendi saray-bahçesine gömülmüş ve camii de sonradan yapılmıştır. Sitti Hatun'un mezar taşındaki kitabe: Haza'l- Kabr Sitti Hatun bint Süleyman Bey b. Zulkadir. Fi evasıt-şehri Ramazani'l- Mübarek seneti ihda ve seb'ine ve semâne mieh. Er- Rahmet'üllâhi teala 871. (Türkçesi: Bu kabir Zülkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatuna aittir. Sene 871 yılı Ramazan Ayının ortası. Allah rahmet eylesin)

Sitti Hatun ve Kardeşi Melik Arslan'ın Gravürleri (Venedik Arşivi)

Kahramanmaraş'ta Sitti Hatun Parkı

2.5. Ayşe Hatun (Gülbahar Hatun)

Ayşe Sultan, II. Bayazid'in hanımı olup Dulkadiroğlu Alaüddeve Bey'in kızıdır (1479–1515). II. Bayezid, dayısı Alaüddeve Bey'in kızı ile evlenmiştir.³⁴ Ayşe Hatun, Yavuz Sultan Selim'in annesidir. Onun Trabzon sancak beyliği sırasında orada vefat etmiş olup mezarı Trabzon'dadır. II. Bayezid'in eşi olup Yavuz'un annesi Ayşe Hatun oğlunun Trabzon sancak beyliği yaptığı sırada orada vefat etmiştir ve türbesinde yanlış olarak Gülbahar Hatun yazılıdır. Oysaki Gülbahar Hatun Fatih'in eşlerinden biridir. Dulkadirlilerin son beyi olan Alaüddeve, torunu Yavuz tarafından öldürülerek beyliği Osmanlılara katılmıştır. Sultan II. Bayezid ile Alaüddeve arasında çok yakın ilişki vardı. Alaüddeve Memluklara karşı devamlı Osmanlıları destekledi.³⁵ Bunun nedeni II. Bayezid kayınpederi olmasından kaynaklanabilir. Halil Edhem ve Franz Babinger gibi tarihçiler Ayşe Hatun'un Yavuz'un annesi olduğunu kabul etmektedirler. Ayşe Hatun, 1505'te oğlu Selim Trabzon sancak beyi iken ölmüştür.³⁶

Halil Edhem, Ayşe Hatun'un Dulkadir Beyi Alaüddeve'nin kızı olduğunu ve Fatih'in oğlu II. Bayezid'le evlendirildiğini yazmaktadır. Bu evlilik II. Bayezid'in Amasya'da sancak beyliği sırasında gerçekleşmiş olup, Yavuz Sultan Selim de 10 Eylül 1470'de orada doğmuştur. Bütün Osmanlı kaynaklarının ittifakla kabul ettiklerine göre Yavuz Sultan Selim'in annesidir. Yavuz'un Trabzon'da sancak

³⁴ Taşköprülüzade Kemaleddin, **Tarih-i Saf yahud Tuhfetü'l-İcâb**, C.I, İstanbul tabı 1287, Cüzü Evvel s.60; Mortmann, s.661.

³⁵ Oruç Beğ, s.134-136

³⁶ Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, s.22; Mortdmann, s.661.

beyliği zamanında orada ölmüştür. Ayşe Hatun, yanlış olarak Gülbahar Hatun adıyla anılmakta olup türbesi Trabzon'dadır. Halil Edhem, Ayşe Hatun'un türbesinde Gülbahar hatun yazılmasını bir hata olarak kabul etmektedir.³⁷ Merhum tarihçimiz Şehabettin Tekindağ da Halil Edhem'le aynı fikirde olup bu evlilikten dolayı, Fatih'in Memluklara karşı Alaüddevle Bozkurt Bey'i koruduğunu belirtmektedir. Aynı politikayı II. Bayezid de takip etmiştir. Alaüddevle II. Bayezid'e kızı Ayşe Sultan'ı vermiş ve bu evlilikten Yavuz Sultan Selim doğmuştur.³⁸

II. Bayezid'in Dulkadir Bey'i Alaüddevle Bozkurt'ın kızı Ayşe Sultan'la evlendiğini ve bu evlilikten Yavuz Sultan Selim'in doğduğunu izah eden Halil Edhem bu konuyu ayrıntılı olarak incelemiş ve Trabzon'daki Gülbahar Hatun türbesi hakkında teferruatlı bilgiler vermiştir. Merhum Halil Edhem'in bu çalışması şimdiye kadar pek incelenmemiş ve gözden uzak kalmıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak Ayşe Sultan'ın Gülbahar Hatun olduğu ve onun da Yavuz'un annesi olduğu ispatlanmaktadır. Müellifin bu konudaki yazısının tamamını burada vermek yararlı olacaktır: Bu türbenin Yavuz'un annesine ait olduğunu belirterek, Hatuniye diye isimlendirilen İmaret Camii'nin batı tarafında olan türbenin üzerinde sülüs yazı ile Farsça bir kitabe bulunmaktadır. İmaret camii, medresesi, imarethane, şadırvan olmak üzere bütün eserler sultan Selim'in annesinin hayratıdır. Bunlara ait evkaf nezaretinde bir kayıt bulunamamıştır.

³⁷ Halil Edhem, *Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri*, **Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası**, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334, s.311.

³⁸ Şehabeddin Tekindağ, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi", **Bellekten**, XXXI/123 (1967), s.349.

2.5.1. Trabzon Gülbahar Hatun Külliyesi

Trabzon'da bu gün sadece camii ve türbeden ibaret olan Gülbahar Hatun Külliyesi bir zamanlar Medrese, İmaret, Mektep, Darü'l-Kurra gibi kısımlardan meydana gelmekteydi. Günümüzde camii ve türbe hariç diğer yapılar yıkılmıştır.³⁹

Trabzon Mahkeme sicillerinde bir kayıt mevcuttur. Katib Çelebi Cihannümada “*Camii-i Hatuniye ki Selim Han validesi fevt olmağın surun canib-i garbiyesinde hariç bab- zagnosda defn olup meşhed-i kabrinde bir cami-i güzün bina olunmuştur ve bir medrese, darü'z-ziyafe, bir matbah, bir firun ve misafirin için istabil ve fukara ve talebe-i ulume bade'l- fecr ve bade'z- zuhr taam muinleri vardır ve sbyan için bir mektep ve anlara taam ve vazife tahsis ittirmiştir.*” diyor. Evliya Çelebi de seyahatnamesinde şu beyanda bulunuyor. “ **Hatuniye Camii bunu Süleyman Han Evvelin (Selim Han olacak) valide-i mükerremeleri bina etmiştir. Ruşen bir camiidir. Gayet metin vakfı vardır. Başka nice nice vakıf karyeleri vardır der. Ve duvarının bir sıra taşları siyah ve mücelladır. Bir safa beyaz ve masikal taşlarla bina olunmuştur. Bu camiin itmamını (fevt lafzı tarih vaki olmuştur sene 920**” (M.1514). Şakir Şevket (s.121) daha birçok evkafını ta'dad ediyor. Malum olduğu üzere Selim Han Amasya'da bir rivayette 872 (M.1467) de diğer rivayette 875'te (M.1470) tevellüd edip pederi Bayezid Sani'nin eyyam-ı saltanatta 895 (M.1489) senesinde Trabzon'da vali bulunuyordu. Binaenaleyhu sene içinde yahut daha evvel oraya tayin olunmuş bulunması melhuzdur. Fakat

³⁹ Haşim Albayrak, **Saçaklızadeler**, Babiali Yayınları, İstanbul 2009, s.25-26

alel'el-umum sene-i mezbure Trabzon valiliğinin bidayeti olmak üzere zikr olunur. Tarihlerin rivayetine göre Selim Han 916 (M.1510) senesine kadar yani tahminen 20 sene Trabzon valisi kalmıştır. Bu müddet zarfında Trabzon'da olan icraatına dair İdris-i Bitlisi ve Sadeddin (Hoca) fevkalade sitayişte bulunurlar. Filvaki bu esnada idi ki Safeviler ve Gürcüler ile muvaffakiyetli harb iderek Bayburt ve Erzincan'ı almıştır. Mahdumu Sultan Süleyman 900 tarihinde (1494) Trabzon'da tevellüt etti. 915'te (1509) Kefe'ye vali oldu. Sultan Bayezid Sanî mahdumu şehzade Ahmed'i diğer biraderlerine tercihen veli-i ahde-i saltanat yapmak istediğinden diğer oğullarını ve bilhassa Selim'i makarr-ı saltanattan uzak bulundurmağı münasip gördü. İşte bu keyfiyet Sultan Selim'in pederine karşı vuku bulan isyanının evlleyeti teşkil eder ki 916'da (M.1510) bila izin memur olduğu Trabzon emaretini terk ederek Kefe ve Rumili tarikiyle Edirne karibine gelmesi ve nihayet Bayezid Saninin halli Selim'in 918'de (M.1512) cülusu gibi vakay-i azime ile neticelenmiştir.

Burada kitabesi mevzu bahis olan Selim Han'ın validesinin medfune bulunduğuna şüphe idilemez. Her ne kadar kitabede görülen nazmın Selim tarafından söylenmemiş olduğu bi-tavattır ise de divanlarının birçok nüshalarında taharri olduğu halde bulunamadı. Metn-i kitabede türbede ne valide-i Selimin medfun olduğuna ve ne de ismine dair hiçbir söz yoktur. Yalnız birinci mısradaki "Banuy-ı Rum" sözünden türbede bir kadının medfune ve bunun tarih-i vefatı 911(M.1505-1506) senesi olduğunda tereddüt edilemez. Banuy-ı Rum sözünden dolayı mumaleyhanın Rumuyü'l-aslı olduğuna beyan iden Şakir Şevket zuhul etmiş oluyor. Zira burada Rum Anadolu demek olup terkip-i mezkure

hatun-ı Rum yani Anadolu prenes suretinde anlamak lazımdır. Nitekim padişahan Al-i Osman için “Sultanu’r- Rum” tabiri pek müstemildir. Müracaat edebildiğimiz tarihlerin ekserisi Selim Han’ın validesinin kim olduğunu söylemiyorlar. Yalnız Cenabî Tarihi’nde Selim Han bahsinde “ *velüd-i bi- Medine-i Amasya sene isnetyñ ve seb’in ve semaniye ve kanet ümmühü Aişe Hatun menkuhaü’s- Sultan Bayezid Han men benat-ı bazı ümera’ül- Türkman ellezine sakinu fi havalı Amasya neşa fi hicrüss- sade ve talimül- ulum ve mehri fi el- furusiye ve fennül- ferasa ve ayyen lehu imrat Trabzon ve lem yezil biha ile en çeri lehu maaebi hima zikrina*” diyor.⁴⁰ Kezalik 1019’da (M.16010) vefat eden müverrih Dimaşki de tahminen aynı beyanda bulunur.⁴¹

Bu iki müverrihin Emir-i Türkman sözünü 1030’da (M.1620) vefat eden Taşköprüzade Kemaleddin Efendi izah ediyor.⁴² “**Sultan-ı halid Aşyan Bayezid Han hazretlerinin menkuhası hatunları Türkmen ümerasından Emir Alaüddevle’nin kızı Aişe Hatundur. Kahramanül- Mavattin malikül-Arap ve’r- Rum Sultanül- Kurum Selim Han hazretlerinin valideleridir. Bunlar vefat ettikten sonra cariyeler almışlardır.**” Malum olduğu üzere Sultan Selim, doksan yaşlarında olan Alaüddevle’yi İran seferinden avdetinde 921 (M.1515) senesinde tutturarak idam ettirmişti. Eğer Taşköprüzade’nin sözü doğru ise bu halde Sultan Selim

⁴⁰ Cenabî, Nuri Osmaniye Kütüphanesinde Yazma C. II, numro 3100, varak 353.

⁴¹ Avu’l- Abbas Ahmed b. Yusuf ed- Dimaşki, 1001 de telif ettiği “**Ahbarü’l- Düvel ve Asarü’l- Evvel**” Nuri Osmaniye Kütüphanesinde yazma numro 3042, Selim-i Evvel İçinde.

⁴² Taşköprüzade Kemaleddin, s.60.

kendi büyük pederini katl etmiş olacaktır ki bu cihetler tetkike şayan şeylerdendir. Her halde balada mezkûr üç muteber müverrih valide-i sultanın ismini Aişe Hatun olmak üzere gösteriyorlar, Trabzon'da Gülbahar Hatun diye maruf olması ise hiçbir vesikaya müstenit değildir. Mamafî bu babda iki şık varid hatır oluyor: Ya mumaileyhanın Aişe ve Gülbahar olarak iki ismi var idi. Ve yahut tarihlerde mukayyed olmayan Gülbahar ismi yanlış olarak tespit edilmektedir. Bu keyfiyeti belki kuyud-ı vakfiye meydana çıkarabiliyor. Fakat kuyud-ı mezkûrede de her zaman ıtrad görülmüyor. Ez cümle Fatih türbesinin yanındaki diğer bir türbede Bayezid Sanî'nin validesi binaenaleyh Fatih'in zevcesi olmak üzere malum olan "Gülbahar Sultan" medfunedir.⁴³ Filvaki Evkaf nezareti kuyud-ı vakfiye müdüriyetinde (Harmin, defter 7, sahife 405) mukayyed Bayezid Sani'nin Tokat'ta validesi namına bina ettiği imaret ve medresenin 21 zilkade 898 tarihli (M.3.10.1493) vakfiyesinde "Li ruh validetuhu el-Merhume el-meduvete Gülbahar Hatun" diye musarrıh olmağla valide-i Bayezid'in ismi Gülbahar olduğu tayin eder. Bu böyle olmağla beraber İznik'de kâin Şeyh Abdullah b. Eşref (Eşrefoğlu) türbesi hakkında valide-i Bayezid Han tarafından tanzim ittirilen Evail Ramazan 890 tarihli vakfiyede⁴⁴ "Bayezid Han" ibaresi bulunmağla burada da valide-i Sultan ismi Mükürme Hatun" olarak görülüyor. Sıhhatinde hiç şüphe

⁴³ **Hadikatü'l- Cevami**, Esad Efendi Kütüphanesinde yazma numro 2247, s.8 yine aynı nüshada s.14 ve sultan selim evvel içinde " türbesi kabrinde bir türbede kendi kızı Hatice Sultan ve anın kızı hanım Sultan medfunelerdir. Ve bir türbede dahi Sultan Süleyman validesi Hafsa Sultanve şehzadeleri (yani Süleyman'ın) Murad ve Mahmud ve Abdullah medfunelerdir" diye silsile-i Al-i Osman için mühim bir kayd vardır.

⁴⁴ **Anadolu Vakfiye Defteri 1200 ile 1267.**

idilmeyen bu iki vakfiyede aynı valide için iki isme tesadüf olunuyor.⁴⁵

Şehsüvar Bey'in öldürülmesinden sonra onun yerini kardeşi Şahbudak Bey almıştı, Ancak kardeşi Alaüddevle Bey, Osmanlılara yanaşarak kızı Ayşe Sultanı daha Amasya'da vali olarak bulunan Şehzade Bayezid'e verdi. Ayşe sultandan II. Bayezid'in Selim adında bir oğlu olmuştur ki Yavuz Sultan selim'dir. Bu evliliğin 1469'da gerçekleştiği iddia edilmektedir.⁴⁶

II. Bayezid Dulkadir oğlu Alaüddevle'nin kızı Ayşe Hatun ve Karamanoğullarından Nasuh Bey'in kızı Hüsnüşah Hatun'un yanı sıra Bülbül Hatun, Ferahsad Hatun, Gülbahar Hatun, Gülruh Hatun ve Şirin Hatun adlı cariyeler ile de evlenmiştir.

2.5.2. Ayşe Sultan'ın Eserleri

Ayşe Sultanın başta Trabzon olmak üzere Doğu Karadeniz şehirlerini imar ettiği anlaşılmaktadır. Vakfikebir ilçesi adeta onun tarafından kurulmuştur. Rize merkez ve Atina (Pazar) kazasında da vakıfları bulunmaktadır. Bu eserler Şeriye sicilleri ve vakıf kayıtlarına girmiştir. Ayşe Sultanın babası Dulkadir Beyi Alaüddevle de Maraş, Elbistan, Kadirli, Antep ve Kudüs'te 50'den fazla cami, mescit, hangah, zaviye ve medrese inşa ettirmiştir. Ayşe Sultan'ın kurduğu vakıflar ve inşa ettirdiği eserler Doğu Karadeniz şehirlerinin kurulup gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

⁴⁵ Halil Edhem, *Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri*, s.339–344); Bu münasebetle Bayezid Han sani evladından Şehzade Ahmed'in validesinin imside Bülbül Hatun olduğu ve Amasya'da Hatuniye camii ile diğer evkaf bulunduğuna ihtiva ettiği ilave etmek fâideden hal değildir. Bkz. Hüseyin Hüsameddin, **Tarih-i Amasya**, C. I, Hikmet Mabaası, Dersaadet, 1328, s. 134.

⁴⁶ Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, TTK Yay., Ankara 1983, s. 173.

Hatta Gülbahar Hatun Vakfı Doğu Karadeniz Bölgesinin en büyük vakfidır. Şu anda bu konu üzerinde devam eden çalışmalarla Ayşe Sultan Vakfiyesi ve inşa ettirdiği eserler ortaya çıkarılacaktır.

2.5.2.1. Vakfikebir

Vakfikebir tarihi bir ilçe olup, yörede yerleşim Fatih'in Trabzon'u fethinden önceye dayanır. Bu konuda İlçeye bağlı Çamlık Mahallesi'nde tarihi kilise kalıt olarak gösterilebilir. İlçe bugünkü adını bir rivayete göre Yavuz Sultan Selim Trabzon'da bulunduğu bir tarih de annesi Gülbahar Hatun'un onu görmek için İstanbul'dan deniz yoluyla seyahat ederken yakalandığı amansız fırtınada karaya ayak basacağı toprakları Allah'a vakfedeceği adağından kaynaklanır. Vakfikebir sahilinde fırtınayı atlatan ve bilahare Trabzon'a salimen ulaşan Gülbahar Hatun Trabzon'da kurmuş olduğu Hatuniye Vakfı'na Vakfikebir topraklarının gelirlerini de dâhil ettiğinden dolayı o zamanki adıyla Büyükliman olarak anılan kasaba bu tarihten sonra Vakfikebir olarak (Büyük Vakıf) olarak anılmaya başlanmıştır. Doğal liman olması nedeniyle ve tarih de ulaşımın çoğunlukla denizyoluyla yapıldığı dikkate alındığında büyük limanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmakta ve buranın çok eski bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷

⁴⁷ <http://www.vakfikebir.bel.tr/S.aspx?id=15>.

**Ayşe (Gülbahar) Hatun'un kurulmasına neden olduğu
Vakfikebir**

2.5.2.2. Rize Küçük Gülbahar Hatun Camisi (Merkez)

Rize ili Gülbahar Hatun Mahallesi'nde, Büyük Gülbahar Camisi'nin doğusunda bulunan bu cami 1737 yılında yapılmıştır. Halk arasında Mubah Sultan Camisi ismi ile tanınmaktadır. İlk yapılışında caminin Yavuz Sultan Selim'in eşi Gülbahar Hatun adına yaptırıldığı iddia edilmiştir. Sonraki yıllarda Ak Mehmetler'den Şaban Efendi tarafından 1956 yılında biraz daha kuzeye doğru yeniden yaptırılmıştır. Cami kare planlı olarak betonarmeden yapılmıştır. İbadet mekânının üzeri kubbe ile örtülüdür. Mimari yönden bir özellik taşımamaktadır. Caminin kuzeybatı köşesindeki taş kaide üzerine yuvarlak gövdeli tek şerefeli minaresi bulunmaktadır.

2.5.2.3. Pazar (Atina) Kazası Gülbahar (Ayşe) Sultan Camii

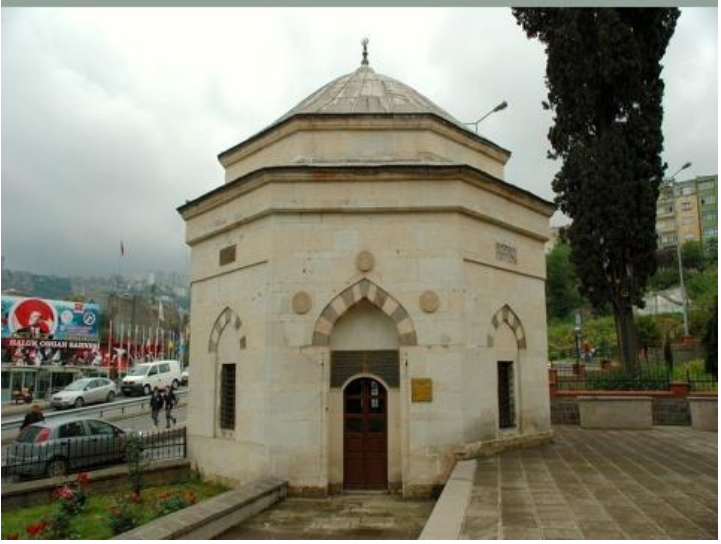
Gülbahar Sultan Camii Rize'nin Pazar (Atina) İlçesinde bulunmaktadır. Doğu tarafı Hemşin deresi, batı tarafında eski Kavak, kuzey tarafı Karadeniz ve güney tarafı da ise eski yol ve çeşitli dükkânlar ile çevrili olan Gülbahar Hatun Camii'nin 1485-1500 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmektedir. 1816'da Caminin önemli bölümleri yıkılmış ve harabeye dönmüştür. Daha sonra bölge ayanlarından Başsazade Mustafa Ağa ve eşi Ayşe Hatun tarafından camii yeniden inşa edilmiştir. Caminin yaşatılması için bir vakıf kurulmuştur. XX. Yüzyılın başına kadar ulaşan Gülbahar Hatun Camii vakfın gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılamaması üzerine yeniden harabe olmuş ve yıkılıp gitmiştir. Günümüzde ondan hiçbir iz kalmamıştır.⁴⁸ Ancak aynı caminin yerine yakın zamanlarda Gülbahar Hatun Camii inşa edilmiştir.

2.5.2.4. Pazar Sivrikale Köyü Hatuniye Camii

Sivrikale Köyü Kalecik Mevkii'ndeki caminin de Ayşe Sultan tarafından yapıldığı iddia edilmektedir.⁴⁹ Bir araştırmacı bu caminin daha sonra inşa edildiğini, Ayşe Sultan Vakfı tarafından yapıldığı akla yatkın görmektedir.

⁴⁸ Hüseyin Saraç, **Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası 1875-1920**, Pazar Kaymakamlığı Yayınları, Ankara 2015, s.263-264,

⁴⁹<http://www.kackar53.com/gulbahar-hatun-cami-makale,179.html>.

Trabzon Ayşe Sultan (Gülbahar Hatun) Türbesi

Trabzon Ayşe Sultan Camii (Gülbahar Hatun)

Rize Küçük Gülbahar Hatun Camii

3. MEMLUK SARAYINA GELİN GİDEN DULKADİR KIZLARI

3.1. Nefise Hatun

Dördüncü Dulkadir Bey'i olan Nasıreddin Mehmet Bey (1399–1442) kızı Nefise Hatun'u kendisine sığınan asi memluk komutanı Canibeg Sufi ile evlendirdi. 1421'de Memluk Sultanı Tatar öldüğünde Canibeg naip, Barsbay ise atabeydi. İki Memluk komutanı tahtı ele geçirebilmek için kıyasıya bir mücadele içine girdiler. Barsbay'ın şansı yaver gitti ve tahtı almaya muvaffak oldu. Barsbay tarafından yakalanan Canibeg Mısır'ın İskenderiye şehrinde hapse atılsa da iki yıl sonra kurtularak 13 yıl izini kaybettirmeyi başardı. İsfendiyar oğullarına sonra da Osmanlılara sığınan Canibeg, Karamanlılar ile Dulkadirliiler arasındaki Kayseri'yi alma mücadelesi sırasında ortaya çıktı. Sultan Barsbay Kayseri'nin Karamanlılara verilmesi taraftarıydı. Bunun üzerine Dulkadir beyi Nasıreddin Mehmet Canibeg'le irtibata geçerek kendisine sığındığı takdirde onu kimseye teslim etmeyeceğini söz verdi. Karakoyunlularla birlikte hareket ettiği görülen Canibeg Memlukların elinde olan Divriği aldıktan sonra Malatya'ya saldırdı. Dulkadir beyi Nasıreddin Mehmet Bey, oğlu Süleyman'ı yardım etme bahanesi ile Malatya tarafına göndermiş ve hile ile Canibeg yakalanıp Elbistan'a getirildi. Olayı Kahire'de duyan Barsbay, Canibeg'in kendisine teslim edilmesini istedi. Anadolu'da bulan devlet ve beyliklerin hâkimleri Nasıreddin Mehmed Bey'e başvurarak Canibeg'in teslim edilmemesini istediler. Canibeg'in önemini kavrayan Dulkadir Bey'i kızlarından Nefise Hatun'u Canibeg'e vererek Memlûklerle açıkça tavır aldı. Dulkadirliilerin bu tavrı üzerine onları cezalandırmak isteyen Barsbay, Emir

Çakmak komutasında bir ordu gönderdi. Antep-Pazarcık üzerinden ilerleyen memluk ordusu Akçaderbend'i geçip Zillihan üzerinden Elbistan'a yürümüştü. Durumu haber alan Nasıreddin Mehmed Bey başkentini terk etti. Antep tarafına çekilen Dulkadir güçleri Memluklara yenildiler. Ancak Canibeg kaçmıştı. Sultan Barsbay bizzat sefere çıkarak Dulkadir ülkesine yürüdüyse de Canibeg ve Nasıreddin Mehmed Bey Osmanlılara sığındılar. Daha sonra yeniden ülkesine dönen Nasıreddin Mehmed Bey ve damadı Canibeg Memlukların saldırısına uğradı. Canibeg Nasıreddin Mehmed Bey'den ayrılarak Akkoyunlulara sığındı. Ancak 27 Ekim 1337'de öldürüldü. Onun ölümü ile Dul kalan hanımı Nasıreddin Mehmet Bey'in kızı Nefise Hatun babasının yanına döndü. Canibeg'in, Nefise Hatun'dan bir kızı olmuştu. Bu kız 3 yaşındaydı. Sultan Çakmak Nefise Hatun için 1000 dinardan fazla mihir verdi.⁵⁰

1438'de Barsbay vefat etmiş ve yerine Çakmak memluk sultanı olmuştu. Canibeg'in Sufi'nin ölümünden sonra Dul kalan Nefise Hatun'la Sultan Çakmak evlenmek istedi. Nasıreddin Mehmed Bey, Çakmak'a saygısından kızını bizzat kendisi Mısır'a götürmeye karar verdi.⁵¹ 31 Mart 1440'da Kahire'ye ulaşan Nasıreddin Mehmed Bey ve Nefise Hatun'la birlikte maiyetleri büyük bir törenle karşılandı. Yanında evlatları, kızı ve adamları da vardı. Sultanın huzuruna çıkmak için kaleye geldi. Sultan onu karşıladı. Elbistan naipliğini sultan ona verdi. Kendilerine kale yakınlarında Memluk komutanlarından Nevruz'un sarayı tahsis edildi. Uzun süre burada kaldı. Birçok kızı

⁵⁰ Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, TTK Yay., Ankara 1988, s. 50-54.

⁵¹ J. H. Mordtmann, s. 659.

vardı ve kendisi de yaşlıydı. Bir hafta sonra yapılan düğün töreninde Sultan Çakmak'tan kızınının çeyizi olarak 30 bin dinar para alarak memleketi Elbistan'a döndü. Ayrıca Nasıreddin Mehmet Bey bu siyasi evliliğin sonucu olarak daha önce Akkoyunlulara kaptırılan Harput'u da ele geçirdi. Memlukların desteğini elde eden Dulkadir Beyi ile Memluk sultanı arasında babalık oğulluk rabitası kurulmuştur.⁵² Nasıreddin Mehmet Bey 80 yaşındayken damadını ziyaret etmek için Kahire'ye gitti. Sultan Çakmak'la dost olmuştu.⁵³ Sultan Çakmak'ın eşi olan Nefise Hatun 5 Nisan 1449'da Mısır'da çıkan bir veba salgınından Kahire'de öldü.⁵⁴

3.2. Süleyman Bey Kızı ve Çakmak'ın Eşi

1442'de Dulkadir Beyi olan Süleyman Bey, Sultan Çakmak'ın eşi olup veba salgınında ölen kız kardeşinin yerine kendi kızını Sultan Çakmak'la evlendirdi. Sultan Çakmak'ın ölümü üzerine bu kız bir süre sonra Memluk sultanlığını ele geçirecek olan Aynal Acrud'un oğlu ile evlendi. Fakat 1460 Nisan ayında veba salgınından öldü.⁵⁵ Süleyman Bey'in kızını almak için memluk komutanlarından Sungur er- Rumi et- Tevaşî 28 Temmuz 1450'de (H.17 Cemaziyelahir

⁵² İbn Tagribirdî, **en-Nücümü'z-Zahire Fi Mülükü'l-Kahire**, (Neşr: Muhammed Hüseyin Şemseddin), C.XV, Beyrut 1992, s.100; İbn Hacer, **İnbâü'l- Güm**, C.IX, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut H.1406 (M1986), s. 109-110; Arifi Paşa, s. 26.

⁵³ Mortdmann, s.659-660.

⁵⁴ İbn Tagribirdî, Nücüm, C.XV, s.266; İbn Tagribirdî, **Havâdith Duhûr (1441-1450)** (Arapça'dan İngilizce'ye Çev.: William Popper, Yayınlayan: Walter J. Fischel), New Haven 1967, s.30; Es- Sehâvî, **et-Tibr el- Mesbûk fî Zeyl es-Sulûk**, Mektebetü'l-Külliyatü'l- Ezheriye, Kahire Trhz, s.294.

⁵⁵ İbn Tagribirdî, Nücüm, C.XV, s.266; İbn Tagribirdî, **Havâdith ad-Duhûr**,30; Es- Sehâvî, s.294; Refet Yinanç, s.56.

854) Elbistan'a gelmiştir. Burada Süleyman Bey tarafından karşılanan Memluk komutanı Süleyman Bey'in kızını alarak Sultan Çakmak'la evlenmek üzere Kahire'ye götürmüştür. Gelin alayı Halep üzerinden Kahire'ye gelmiştir.⁵⁶

3.3. Memluk Emirlerinden Özbey'in Oğlunun Hanımı

Memluk Sultanı Kayıtbay zamanının büyük emirlerinden olan Özbey, Osmanlılar ile Memluklar arasında olan Çukurova bölgesindeki savaşlarda başarılar kazanmıştı. Dulkadir Bey'i Alaüddevlle önceleri Osmanlı Sultanı Bayezid taraftarı olsa da sonra saf değiştirerek Kayıtbay'la dostluk yollarını aramıştı. Alaüddevlle, Osmanlılar ile Memluklar arasında devam eden Çukurova'daki savaşlarda her iki tarafı da kollayarak hareket etmekteydi. Kendi kızı Ayşe Sultan'ı II. Bayezid'e verirken diğer kızını da 1488'de Memluk sultanının en değerli komutanı Özbey'in oğluna verdi.⁵⁷

4. AKKOYUNLU SARAYINA GELİN GİDEN DULKADİR BEYLERİNİN KIZLARI

4.1. Benli Hatun

Dulkadir Bey'i Alaüddevlle'nin güzelliği dillere destan olan Benli Hatun adlı bir kızı vardı. Bu kızın güzelliğini duyan Şah İsmail onu Alaüddevlle'den istedi. Alaüddevlle Benli Hatun'u, Şah İsmail'e vermeyi vaat etti. Ancak daha sonra onun mezhebini bahane ederek fikrinden vazgeçti. Bu duruma kırılan Şah İsmail, Alaüddevlle'ye diş bilemeye başladı. Onun

⁵⁶ Sehâvî, s.321.

⁵⁷ Tekindağ, s.368; Refet Yinanç, s.85.

üzerine yürümeden önce yıkılmaya yüz tutan Akkoyunlulara saldırdı. Alaüddeve Akkoyunlularla ittifak yaptı. Şah İsmail'in önünden kaçan Akkoyunlu şehzadeleri Maraş'a kadar gelerek Dulkadirli'lere sığındılar. Akkoyunlu şehzadesi Murad ve Barık, Alaüddeve'nin yanındaydılar. Alaüddeve, Şah İsmail'e vaat ettiği kızı Benli Hatun'u 1504'te Akkoyunlu Murad'a verdi. Kayınpederi Alaüddeve'den aldığı yardımla Murad, Şah İsmail'in eline geçen Bağdat'ı aldı. Bu durum şah İsmail'in Alaüddeve'ye karşı kinini büsbütün artırdı.

1507'de Dulkadir ülkesine saldıran Şah İsmail Alaüddeve kuvvetlerini yenerek ilerledi. Alaüddeve Andırın tarafında olan sarp Turnadağı'na kaçarak kurtuldu. Oraya kadar gelen Şah İsmail'in savaş davetine icap etmeyen Alaüddeve'yi aşağılamak için "Ala dana" adını verdi. Şah İsmail Maraş ve Elbistan'ı yakıp yıktığı gibi Dulkadirli'lere ait türbeleri yıktırarak beylerin kemiklerini kırdırdı. Bütün camileri yıktırdı. Sadece Maraş Ulu Camii bundan kurtuldu. Böylece o Alaüddeve'nin kızı Benli Hatun'u vermemesinin intikamını almış oldu.

Benli Hatun'un eşi olan Akkoyunlu hükümdarı Murad Han, Uzun Hasan'ın torunu olup Yakup Bey'in de oğludur. Akkoyunlu Devleti'nin yıkılması üzerine Osmanlılara sığınan Murat Han'a Yavuz Akşehir'de zemet vermiştir. Yavuz'la birlikte Çaldıran Savaşına katılan Murat Han'ın Osmanlılara yararı dokunmuştur. Yavuz zafere müteakip Murat Han'a bir miktar kuvvet vererek onu Safevilerin elinde olan Diyarbakır'ı zapta göndermiştir. Ancak Şah İsmail'in Urfa valisi Ece Sultan Kaçar tarafından mağlup edilerek 1514'te başı

kesilip Şah İsmail'e sunulmuştur.⁵⁸ Kocasının ölümü ile dul kalan Benli Hatun daha sonra başka biri ile evlenmiş ve uzun bir hayat yaşamıştır. Benli Hatun'un bu ilginç hayat hikâyesi romanlara konu olmuştur.

4.2. Kayıtmaz'ın Eşi

Safeviler karşısında Dulkadirlilerden yardım isteyen Akkoyunlu Türkmen Devleti'nin topraklarını hâkimiyet altına almak isteyen Alaüddevle Bey, Akkoyunlu Elvend'in adamlarından Emir Bey'in kardeşi Kayıtmaz'a kızlarından birini verdi. Bu adam Diyarbakır'da bulunan ünlü sufi Şeyh İbrahim Gülşeni'yi Urfa'da bulunan Alaüddevle'nin yanına gönderdi. İbrahim Gülşeni daha sonra Maraş'a gelmiş ve buradan da Mısır'a gitmiştir. (R99-91). Akkoyunlu Sultanı Elvent Bey'in divan Beyi Emir Bey'in kardeşi Diyarbakır Valisi Kayademir'e kızlarından birini kardeşi Abdürrezaak Bey'i vekil tayin ederek nikâhlatmıştı. Böylece Akkoyunlularla yakın ilişki içine girmişti. Kayademir, ünlü sufi İbrahim Gülşeni'yi Urfa'da bulunan Alaüddevle'nin yanına göndermişti.⁵⁹

5. KADI BURHANEDDİN SARAYINA GELİN GİDEN DULKADİR KIZI

Kadı Burhaneddin Ahmet Sivas'ta tahta geçtiğinde rakibi olan Eratna Emirleriyle mücadele edebilmek amacıyla, Dulkadiroğulları ile dostluk kurdu ve onlardan yardım gördü. Bu sırada Dulkadir Beyi olan Halil, kardeşi Osman Bey'i Kadı Burhaneddin'e yardıma göndermişti. Hatta Osman Bey'in yardımı ile Kadı Burhaneddin canını kurtarmıştı. Kadı

⁵⁸ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.197.

⁵⁹ Arifi Paşa, s.42.

Burhaneddin, Dulkadir Beyi ile ittifak yaparak Memluk Sultanı Berkuk'a da tavır almıştı.⁶⁰

Dulkadir Beyliği hâkimi Sevli Bey, 1391'de büyük kızını Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin'e vermiştir. Bu kız alış veriş ile Dulkadir Beyliğinin kuzey komşusu olan Kadı Burhaneddin Ahmet'le müttefik olunmuştur. Sevli Bey, yeğeni Nasıreddin Mehmet Bey'i ise Kadı Burhaneddin Ahmet'in kızı Hatice Hatun'la evlendirerek akrabalık bağlarını kuvvetlendirmiş oldu. Yukarıda izah edildiği gibi Sevli Bey kızı Emine Hatun'u da Yıldırım Bayezid'in oğlu Mehmet Çelebi ile evlendirmişti.⁶¹ Şikarî tarihinde Dulkadiroğlu Sevli Bey kızlarından birini 1391'de Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'in kardeşi Sivas hâkimi Davud Bey'e verdi diyorsa da bu doğru olmayıp o senede Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin'di.⁶²

Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra oğlu Alâeddin Ali, diğer ismiyle Zeynelabidin, eniştesi Nasıreddin Mehmed Bey'e sığındı.⁶³

6. DULKADİR BEYLERİNİN HANIMLARI

6.1. Kadı Burhaneddin Ahmed'in Kızı Kayseri Valisi Ve Sefire Hatice (Mısır Hatun) (Dulkadir Bey'i Nasıreddin Mehmed'in Eşi)

Türk ve İslam tarihinde devlet yönetiminde ve sosyal hayatta kadınların önemli rol oynadıkları görülmektedir. Bu kadınlardan biri de Kadı Burhaneddin Ahmed'in kızı olup Dulkadir Beyi

⁶⁰ Yaşar Yücel, **Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344–1398)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s.93.

⁶¹ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.168.

⁶² Arifi Paşa, s.23.

⁶³ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s.168; Yaşar Yücel, s.162.

Nasıreddin Mehmed Bey'in eşi Hatice (Mısır) Hatun'dur.

Kadı Burhaneddin Ahmed, Eratna Devleti'nin Kayseri kadısı olup 1381 yılında bu devlete son vererek kendisini sultan ilan etti. Anadili Türkçe'nin yanında Arapça ve Farsça bilen Kadı Burhaneddin'in şiirlerinin toplandığı bir divanı bulunmaktadır. Âlim bir hükümdar olan Kadı Burhaneddin Ahmed, çocuklarının ciddi bir eğitim almasını sağladı. 1381–1398 tarihleri arasında Sivas ve Kayseri'de hüküm süren Kadı Burhaneddin Ahmed'in hanımlarından biri komşu Dulkadir Bey'i Sevli Bey'in kızıdır. Kendi kızı Hatice Hatunu da Sevli Bey'in yeğeni Nasıreddin Mehmet Bey'e vermiştir. Böylece iki devlet arasında akrabalık tesis edildi. Kadı Burhaneddin yaşadığı sürece Dulkadirlilerle dostane münasebetler sürdürmüştür. 1398'de Kadı Burhaneddin Akkoyunlu emiri Karayülük Osman tarafından öldürülünce, onun memleketi olan Kayseri, Sivas ve Amasya gibi şehirler Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in eline geçti. Kadı Burhaneddin'in oğlu Alâeddin Ali Bey(Zeynelabidin) ise zor durumda kalarak eniştesi Dulkadir beyi Nasıreddin Mehmet'in yanına gitmiş ve onun yanında yaşamaya başlamıştır.⁶⁴ Sevli Bey ölünce yerine oğlu Sadaka geçtiyse de yeğeni Nasıreddin Mehmedbeyliği onun elinden aldı.⁶⁵

⁶⁴Mehmed Neşri, **Kitâb-ı Cihan- Nümâ**, C. I (Yay.: M. A. Köymen, F. R. Unat), TTK Yay., Ankara 1987, s.321; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, TTK Yay. Ankara 1983, s.167-168; J. H. Mordtmann,Dulkadirlılar, İA, Eskişehir 1997, s.659.

⁶⁵Yaşar Yücel, **Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti**, Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s.162; Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği, TTK Yayınları Ankara 1989, s. 34.

1399-1442 yılları arasında Dulkadir Beyi olan Nasıreddin Mehmed Bey'in karısı Hatice Hatun onun yardımcılarında biriydi. Güçlü ve dirayetli bir hükümdar olan Kadı Burhaneddin Türk ve İslam devletleri arasında büyük bir itibar sahibiydi. Bundan dolayı da kızı Hatice Hatun da sözü geçen bir kadındı. Hatice Hatun kocasının uzun beylik döneminde siyasi olaylara karışmıştır. Nasıreddin Mehmed Bey onu Kayseri valiliğine atadığı gibi iki defa da Mısır'a elçi olarak göndermiştir. Hatice Hatun, elçilikleri sırasında Memluk sultanları olan Şeyh Müeyyed Mahmud (1411-1421) ve Sultan Barsbay'la (1422-1438) görüşmeler yapmıştır. Onların yanında büyük itibar görmüştür. Bundan dolayı kendisine Mısır Hatun unvanı verilmiştir.

1402 Ankara Savaşı neticesinde Osmanlılar yenilince, Kayseri şehri Timur tarafından Karamanoğlu II. Mehmed Bey'e verilmişti.⁶⁶ Bundan sonraki süreçte Karamanoğulları ile Dulkadirliiler arasında Kayseri hâkimiyeti yüzünden uzun yıllar devam edecek bir mücadele başlamış oldu. Kayseri'nin Dulkadirliilerin eline geçtiği tarih konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Halit Erkiletlioğlu, Kayseri İç Kalesi'nin doğu kapısının iç yüzünde bulunan ve Nasıreddin Mehmed Bey'in oğlu Emir Hüsami Hasan adına H. 814/M. 1411 yılına ait bir kitabe olduğunu belirtmektedir.⁶⁷ Buna dayanarak bu tarihin Dulkadirliilerin şehre hâkim olduğunu kabul edebiliriz. Bir müddet sonra Kayseri yeniden Karamanoğullarının

⁶⁶Ahmet Nazif, **Kayseri Tarihi**, (Mirat-ı Kayseriyye), (Hazr. M. Palamutoğlu), Kayseri 1987, s.106-107; Halil Erkiletlioğlu, Kayseri Tarihi, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri 1993, s.219.

⁶⁷Erkiletlioğlu, s.219.

eline geçer. Bu da Karaman valisi Şeyh Çelebi ve oğlu Demir adına yazdırılan Kayseri kalesinin Aslanlı kapısının batısındaki kitabeden anlaşılmaktadır.⁶⁸ Bu kitabede Kayseri'nin Dulkadir Türkmenlerinden alındığını belirtmektedir.

Dulkadir Bey'i Nasıreddin Mehmed, Osmanlı Devleti'nin Fetret devrinde (1402-1413) Çelebi Mehmed'i destekleyerek kızı Emine Hatun'u ona vermişti. Dulkadirlilerin Osmanlılarla yakınlaşması öteden beri bu beyliği kendilerine bağlı olarak gören Memlukları endişelendirmişti. Memluk Sultanı Şeyh Müeyyed 1414'te Suriye'de kendisine karşı başlatılan isyanı önledikten sonra Dulkadirlilerden emin olmak için onların merkezi Elbistan'a geldi. Darendede ve Antep'i Dulkadirlilerden alarak Mısır'a döndü.⁶⁹ Nasıreddin Mehmed bunun üzerine Memluk sultanına isyan eden Şam Valisi Kanıbeg'e yardım etmek için oğullarından birini onun yanına gönderdi. Ancak Memluklar isyanı bastırılmışlar, Nasıreddin Mehmed'in oğlunu da esir olarak Kahire'ye götürüp hapsedmişlerdi. Bir yıldan fazla bir süre oğlundan haber alamayan Nasıreddin Mehmed Bey büyük endişe duymaktaydı. Oğlunu kurtarmak için hanımı Hatice Hatun, Elbistan'dan Mısır'a gönderdi. Uzun bir yolculuktan sonra 31 Ocak 1417'de Kahire'ye ulaşan Hatice Hatun'a Şeyh Müeyyed iyi davranmış ve izzet-i ikramda bulunmuştur. Sultan, Hatice Hatun'un oğluyla buluşmasını sağlamıştır. Kahire'de Kalatü'l-Cebel'de (Kahire Kalesi) hapis edilen Dulkadir beyinin oğlu annesinin girişimi ile serbest bırakılmış ve Maraş'a

⁶⁸Erkiletlioğlu, s.219.

⁶⁹Yinanç, s.41-42.

dönmiştir.⁷⁰ Bu olayı İbn Tagribirdî, Nasıreddin Mehmed Bey ve oğlunun birlikte Sultanın yanına gittiklerini belirterek anlatmıştır.⁷¹ Hatice (Mısır) Hatun elçilik görevini başarı ile tamamlayarak memleketine dönmüştür.

Kayseri hâkimiyeti yüzünden Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları rekabet halindeydi. Dulkadirliler Kayseri'yi Karamanoğullarından almışlardı. Karamanoğulları ise Kayseri'yi yeniden ele geçirmek amacıyla 1419'da bir saldırı başlatmışlardı. Karamanlıların bu seferine Ramazanoğulları da katıldılar. Karamanoğlu Mehmet Bey yanında oğlu Mustafa ve damadı Ramazanoğlu İbrahim olduğu halde Kayseri üzerine yürüdü. Dulkadiroğlu Nasıreddin Mehmed bu orduyu yendiği gibi Karaman beyini esir alıp oğlunu da öldürdü. Esir edilen Karamanoğlu Mehmet Bey Memluk sultanına gönderilmişti. 1420'de Memluk Sultan Şeyh'in ölümü ile yerine Tatar Sultan olmuştu. Bu arada Dulkadirlilerden Tuğrak Bey, Malatya'yı Memluklardan almıştı. Nasıreddin Mehmed Bey'in kardeşi Alâeddin Ali Bey ise Kahire'ye giderek Memluk sultanına itaat edince ona Maraş'ın yanı sıra Antep ve Darende'de verilmişti. 1422'de Memluk tahtına Barsbay tahta çıkınca Antep ve Darende Nasıreddin Mehmed Bey'e verildi. Nasıreddin Mehmed Bey'den kaçarak Kahire'ye sığınan kardeşi Alâeddin Ali Bey'e Memluk sultanı itibar etmemiş ve o da

⁷⁰Makrîzî, **Kitabü's-Sülük**, C.IV/I, (Tahk.: Said Abdülfettah Aşur) Matbaatü'd-Darü'l-Kütüb, 1972, s.374; İbnTagribirdî, **Nücumüz-Zahire**, (tahkik. Muhammed Şemseddin Hüseyin) C. 13, Kahire 1992, s.201-202.

⁷¹İbnTagribirdî, **Nücumüz-Zahire**, (Tahkik. Muhammed Şemseddin Hüseyin) C. 13, Kahire 1992, s.201-202.

Suriye’de karışıklıklar çıkarmaya çalışınca öldürülmüştü.

Nasireddin Mehmed Bey zamanında Dulkadirli–Akkoyunlu ilişkileri de gerginleşti. 1426’da Malatya’ya doğru sefere çıkan Karayülük Osman Harput’u ele geçirdi. Sultan Barsbay’ın yanında Akkoyunlulara karşı sefere çıkan Nasireddin Mehmet Bey’in de bulunduğu ordu Diyarbakır kuşatmasında başarısız oldu. Bu arada Alâeddin Ali Bey’in oğlu Hamza Bey Memluklarla sıkı ilişkiye girerek Dulkadir ülkesinde hak iddia ediyordu. Memluklar ona destek vererek Maraş’ı almışlardı. Burada bulunan Nasireddin Mehmed Bey’in oğlu Feyyaz esir edilerek Kahire’ye götürülüp zindana atılmıştı (1434).⁷²

Dulkadir Beylerinin hanımları ile kızlarının da tarihte önemli roller oynadıkları bilinmektedir. Nasireddin Mehmet Bey’in eşi Hatice Hatun sözü geçen bir kadındı. Kocasını Nasireddin Mehmet Bey’le birlikte ülkesini yöneten Mısır Hatun adına Kayseri’de Hatuniye Medresesi inşa edilmişti. Bu medrese hala ayakta bulunmaktadır. Nasireddin Mehmed Bey, Karamanoğullarından aldığı Kayseri’ye vali olarak eşi Hatice Hatun’u tayin etmiştir. Kayseri’nin Karamanoğulları tarafından işgali üzerine Mısır Hatun, Kahire’ye kadar giderek, Memluk sultanını ikna etmiş ve Kayseri’nin Dulkadirli’lere verilmesini sağlamıştır. Dönemin ünlü Memluk tarihçisi el-Makrîzî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “30 Nisan 1435’de Memluk ordusunun Halep’ten Kayseri’yi almak için hareket ettiğini öğrenen Nasireddin Mehmet Bey, Hanımı Hatice Hatun’u sultana göndererek Kayseri’nin anahtarlarını sundu. Adı geçen kadın Sultanın naibi ile

⁷²Yinanç, s.48.

görüştü. Onun oğlu Feyyaz Kahire kalesinde tutukluydu. Buradan sultana mektup yazıldı. Bu kadın 16 Mayıs'ta Halep'den hareket etti. Hatice Hatun Şevval ayı içinde Kahire'ye geldi. Burada bir müddet ikamet etti. Kaletü'l-Cebel'de hediyelerle karşılandı. Orada oğlunun serbest bırakılmasını istedi. Sultan tarafından nezaketle karşılanan Hatice Hatun'un bütün istekleri kabul edildi. Oğlu Feyyaz'a Maraş naipliği verildi. Karamanoğlu İbrahim Bey Hatice Hatun'un Kahire'ye gittiği haberini alınca Memlukların yetkililerine Kayseri'nin durumunun ne olacağını sordu. Şevval ayının 28'de Halep'ten hareket etti. Burada birçok mal vaat etti.⁷³ Olayın şahitlerinden biri de Mısırlı muhaddis ve Tarihçi İbn Hacer'dir. O da Hatice Hatun'un Kahire'ye geldiğini, oğlu için sultandan af dilediğini ve Kayseri'nin anahtarlarını sultana sunduğunu yazmaktadır. Müellif Hatice Hatun'un, Nasîreddin Mehmed Bey'in Kayseri naibi olduğunu belirtmektedir.⁷⁴

Olayın şahitlerinden bir başka Memluk tarihçisi İbn Tagribirdi "Dulkadiroğlu Halep ordusunun Kayseri'yi elinden almak için üzerine geldiğini öğrenince hemen hanımı Hatice'yi hediyelerle ve Kayseri şehrinin anahtarlarıyla birlikte sultana gönderdi. Bu hatun sultana kocasının sultanın Kayseri'deki naibi olduğunu belirterek, bir süredir Kal'atu'l-Cebel'de (Kahire Kalesi) hapiste bulunan oğlu Feyyaz'ın serbest bırakılmasını talep edecekti. Dulkadiroğlu bunun için dahi para talep vaat etmişti. Bu Hatice Hatun Şevval ayının sonlarına doğru Mısır'a

⁷³Makrîzî, **Kitabü's-Sülük**, C.IV/II, (Tahk: Said Abdülfettah Aşur) Matbaatü'd- Darü'l-Kütüb, 1972, s.946-947.

⁷⁴İbn Hacer, **İnbâi'l-Gumrbî- Ebnâ'l-Umr**, C.8, Darü'l- Kütibi'l-İlmiye, Beyrut 1986, s.339-340,

geldi, yanındaki hediyeleri takdim etti ve kocasının ricalarını ilettili. Sultan hediyeleri kabul etti ve kadının oğlunu serbest bıraktıktan başka ona Maraş naibliğini verdi”⁷⁵ Bu arada Dulkadiroğlu Nasireddin Mehmed bey, Memluk Sultanına isyan eden Canibeg es- Suî adlı komutanı desteklemekteydi. Bu haber Mısır’a gelmesine rağmen daha Kahire’den ayrılmayan Hatice Hatun ve oğlu Feyyaz’ın Maraş’a dönemsine engel olunmamıştır. Nasireddin Mehmed Bey’in diğer oğlu Süleyman Bey durumu babasını bildirmişti.⁷⁶ Daha önce olduğu gibi Hatice Hatun bir kez daha elçilik görevini başarı ile tamamlayarak Maraş’a dönmüştür. Bu arada denge politikası takip eden Nasireddin Mehmed Bey kızlarından Nefise Hatun’u isyan eden Memluk komutanı Canibeg’e vermişti. Bu kişi Akkoyunlu Karayülük Osman Bey tarafından öldürülünce, Nasireddin Mehmed Bey dul kalan kızı Nefise Hatun’u Sultan Barsbay’ın yerine Memluk Sultanı olan Sultan Çakmak’a vermiştir. Kızını çeyizi ile birlikte Kahire’ye götüreren Nasireddin Mehmed Bey 31 aralık 1440 yılında buraya ulaşmış ve bir hafta sonra yapılan muhteşem bir törenine müteakip Elbistan’a dönmüştür. Memluk sultanı Nasireddin Mehmed Bey’e kızının çeyizine karşılık 30 bin dinar vermiştir.⁷⁷

Hatice Hatun kocası tarafından Kayseri valiliğine tayin edilmiştir. Kayseri’de uzun yıllar yöneticilik yapmıştır. Başarılı sefirelik görevlerini Mısır

⁷⁵İbnTagribirdi, **Nücumü’z- Zahire**, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s.487.

⁷⁶İbnTagribirdi, s.489.

⁷⁷Besim Atalay, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, (Hazr. İ. Gökhan_M. Karataş), Kahramanmaraş 2008, s.78; Mordmann, s.660; Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği, TTK yayınları, Ankara 1989, s.54-55.

Memlukların başkenti Kahire'ye kadar giderek yapmış, oğullarını esaretten kurtardığı gibi Karamanoğullarına karşı Memlukların Dulkadiroğullarını desteklemesini sağlamıştır. Hatice Hatun'a Mısır'a yaptığı ziyaretler sonrası Mısır Hatun unvanı verilmiştir. Nasireddin Mehmed Bey, 1442'de vefat etmiştir. Hatice Hatun bir müddet daha yaşamıştır. Ne zaman vefat ettiği ve türbesi bilinmemektedir. 1507'de Elbistan'ı işgal eden Şah İsmail Dulkadir Beyleri tarafından yaptırılan camii, medrese, saray ve türbeleri yıktırıştır.⁷⁸ Muhtemelen Nasireddin Mehmed Bey ve eşi Hatice Hatun adına yaptırılan türbe de yıkılmış olabilir. Hatice Hatun'un oğlu Süleyman Bey'in kızına annesinin adını vermiştir.

⁷⁸ Mükrimin Halil Yinanç, *Elbistan*, İA.C. 4, Eskişehir, 1997, s.228-229.

7. MARAŞ'TA ESER BIRAKAN KADINLAR

7.1. Şems Hatun

Dulkadir Beyliği'nin son hükümdarı Alaüddevle Bey'in eşi. Alaüddevle Bey'in amcası Rüstem Bey'in kızıdır. 1500 yılında veya 1509'da vefat ettiği anlaşılmaktadır. Kocası tarafından yaptırılan Külliye'de bulunan türbesinde yatmaktadır. Alaüddevle Bey vefatı ile çok üzüldüğü eşi Şems Hatun için 1500-1510 yılları arasında bir külliye inşa ettirmiştir. Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan bu külliye camii, medrese, türbe, hamam ve çeşmeden oluşmaktadır. Ulucami'nin 50 metre güneyinde yer alan ve Dulkadir Bey'i Alaüddevle'nin vakfiyesinde Hatuniye Hamamı olarak geçen yapı da bu külliyenin bir parçasıdır. Şems Hatun, Dulkadir tarihinde önemli izler bırakmıştır. Bu eserin yapıldığı mevkii Alaüddevle Vakfiyesi'nde Şems Hatun Mahallesi adını almıştır. Osmanlılar Dönemi'nde ise Hatuniye Mahallesi olarak kayıtlara geçmiştir.⁸⁰ Bu külliyenin ihtiyaçlarını karşılamak ve görevlilerin maaşlarını vermek amacıyla oluşturulan vakfiyeye göre Maraş ve çevresinde birçok Şems Hatun adına külliye yaptıracak kadar önemli bir kadın olduğu ve tarihte iz bıraktığı görülmektedir.

7.2. İklima Hatun

Dulkadir Beyi Alaüddevle'nin oğlu Şahruh Bey'in kızı olan İklima Hatun, Maraş'ın tanınmış

⁷⁹<http://kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=209>.

⁸⁰ Atalay, s.87; Refet Yinanç- Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri, C. I, Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara 1988, s.XXXIV, s.38; Mehmet Özkarcı, Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş C. I, TTK yayınları, Ankara 2007, s.35-58.

kadınlarından biridir. Kurtuluş Mahallesi'nde 1547 yılında adına bir mescit yaptırmıştır. Üdürgücü Mescidi olarak da bilinir. Bu eser Dulkadir Beyliği'nin yıkılmasından sonra inşa edilen bir yapıdır. Sonradan bu mescidin uzun yıllar imamlığını elinde bulunduran Üdürgücü ailesinin bu eseri tamir ettirmesinden dolayı bu ismi almıştır. Mescidin kitabesindeki “İklime Hatun binti Emir Şahruh” ifadesinden eseri İklime Hatun'un inşa ettirdiği anlaşılmaktadır.⁸¹ İklime Hatun yaptırdığı Mescidin güney tarafına da türbesini inşa ettirmiştir.⁸²

7.3. Kezban Hatun

Kezban Hatun'un Çağlayanceritli olduğunun dışında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Çağlayancerit Kazasında İstiklal Mahallesi'nde XVIII. Yüzyılın sonlarında “Kezban Hatun Camii”ni inşa ettirmiştir.⁸³ Kezban Hatun'un Çağlayancerit'te yaşayan sözü geçen hayır bir kadın olduğu anlaşılmaktadır

⁸¹Özkarıcı, C. I, s.178-187.

⁸²Özkarıcı, C. I, s.345.

⁸³Özkarıcı, C. II, s.922-935.

8. OSMANLI DÖNEMİ'NDE MARAŞLI KADINLAR

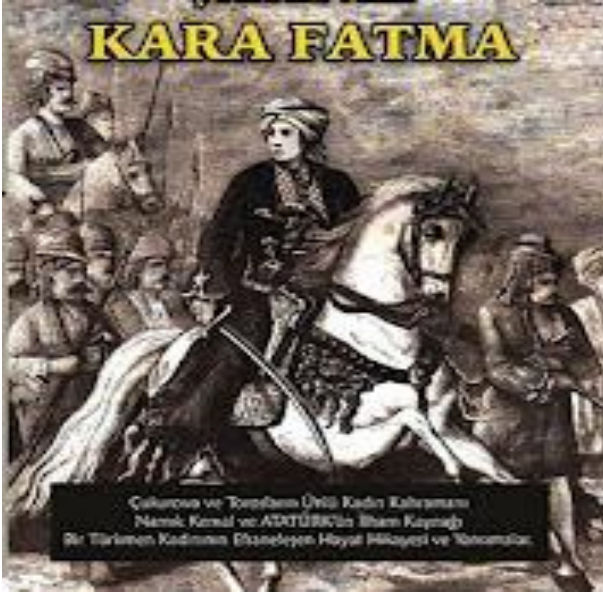
8.1. Kara Fatma⁸⁴

Osmanlı Arşiv belgelerinde hakkında bilgi bulunan Kara Fatma, Bozdoğan Aşireti'ne mensup bir Türkmen kızı olup babası Kerim Bey'dir. Babasının adı bazen Abdulkerim olarak da geçmektedir. O Andırın tarafında yaşayan Bozdoğan Aşireti'nin boybeyidir. Esas olarak Karaman Yörükleri'nden olan Abdülkerim, muhtemelen XVI. yüzyılda Kars-ı Maraş'a (Kadirli

⁸⁴ M. Akif Terzi, **Gavur Dağı'nın Bulanık Tarihindeki Sis Perdesi**, Doğu Kütüphanesi Yay, İstanbul, 2007, s.144-145. Kara Fatma ile ayrıca bkz.: Bekir Sami Bayazıt, **Kahraman Maraş'ta Bayazıdoğulları(1514-1990)**, Ukde Yayınları, Kahraman Maraş 1998; Bayezidli ailesinin hayatta olan fertlerinden Mehmet İbrahim Bayezıt'ın elinde bulunan Süleyman Paşa Vakfiyesinin mahkeme tasdikli suretinde, vakıf sahibinin babasının adı Yusuf olarak zikredilmektedir.(596 nolu defterin 231 sayfa 199. sırasında kayıtlı Maraş'ta Bayezid-zâde Devletlü Süleyman Paşa vakfına ait selh Safer 1253 tarihli vakfiyenin yeni harflerle çevrilen suretidir. Esas No: 167/2870); Özcan Tatar, **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları Ve Aşiret İskanı, (1691-1750)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Elazığ, 2005, s.89. Bundan mukaddem Kalender Paşa hazretleri müddet-i vafireden beri eyâlet-i Mar'aş'a mutasarrıf olup eyyâm-ı tasarrufunda etrâf-ı nevâhîlerin karındaşı avreti Abdülkerim kızı dimekle meşhûre hâtûnu voyvoda nasb ve fukarâ ve zu'afâ üzerine zulm ı ta'addîleri hadden efzûn ve re'âyâ ve berâyâ perîşân ve perâkende olup deryâ-yı gammıda müstağrak iken hâlâ vâlî-i vâlâ-şân-ı Haleb devletlü Celâleddîn Mehmet Paşa hazretlerine Mar'aş ilhâkan tevcîh-i Hümâyûn buyrulduğu ol makûle diğer-gün fukarâlar haklarında ni'met-i uzma bilip saltanat-ı seniyyeye da'avât-ı hayriyye isticlâbına müdâvemetde olup mezkûre avretin zulm ü ta'addîsinden halâs olduklarından fukarâ ve zu'amâ id-i ekber idüp ...BOA, **Cevdet Dahiliye (C.DH)**, 11028-1; BOA, **Hatt-ı Hümâyûn, (HAT)**, 645/31594.

yöresi) gelip yerleşmiş ve bir süre sonra kazandığı güç ile etrafına Bozdoğan Yörüklerini toplamıştı. Oluşan cemaate de kendi ismine izafeten Abdulkerimoğlu ya da Kerimoğlu Cemaati denmiştir. Genellikle Andırın civarında yurt tutmuşlardır. Nitekim 1690'lı yıllarda Osmanlı tarafından tutulan defter kayıtlarında bu topluluk Yörük Cemaati olarak kaydedilmiştir.

Kalender Paşa'nın Maraş valiliği sırasında ayan ve kethüda olarak Andırın tarafını idare etmiştir. Kendisi Kalender Paşa'nın kardeşi Yusuf'la evlenmiş olup bu evlilikten Süleyman Paşa doğmuştur. Bir arşiv kaydında Kalender Paşa'nın biraderi olarak bahsedilen Yusuf'un Andırın, Yenice kale ve Camustil taraflarında paşa ile birlikte malikâne sahibi olduğu kayıtlıdır. Yine bir vakıf kaydında Yusuf'un Kalender Paşa'nın kardeşi olduğu belirtilmektedir. Bayezidoğlu Yusuf'la evlendirilen Kara Fatma'nın bu evlilikten oğlu Süleyman Paşa doğmuştur. Yusuf kısa süre sonra ölmüş olmalı ki Kalender Paşa'nın Maraş valiliği süresince Kara Fatma kocasının sahip olduğu Andırın, Camustil ve Yenice kale malikânelerine ortak olduğu görülmektedir. Kalender Paşa'nın Maraş Valiliği sırasında etrafta bulunan valiler ve ileri gelen aşiret liderleri ile ilişkilerinde Kara Fatma Hatun'un da adı geçmektedir. Kalender Paşa'nın Maraş Valiliği'nden azledilip Ankara'ya sürülmesinden sonra onun yerine kısa süre Maraş Valiliği'ne atanan Hüseyin Paşa, Kara Fatma'yı hapsedmiştir.

Kara Fatma'nın Temsili Resmi

Bir arşiv kaydından özetle “Kalender Paşa'nın Maraş Mutasarrıfı olduğu dönemde etraftaki nahiyeleri idare etmekte olan karındaşı hanımı Kerim Kızı demekle ma'rif hatunun, fukara ve zuafa üzerine zulümleri olduğu” kayıtlıdır. Maraş Valisi tayin edilen Celâleddin Paşa, Maraş halkının şikâyeti üzerine Andırın, Yenice kale ve Camustil (Kumaşır Gölü kenarında) nahiyelerini kendisine bağlanması istemektedir. Yine çevrede yaşayan Bozdoğan, Tecirli, Cerid ve Karalar aşiretlerinin de denetim altına alınmaları gerektiği bildirilmektedir. Bu arada Kerim Kız ve oğlu Süleyman'ın da itaat altına alınması emredilmekteydi. Ancak Kerim Kızı devlete itaat etmemiş hatta Ceyhan nehri üzerindeki köprüyü yıktırıştır.

20 Mart 1806 tarihli bir arşiv belgesinden Cabbarzade Süleyman Bey'in, şakilerle birleşen Kara Fatma'yı İskilib'de yakalattığı ve onu Sadaret'e şikâyet ettiği görülmektedir.

30 Temmuz 1816 Kalender Paşa'nın Maraş Mutasarrıflığı'nda bulunduğu sırada Kara Fatma'nın etraf nahiyeler voyvodalığına ta'yin edildiği anlaşılmaktadır. Kalender Paşa'nın kardeşinin karısı Abdülkerim kızı diye meşhur olan bu kadının halka zulüm ve baskılarından dolayı oğlu Süleyman'ın ve yardımcıları ile birlikte tutuklanması için Maraş Kadısı'nın İstanbul'a arzı bulunmaktadır.

1816'da Kara Fatma korkusuz bir kadın olup emrinde 1500 atlı adamı vardı. Kara Fatma hakkında oldukça fazla şikâyetler olmuş ve bunlardan ahali bıkmıştı. Bundan dolayı Maraş Valisi tayin edilen Hüseyin Paşa onu tutuklatmış ve mahkemenin nezarethanesine attırmıştı. Bir süre sonra da o, Maraş Müftüsü'nün konağına hapsedilmişti. Bir türlü itaat altına alınamayan Kara Fatma'ya ne yapılacağı İstanbul'a sorulmuştu. Bir kadın olması hasebiyle idam edilmesi emredilemedi. Ancak onun Sivas'a sürgün edilmesine karar verildi. Bu konuda Maraş ve Sivas valilerine emirler verildi (Ekim 1819).

1817'de Adana Valisi Celâleddin Paşa ile Maraş ahali arasında vuku bulan muharebede bazı kişilerin öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Olayların müsebbipleri olarak görülen Ataullah Efendi, Nakib Ata Karabeyoğlu Mustafa Bey'in başka yere sürgün edilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu şahıslar Maraş'taki Bayezidli ailesinin akrabalarıydı. Dolayısıyla Maraş Valisi Celâleddin Paşa'ya karşı Kara Fatma'yı desteklemekteydiler. Kara Fatma'nın ne zaman öldüğü ve akıbetinin ne olduğu bilinmemektedir.

Besim Atalay Maraş Tarihi ve Coğrafyası adlı eserinde Kara Fatma ile ilgili bazı tespitler yapmıştır. Bu tespitlerde merhum Atalay, Kara Fatma'nın Kalender Paşa'nın eşi olduğunu iddia etse de bu doğru olmayıp yukarıda da izah ettiğimiz gibi kardeşi Yusuf'un eşi olup Süleyman Paşa'nın annesidir. Yazar'ın Kara Fatma ile ilgili anlattığı bazı bilgiler dikkate değerdir.

“Amcası Kalender Paşa'nın vefatı üzerine Maraş'a gelen Süleyman Paşa'ya Maraş Mütesellimliği verilmiştir. Süleyman Beğ validesi (Kara Fatma) nın terbiyesi ile büyümüş ve hakikaten bir yiğit olarak yetişmiştir. Kendisine zamanının Ulûm ve Fünunu da gösterilmiş olsa imiş büyük bir dahî olacağına şüphe yokmuş.

Validesi Kara Fatma Hatun Bozdoğanlı Yörüklerinden imiş. Çukurova'nın payansız çayırliklarında bir erkek gibi ata biner, yarış yaparmış; Boğa Dağı'nın (Binboğa) sarp yamaçlarında ava çıkar bir erkekten daha iyi silâh kullanırmış. Tedbirli, düşünceli, vakur, bir Türk hatunu imiş. Bu kadının menakıbı hakikaten Türk kadınlarının meşhûrları arasında yazılmağa değer.

Kocaya varmazdan evvel Bozdoğan Aşîreti ile Ceritli Aşîreti arasında vukua gelen kavgada bulunmuş ve çok yararlılık göstermiştir. Nişâncılığı darb-ı meseldir. (Bozdoğanlı Kara Hatun gibi atıyor) derlermiş.

Süleyman Beğ Kuşadası'ndan Mer'aş'a avdet ettiği zaman, daha küçük imiş. Kabilenin idâresini Kara Fatma deruhte etmiş imiş. O esnâda Ayıntap (Antep) taraflarını yağma eden Cabaroğlunun (Çapanoğlu Mehmed Celaleddin Paşa) Mer'aş'ı da basmak üzere olduğu işitilir. Kara Hatun Bâyezidli

âilesiyle Bozdoğan Yörüklerinden nefir-i âm toplar; “Cabaroğlu gelsin de görsün; onu kan seline boğarım” diye haber gönderir. Cabaroğlu Mer’aş’a yaklaşınca Hatun atına atlar. Oğlu Süleyman Beğ’e başbuğluğu teklif ederse de çocuk henüz on beş on altı yaşlarında olduğundan tereddüt eder. Bunun üzerine “Süleyman... Süleyman! Eğer Kara Hatun’un oğlu isen bugün kendini göster, ercesine meydana atıl! Yoksa azık al da ava git!..” der. Süleyman Beğ bu sözler üzerine cesarete gelerek başbuğluğu alır. (Kapıçam) nâm mevkiinde vukua gelen kavgada Cabar oğulları münhezimen (mağlup olarak) kaçarlar.

Kavga esnâsında Kara Hatun’dan çok fedakârlıklar görülmüştür. Vak’a İstanbul’a arz edilir. Bunun üzerine Süleyman Beğ Mer’aş ferikliği ile bekâm buyrulur. Bundan sonra Süleyman Paşa olan bu zât Mer’aş’ta devlet nâmına icrâ-i hükümete koyulur.”⁸⁵

Tarihte Kara Fatma adıyla bilinen birkaç kadından bahsedilmektedir. Bunlardan biri Adana tarihinde adı Asiye olan Kara Fatma’dır. Cerid Aşireti’ne mensup olan bu kadın muhtemelen Kırım Harbi’nde gösterdiği yararlılıklar neticesinde hükümet tarafından madalya ile taltif edilmiş ve maaş bağlanmıştır. Asiye adlı Kara Fatma’nın madalya alma tarihi Ekim 1854 tarihine (Kırım Harbi dönemi) rast gelmektedir. İki Kara Fatma arasında hem dönem hem de bölge farklılıkları bulunmaktadır.

8.2. Meryemçil Efsanesi

Kahramanmaraş Geben-Göksun yolu üzerinde Geben’e 3 km. uzaklıktaki Geben Kalesi yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kalenin ne zaman yapıldığı kesin olmamakla beraber Roma

⁸⁵ Atalay, 94.

öncesinde yapıldığı sanılmaktadır. Göksun ile Andırın'ı birbirine bağlayan bu kale dar bir geçit ağzına yapılmıştır. Bundan dolayı dağ geçidi anlamına gelmektedir. Bu kalede yaşandığına inanılan bir olay efsaneye dönüşerek halk arasında anlatılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Geben Kale Komutanı'nın güzel kızının ismi Meryem'di. Meryem o kadar güzel bir kızdı ki güzelliği dillere destandı. Bu güzel kızı hem Kızıl kale komutanının oğlu (Göksun kazası Fındıklıkoyak Köyü mevkiinde) hem de Azgıt kalesi (Andırın Kazası ile Geben Kasabası arasında) komutanının oğlu aynı anda isterler. Kızın gönlü Azgıt kalesindeki komutanın oğlundur. Fakat her iki taraf için husumet olmasını da istemez. Her iki tarafa da bir şart koşar. Kim atının ayağını toprağa değdirmeden Geben kalesine önce gelirse ben onla evleneceğim der. Kızıl Kale komutanı başlar yere taş döşetmeye. Bu sırada Meryem, Azgıt kalesindeki komutanın oğluna bi haber gönderir; Derki yollara taş döşetmekle uğraşmasın atının ayağına keçe (yünden yapılmış bir tür dokuma) sarsın gelsin der. Ve bunu duyan Azgıt kalesi hükümdarının oğlu atının ayağına keçe sarar gelir ve Meryem'i alır. Kızıl kale komutanın oğlu aylarca yola taş döşetir oda gelir nihayet fakat gelir ki Meryem'i Azgıt kalesinin oğlu almıştır. Bir iç çeker ve der ki "Meryem de çil idi". Bundan böyle bu kalenin ismi Meryemçil Kalesi, kalenin bulunduğu yayla da Meryemçil Yaylası adını alır.⁸⁶

⁸⁶ Özkarcı, C. I, s.893-902.

Geben Kalesi

8.3. Hüsne Özdemir

Maraşlı kadınların Seferberlik ve Kurtuluş Savaşı yıllarındaki fedakârlıkları o kadar çok ki bunların hangisini yazsak yine de onlara karşı duyacağımız vefa borcunu ödeyemeyiz. Bunlardan birisi de Dadağlı Köyü'nden Hüsne Özdemir'dir. Hüsne Özdemir, 1900 yılında doğmuştur. Çocukluğundan itibaren savaş yıllarına şahit olmuştur. Kemal Özdemir ile evlenmiştir. Seferberlik yıllarında günlerce aç kalmış ve çocuklarını doyurabilmek için komşudan un alıp bulamaç yapıp onlara yedirmiştir. Ancak onların bu şekilde ağrıtlarını dindirebilmiştir. Hüsne Özdemir, 1971 yılında vefat etmiştir.

8.4. Durdu Fatma Koç

Durdu Fatma aslen Maraş'ın güneyinde bulunan Şerefhopuru, bugünkü adıyla Şerefoğlu Köyü'ndendir. Adı nüfus kayıtlarında Durdu olarak geçerken, köy halkı arasında Durdu Fatma olarak bilinir.

Abdurrahman (Karaturna) ve Elife'nin kızı olarak 01.07.1880 tarihinde doğmuştur. Yörede Süleyman Kaye adıyla tanınan Süleyman Karaturna'nın kız kardeşidir. Durdu Fatma büyüyünce, köyüne yakın olan Hopurlu Köyü'nden Mahmut Koç'a gelin gider. Fakat bir süre sonra I. Dünya Savaşı çıkar ve Osmanlı Devleti de savaşa dâhil olur.

Durdu Fatma Koç

Seferberlik ilan edilince Durdu Fatma'nın kocası Mahmut'ta askere alınır. Savaş bütün şiddetiyle devam ederken, ordunun ihtiyacı için Maraş ile Göksun arasında mermi ikmali gerekmiştir. Fakat erkekler seferberliktedir ve bu ikmalin de yapılması gerekmektedir. Bu ikmalin yapılmasına Maraşlı kadınlar el atar ve ikmalde orduya yardımcı olurlar. Kocasını seferberliğe giden Durdu Fatma da son çocuğuna hamiledir. Durdu Fatma, ordunun mermi ikmaline katılmak ister. Çocuklarını kayınvalidesi olan

Koçuların karısına bırakarak, bu ikmale yardımcı olur ve yük hayvanlarıyla zorlu yollarda mermi taşır. Hatta kendisi olayı çocukları ve torunlarına, “**ben padişahın ordusuyla mermi taşıdım**” diyerek bu haklı gururu anlatırmış. Oğlu dünyaya geldikten sonra ona, seferberliğe giden kocasının adını veren Durdu Fatma, 1972’de Hopurlu Köyü’nde vefat etmiştir.⁸⁷

9. MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE KADINLAR

Maraş Milli mücadelesi içinde bulunan ve olayların şahidi Adil Bağdatlılar, yazdığı Uzunoluk adlı eserde, 22 gün 22 gece devam eden kurtuluş mücadelesinde herkesin payı olduğunu söylemektedir. Yazar, fedakarlık şerefine, büyük küçük, kadın erkek herkesin hissesi var demektedir.⁸⁸ Hırlak Agobyan’ın oğlu Avadis’in kızı Virjini, Fransız işgal komutanı Guvernör ile dans ederek Kaledeki Türk Bayrağı’nın indirilişini kutlamaktaydı. Fransızlar için bir bez parçası anlamına gelen bayrak Türk milleti için çok şey ifade etmekteydi. Bayrak Peygamberin sancağı ve İstiklalin simgesiydi.⁸⁹

Türk kadını ise vatanını, namusunu ve haysiyetini koruma mücadelesi içindeydi. Kurtuluş savaşında Türk kadını vatani ve namusu için her şeyi yapmaktaydı. Maraşlı kadınlar düşmanla çarpışırken veya namusunu korumak için uğraşırken küçük çocuklarını bile düşünmemekteydi. Bu yüzden anasız ve babasız pek

⁸⁷ Görüşme, Ali Koç, Durdu Fatma’nın torunu.

⁸⁸ Adil Bağdatlılar, Uzunoluk, s.113.

⁸⁹ Bağdatlılar, s.70-71; Hüsameddin Karadağ, **Maraş Milli Mücadelesi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2014, 27-28; Hasan Reşit Tankut, **Maraş Yollarında**, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2008, s.24-28.

çok çocuk savaş alanı içinde kalıp hayatını kaybetmiştir.

Savaş yıllarında toplum içinde en fazla kadınlar sıkıntı çekerler. Kocaları savaşa giderken evle barkla ve çocuklarla uğraşmak onların üzerinde kalır. Evin geçiminin sağlanması, tarlanın ekilmesi, dükkânın idare edilmesi, işin çevrilmesi, hayvanların güdülmesi, yaşlılara ve hastalar bakılması, çocukların yedirilip içirilmesi ve giydirilmesi gibi konular çilekeş kadınlar tarafından yapılmak zorundadır. Kadınlar bunların yanında bir de cepheden gelecek haberin endişesi içinde yaşarlar. Bu bahsettiklerimiz uzak diyarlarda olan cephelerde yapılan savaşlarda kadınların üzerinde olan sorumluluklardır.

Kadınlar memleketlerinin düşman işgaline uğraması halinde ayrı bir takım sıkıntılar yaşanır. Ayrıca işgal edilen yerde yaşayan azınlıklar düşmanla işbirliği yaparsa içinden çıkılmaz meseleler ortaya çıkar. İşte burada incelemeye çalıştığımız Kahramanmaraşlı kadınlar hem uzak cephelerde yaşanan savaşların sıkıntılarını azami ölçüde yaşamışlar hem de memleketlerinin düşman tarafından işgali ve onlarla işbirliği yapan komşuları Ermenilerin ihanetlerini görmüşlerdir. Sadece Kahramanmaraşlı kadınlar değil bütün Osmanlı Coğrafyası'nda yaşayan Türk ve Müslüman kadınları dünyadaki emsallerinden daha fazla yoksulluğu, baskıyı ve zulmü üzerlerinde hissetmişlerdir. Osmanlı'nın son yıllarında yaşanan Trablusgarp ve Balkan savaşları ve arkasından ilan edilen Seferberlikle başlayan I. Dünya Savaşı ve neticesinde 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması ile vatan toprakları düşman tarafından işgale uğramıştır. 1900'lerden itibaren Türk Milleti'nin son 20 yılı çalkantılarla geçmiştir. Ağır

savaş şartları ile işgal edilen Türk topraklarında yaşayan milyonlarca Müslüman, mülteci vaziyetine düşerek anavatana göç etmek zorunda kaldı. Bu süreçte açlık, sefalet, yoksulluk, salgın hastalık, soğuk gibi etkenlerden dolayı on binlerce insanımız hayatını kaybetti.

Bu yaşananlardan sonra memleketlerinin işgal edildiğini ve komşuları Ermenilerin ihanetini gören Maraşlı kadının hayatının en zor yılları başlamıştır. Savaş onun evinde, sokağında, caddesinde ve çarşısında yaşanmaktaydı. Komşusu onun evine saldırmakta, kundaklamakta ve ateş etmekteydi. İşte Maraşlı kadın bunlarla mücadele edecektir. Yıl 1919 Aralık - 1920 Ocak ve Şubat ayları, halkın deyimiyle Zemheri, hava eksi 15-20 dereceler. İnsanlar soğuktan ve açlıktan ölmektedir. Köyler biraz daha şanslı. Evlerin ambarlarında buğday ve arpa var. Şehirde fırınlar kapalı. Alış veriş durmuş. Bu yüzden köylere gidenler biraz daha şanslı. Köylü şehirden gelene evini açmış ve ekmeğini birlikte paylaşmıştır. Maraş'ta Ensar-Muhacir kardeşliği yaşanmıştır. Günümüzde yaşandığı gibi.

On yıldan beri Yemen, Suriye, Sina, Irak, Kafkasya ve Çanakkale cephelerinde savaşan binlerce Mehmetçiğin evine dönmesi beklenirken, düşman Maraş'ı işgal etti. Müslüman Türk kadınlarının babaları, amcaları, dayıları, ağabeyleri, kardeşleri ve eşleri söz konusu cephelerde şehit olup kanları ile kutsal vatan topraklarını suladılar. Ermeniler ise askere gitmediler, ticaretlerini yaptılar, tarlalarını ektiler ve çocuklarını büyütüp evlendirdiler. Az bir vergi ile askerlik hizmetinden kurtuldular. Ermeniler iyi şartlar altında yaşadılar, beslendiler, sağlıklı oldular ve nüfusları arttı. Onlar güzel ve geniş evlerde varlık içinde ve müreffeh bir hayat yaşıyorlardı. Ermeniler bu

uygun şartlarda yaşarken her Maraşlı Türk'ün evinde üzüntü, yas ve matem vardı. Çünkü her evde birden fazla şehit çıkmıştı.⁹⁰ Bu acılarla yaşayan Maraşlı Müslüman Türk'e bunların ötesinde en ağır gelen düşmanla işbirliği yapan, besledikleri ve korudukları Ermenilerin ihanetiydi.

Maraş Milli Mücadelesi'nde Senem Ayşe ve Bitlis Defterdarı'nın Hanımı ön plana çıkmakla birlikte, pek çok isimsiz kahraman kadın da şehrin tarihinde haklı olarak yerlerini almışlardır. Maraşlı erkekler düşmana karşı savaşıırken anneleri, bacıları, halaları, teyzeleri, eşleri ve kızları da onlara yardım etmişlerdir. Maraşlı kadınlar düşmana saldırmaktan çekinmemişler ve ellerinde ne varsa olanları fırlattıkları görülmüştür. Maraşlı kadınlar silahşor olup düşmana kurşun sıkmışlardır. Maraşlı kadınlar çete reisi olup düşmana pusu kurmuşlardır. Ayrıca şeref ve namuslarını korumak için her şeyi yapmışlardır. Maraşlı erkek evini terk ederek mahalle aralarında düşmana tuzak kurarken, evindeki kadına kendisi ve çocuklarını koruması için tembihlerde bulunmuştur. Fransızlarla işbirliği yapan Ermeniler de Maraşlı kadın ve çocuklara zulüm ve eziyet yapmaktan kaçınmamışlardır. Bir ermeni, düğün yapan komşusu bir Türkün evine bomba atarak üç kişinin şehit olmasına neden olmuştur. Maraşlı kadınlar ve çocuklar, düşman eline geçmemek için, evlerini terk ederek etraftaki köylere ve mağaralara kaçmışlardır.

Maraş Milli Mücadelesi'nde öne çıkan şahsiyetlerden biri olan Aşıklioğlu, eşi Gülkız'a

⁹⁰ I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı Dönemlerinde şehit Maraşlılarla ilgili şu esere bakabilirsiniz: Ayhan Doğan, **Çanakkale'den Cumhuriyete Maraşlı Şehitler I**, Berikan Yayınevi Ankara 2014.

devamlı olarak “ *Gülkız, eğer düşman evi basacak olursa, şununla düşmana karşı koy, şununla canına kıy, canını düşmana pahalıya mal et*” dermiş.⁹¹ Görüldüğü gibi Maraşlı erkek, eşinin düşman eline geçmemesi için onun canına dahi kıymasını ondan istemektedir. Yine Maraşlı kadınlar düşman baskını karşısında esir olmaktansa kendi kocalarından öldürülmelerini isteyecek kadar haysiyet ve şereflerine düşkün insanlardır. Yine Maraşlı bir Türk kadını aç kalmak bahasına, açlıktan zor durumda olan Zeytun Ermeni’si bir hamile kadına azığına vererek insanlık dersi vermiştir.⁹² Maraş’ta anlatılan hatıralarda bunların örnekleri çoktur.⁹³

9.1. Düşmandan Kurtulmak İçin Kur’an-ı Kerim Okuyan Genç Kızlar

Düşman işgalinden kurtulmak için Maraşlı kadınların başvurduğu yöntemlerden biri de Kur’an-ı Kerim okumak ve dua etmektir. Yalçın Özalp Hocanın kitabındaki bir hatıradaki; Ali Kavaszade Kamil Efendi’nin kızı Kazancı Mahmud Efendi’nin eşi Duran Hatun “ *Maraşlı 40 bakire, 40 gün Kuran-ı Kerim okumak üzere bir araya toplandı. Mahallemizdeki ufak çocuklar da saklandığımız samanlıklarda: Allahümme ya Vedud, Gâvurun elini bala dut. Diye bağrıışırđık. Biraz daha büyükler “ Kul huvallahu okurlardı ”*⁹⁴ demektedir.

9.2. Senem Ayşe Gençay*

⁹¹ Yalçın Özalp, *Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz*, s.561.

⁹² Özalp, s.285.

⁹³ Özalp, s.141-142.

⁹⁴ Özalp, s.312.

* Senem Ayşe ile ilgili bilgileri tarafımıza gönderen onun torunları Prof. Dr. A. Ökkeş Gençay ve Doç.Dr. Selçuk Gençay’a müteşekkirimiz.

Adıyaman'ın Sıvanlı Köyü'nde doğup yaşayan ve oradaki Haveydi Aşireti'nin reisi olan Senem Ayşe'nin babası Yusuf Bey, Maraş'a göç ettikten sonra burada eşi Senem ile birlikte yaşamaya başlamışlar, göç sebepleri ise çocuklarının eğitim almalarını istemesidir. Daha sonra kızı Senem Ayşe Maraş'ın Duraklı Mahallesi'nde 1879'da doğmuştur. Senem Ayşe'nin Maraş'ta değil de Besni'de de doğduğu ve 7 yaşındayken Maraş'a geldiği de ileri sürülmektedir.⁹⁵ Senem Ayşe'nin kardeşi Hasan burada valiliğin düzenlediği bir güreş turnuvasında tüm Türkleri Ermenilerin yenmesi üzerine onları yenecek bir Türk aranırken ortaya çıkıp turnuvaya katılıp hepsini yenmiştir. Valilik Hasan'ın kim olduğunu araştırırken Senem oğlu Hasan ismiyle halkın tanıtması üzerine kendinin ismi Senem Hasan kardeşinin ismi ise Senem Ayşe diye kalmıştır. Senem Ayşe amcasının oğlu olan Mehmet Ramo ile Maraş'ta erken yaşta evlenip çocuk sahibi olmuşlardır. Ailenin tek çocuğu Ökkeş Gencay'dır. Maraş'ın Kümbet Mahallesi'nde hayatlarını sürdüren bu aile her mahallede olduğu gibi Kümbet mahallesinde de olan gayrimüslimlerle komşularmış. Savaş çıktıktan sonra bile komşuluk ilişkileri bozulmayıp her türlü alışveriş devam etmiştir.

Maraş'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine halk çeteler halinde düşmana karşılık vermeye çalışmıştır. Bu çetelerden birinin reisi olan Senem Ayşe'nin kocası Mehmet Ramo düşmanla savaşırken şehit düşmüştür. Bunu fark eden Senem Ayşe hemen kocasının silahını ve mermilerini alarak kocasını şehit eden düşmanı öldürmüştür. Bununla ilgili şöyle bir olay geçmiştir;

⁹⁵ Yalçın Özalp, **Gazilerin Dilinden Millî Mücadelemiz**, Semih Ofset Matbaacılık Yayınları, Ankara 1986. s.70.

Maraş mücadelesi sırasında sorumlu olarak buraya gelen Kılıç Ali, mücadeleye katılan şehrin ileri gelenlerinden Vezir Hoca'yı yanına çağırarak Mehmet Ramo'nun şehit olduğuna dair bir duyum aldık doğru mu değil mi diye öğrenmesi için emir vermiştir. Bu emir üzerine Vezir Hoca, Senem Ayşe ve Mehmet Ramo'nun yaşadığı eve gitmiştir. O anda gördüklerini Kılıç Ali Bey'e "Gittiğimde Mehmet Ramo yerde vurulmuş bir şekilde yatıyordu ve başında eşi Senem Ayşe onun silahını almış düşmana ateş ediyordu ve ben şahit oldum kocasını şehit eden düşmanı öldürdü" şeklinde anlatmıştır.

Kocasını şehit olması üzerine onun kıyafetini, silahını ve mermilerini alarak kocasının şehit olmadan önce reisliğini yaptığı çeteye giderek çeteye birlikte savaşmıştır. Ancak bir müddet sonra mermileri bitince mermi isteme görevini üstlenen Senem Ayşe şöyle bir olay yaşamıştır;

Mermi istemek üzere Kılıç Ali'nin yanına giden Senem Ayşe ondan "yahu kadın savaş erkeklerin işi sen git evinde otur" cevabını alması üzerine "beyim evde oturacak vakit değildir" dese de Kılıç Ali "hem sen silah kullanmayı bilmezsin" deyince silahını çekip ona doğrultup "son bir mermim kaldı onu da sana sıkarım" deyince Kılıç Ali, çaresiz askerlerine emir verip Senem Ayşe'ye 2 sandık kadar mermi verdirtmiştir.

Kılıç Ali'den mermileri alıp çeteye getiren Senem Ayşe savaşa devam etmiştir. Savaş yıllarında Maraş evleri birbirine bitişikti. Müslümanlar evlerinin diğer bir Müslüman evi ile birleştiği duvarlarını yıkıp aralarda yardımlaşmayı daha kolaylaştırmışlardır.

Senem Ayşe'nin savaş esnasında kendi evinin yanında düşmanların cephaneliği bulunduğunu fark etmesi üzerine, o zamanlar evlerin tahta olduğu için

ateşin yan eve de sıçrayacağını bilen Senem Ayşe, kendi evini sırf düşmanların cephaneliği yok olsun diye ateşe vermiş ve başarılı olmuştur.

Savaş devam ederken bir kilisenin pencerelerine otomatik silahlar yerleştirip oradan geçen Türkleri öldüren ve Türklere büyük zayıat verildiğini fark eden Senem Ayşe çetesini toplayarak o kiliseye baskın verip düşmanları öldürmüştür.

Düşman askerlerinin Maraş'ı terk ederek Antep'e kaçmaları üzerine onları kovalayan Maraşlılar içerisinde Senem Ayşe de varmış. Fakat çetesindekiler "bacı buradan ötesi bizim işimiz" diyerek Senem Ayşe'yi götürmemişlerdir. Savaştan sonra, savaş esnasında zarar görmemesi için köye gönderdiği oğlu Ökkeş'i çağırarak burada Şerife ile evlendirmiştir. Daha sonra yaktığı evini tamir ederek oğlu Ökkeş Gencay gelini Şerife Gencay ile yaşayan Senem Ayşe hayatının geri kalan yıllarını kâh kocakarı ilaçları yaparak kâh kırık çıkık tedavi ederek yoksulluk içinde geçirmiştir. Savaş sonrasında eski dostları Aslan Bey ve Vezir Hoca ile sık sık bir araya gelerek eski günleri yâd etmişlerdir.

Senem Ayşe'nin dayısının oğlu olan Yakup Bey bir gün ansızın çıkıp Senem Ayşe'nin yanına gelmiş birbirlerini ilk gördüklerinde sarılıp ağlaşmışlar. Fakat sohbet ederken Senem Ayşe'nin "bu kadar yıldır neden gelmedin" sorusuna "Tam 25 yıldır İngilizlerin esiriydim ve 25 yıl boyunca hiç karaya inmedik zaten karaya inince kaçtım ve senden başka kalacak yerim yok" demesi üzerine onu da yanına alarak beraber yaşamışlar.

Senem Ayşe'nin savaş sonrası yaşantısına bakıldığında, yardım sever, imanlı ve etrafı tarafından sevilen bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Senem

Ayşe, zamanının Lokman Hekimi olarak da tanınmakta ve bilumum hastalıklara geleneksel ilaçlarla tedavi uygulayabilmekteydi. Cumhuriyet sonrası devlet yetkilileri ve ordu komutanları tarafından çeşitli askeri davetlere konuk olan Senem Ayşe'ye bir gün komutanlar tarafından bu kahramanlığının sırrının ne olduğu sorulduğunda, Senem Ayşe de bu sırrı “vatanın kurtuluşu, Allah'ın rızası ve Türk kadınının namusu için savaşmakta olduğuna bağlamıştır.”

Maraş'ın kurtuluşuna karınca kaderince bir şeyler katıp, vatani ve namusu için savaşmayı bir görev bilen Senem Ayşe, 1954 yılında Duraklı Mahallesi'nde vefat etmiştir.

Senem Ayşe

9.2.1. Senem Ayşe Şiiri

Savaşın beşinci günü
Uçmağa vardı Ramazan
Saçaklardan buz sarkıyor
Bütün şehir toz-duman
Savaşın beşinci günü
Uçmağa vardı Ramazan
Duraklı 'da
Ahşap bir evin ahırında
Toplandılar
Çocuklar-kızlar-kadınlar
Savaş devam ediyordu
Yüreklerde bir korku
Kimden-nasıl haber gelecek
Hiç kimse bilmiyordu
Bir sesle irkildi Senem Ayşe
Kocasını savaşıyordu
Dalmıştı düşünceye
'Senem Ayşe-Senem Ayşe'
Seslenen komşusuydu
Bir şeyler söylüyor
Anlaşılmıyordu
Çağırdılar dışarı
Dışarda kalabalık vardı
Başından aşığı sanki
Kaynar sular döküldü
Kalkamadı ayağa
Bir anda yaşlanmış gibi

Beli büküldü
Yığıldı yere
Kilime sarılmış
Bir şehit vardı avluda
'Vurulan Ramazan mı?
Niçin bir başkası olmasın...'
Düşündüğünden utandı
Kilimden kan sızıyordu daha
'Açın' diye bağırdı 'açın'
'Yüzünü görmek istiyorum açın'
Ramazan'ın yüzünü açtılar
İnanmak istemiyordu
Ramazan'ın vurulduğuna
Senem Ayşe kapandı
Üstüne Ramazan'ın
Ağladı-ağladı-ağladı
Kargışladı yağayı
Sonra birden bire kalktı doğruldu
Kimse görmesin istiyordu
Gözyaşlarını
Sildi gözyaşlarını yeniyle
Dimdik durdu
Avlunun ortasında
Sanki on beş yaşların
Dinginliği vardı üzerinde
Dönerek avludakilere seslendi
'Kocam vurulduysa
Yerini ben alacağım

Abasını-yeleğini-poşusunu
Şalvarını tez bana getirin
Öcünü alacağım Ramazan'ımın
Yağıya kan kusturacağım
Susturacağım
Topun-pusatın-barutun gürültüsünü
Yağıyı ben pusturacağım'
Giysilerini-mavzerini
Aldı Ramazan'ın
Giyinmek için ahıra girdi
Kanlarını sildi mavzerin
Kokladı-okşadı-öptü önce
Giysileri-mavzeri
Ramazan'ın kokusu vardı
Sonra
Yeleğini-abasını giydi
Saçlarını topladı
Başına bir poşu sardı
Çekti kanlı şalvarı beline
Kuşandı fişekliği
Bu savaşta artık
O da vardı
Artık bir daha o ahırlara
Uğramadı Senem Ayşe
Kadınların saklandığı
Evlerin ahırlarında
Onun ne işi vardı
Cepheydi artı onun yeri

Cephede
Onun da bir yeri vardı
Topladı yiğitleri başına
Gündüz demedi
Gece demedi
Öcünü aldı Ramazan'ın
Yağı gidinceye kadar
Savaş bitinceye kadar
Uğraştı-didindi
Hiç yüksünmedi
Ve hiç bir şey beklemedi
Kurtuluş'ta onunda
Karıncı kararınca
Alın teri-emeği vardı
Savaşın beşinci günü
Uçmağa vardı Ramazan
Saçaklardan buz sarkıyor
Bütün şehir toz-duman
Savaşın beşinci günü
Uçmağa vardı Ramazan

Nihat Yücel⁹⁶

⁹⁶ Nihat Yücel, Utku Türküleri (Maraş Destanı), K.Maraş Şubat/1998.

9.3. Bitlis Defterdarı'nın Hanımı Maraşlı İsimsiz Kahraman Kadınıımız

Kahramanmaraş'ta düşmana karşı verilen mücadelede en fazla yararlılık gösterenlerin arasında bulunan kişilerden biri de isimsiz bir kadın kahramanımız olan Bitlis Defterdarı'nın hanımıdır. Kayabaşı Mahallesi'nde 8 düşmanı öldürmüş daha sonra erkek elbisesi giyerek milis kuvvetlerine katılmıştı. Yaptığımız araştırmalarda söz konusu döneme yakın bir tarihte Bitlis Defterdarı Osmanlı Arşiv kaydına göre Vasfi Efendi olup 12 Mayıs 1919'da görev yapmaktaydı.⁹⁷ Daha ayrıntılı yapılacak araştırmada bu kadın kahramanımızın adı tespit edilecektir.

Maraş'ta Fransızlarla savaşlar 21 Ocak'ta başlamış ve 12 Şubat'ta Fransızların çekilmesiyle sona ermiştir. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin reisi Melek Reşit, mesul kâtibi Şefika Kemal imzasıyla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi riyasetine 2 Şubat 1920 tarihli yazısında Fransızların Maraş'taki zulümleri başka bazı meselelerde kınanmıştır. İrade-i Milliye gazetesinin 2 Şubat 1920 tarihli yazısında Kahraman bir Türk kadını başlıkla yazıda şöyle denmektedir: Maraş'ın Kayabaşı mahallesindeki çatışmada Bitlis defterdarı hanımının, hazırladığı mazgala yanaşarak 8 düşmanı öldürdüğü, akşamüzeri, erkek elbisesi giyerek İslam mücahitlerine katıldığı bildirilmiştir.

Sivas kadınları Dava-i Vatan Cemiyeti reisliği heyetine, Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal imzasıyla gönderilen 3 Şubat 1920 tarihli yazıda bu

⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **İrade Dosya Usulü (İ.DUİT)**, 53, 11/Ş /1337 (Hicri).

çarpışma hakkında da geniş bilgi verilmiştir. “Maraş’ın Kayabaşı Mahallesi’nde sakin Bitlis Defterdarının haremî hanım, İslamları hun-ı masumunun na-hak yere akıtılmasından ve birçok hanümanların söndürülmesinden galeyana gelerek, hanesinden açtığı mazgaldan din dindaşlarımızı imha için İslam mahallatına saldıran düşmanlara ateş açarak akşama kadar 8 düşmanı telefe muvaffak olduğu ve akşamüzeri erkek elbisesi ile ve kemal-i cüretle muhafaza-i ırz ve can kaygusu ile silaha sarılmış bulunan mücahidin-i İslamiye sınıfına iltihakla bil fiil müsademedede iştirak eylemekte bulunduğ u bildirilmiştir.

Ali Fuat Cebesoy’un da hatıralarında Maraş mücahide kadınlarından takdirle bahsettiği görülür. Buradaki çarpışmanın 15 Şubat’a kadar sürdüğü ve Fransızların gün boyunca, Milli kuvvetlerin elinde bulunan mahalleleri bombardıman ettiklerini Ermeni fedailerinin çarşı ve İslam mahallerinde yangın çıkardıklarını anlatmıştır. “Kahraman müfrezelerimizle beraber halk, devamlı bir suretle Fransızların işgalinde olan kilise ve mekteplere hücum ederek bir kısmını ele geçirmiş ve bu esnada iki top ile on kadar mitralyöz almış ve bunları düşman aleyhine kullanmışlardı. Maraş kadınları da ellerinden geleni yapıyorlar. Başlarında Bitlis Defterdarı’nın zevcesi vardı.”⁹⁸

Yozgat Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin, Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’ne gönderdiği telgraf ile Yozgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin, 1920’de Meclis’e gönderdiği telgrafa

⁹⁸ Fevziye Abdullah Tansel, **İstiklal harbinde Mücahit Kadınlarımız**, AKDT Kurumu Yay, Ankara 1991, s.40-41, Ferhat Başdoğan, **Tenekeli Köyden Sanayi Merkezine Kahramanmaraş**, Ankara 2001, s.58.

ilişkin Meclis tutanağından alınan bilgilere göre Bitlis Defterdarı hanımının kahramanlığının bir efsane olmayıp gerçek bir olay olduğu anlaşılmaktadır.

1920’de Yozgat Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurulmuş ve faaliyette bulunmuş. Bu cemiyetin çektiği bir telgrafta Maraş’ta 8 düşman askerini öldüren Bitlis Defterdarının eşinden bahsedilmektedir. Türk insanı yaptığı bir iyilik, hayır ve kahramanlıkla övünmez. Bunlar çeker gider, köşesine çekilir. Bu olaydan sonra Yozgat kadınları Maraş’ta düşman işgali sırasında zarar görenlere yardım elini uzatır. Yozgat kadınlarının bu yardım kampanyası vesilesiyle çektikleri telgrafta:

“Allah’ın yardımı ve Peygamber’imizin ruhaniyetine dayanarak kurduğumuz cemiyetimiz tarafından ayın onunda salı günü, kadınlar mektebinin bahçesinde, şehitlerin ruhlarına ithafen mevlit okuttuk ve Maraş’ta tertemiz vatan toprağından din düşmanlarının pis ayaklarının temizlenmesine çalışan günahsız ve mağdur kardeşlerimize yiyecek içecek toplama girişimine karar kıldık” denmektedir.

9.4. Düşmanın Silahını Susturmak İçin Evini yakan Kahraman Kadınıımız

Yalçın Hoca’nın kitabında yer alan bu bilgiye göre Tercüman Gazetesi’nin yazarlarından merhum Ergün Göze’nin köşesine taşıdığı bilgiye göre; Asker dostu yazara şunları anlatmıştır. Maraş harbi bir destandır... Günlerce süren harp ev- ev cereyan etmiştir. Bu arada görülmüştür ki, bir düşman makineli bertaraf edilemezse büyük kayıp verilecektir. Bu düşman makineli bertaraf edilmesinin ise tek bir yolu vardır. Makinelie perde olan bir evin ortadan kaldırılması. O ev ise dul ve zavallı bir kadına aittir ve bu bakımdan milis kuvvetleri

bu evi bertaraf etmekte müteredditler. Bunu fark eden Maraşlı kadın kendiliğinden evini ateşe verir ve düşman makinelisinin bertaraf edilmesini sağlar. Savaş sonrası bu kadın kahramanımız temsili olarak kurtuluş bayramlarında ev yakma sahnesini temsili olarak canlandırır. Ne yazık ki bu kadını bir daha ev sahibi olamaz.⁹⁹ Bu kahraman kadını gösterdiği bu kahramanlık Kurtuluş bayramlarında pek çok kez piyeslerle canlandırılmıştır. Maraşlı erkeklerin yanında kadınların da düşmanın evlerini yakmak için kendi evlerini ateşe verdikleri kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁰⁰

9.5. Naciye Hanım

Maraş'ta ismi geçen kahraman kadınlarımızdan biri de Naciye Hanım'dır. Naciye Nine adlı Türk kadını I. Dünya Savaşı başlarında Seferberlik ilan edilince kocası Mustafa Efendi harbe gider. Bir süre sonra da onun şehit olduğu haberi gelir. Zavallı Naciye Hanım, eşinin şehit olmasına inanamaz, onu bekler durur. Onun komşusu bir Ermeni kadın da ona yapmadığını, söylemediğini bırakmaz. Nihayet gördüğü muamelelere dayanamayan Naciye Hanım ihtimal dul kalışının da verdiği üzüntü içinde bir teneke gaz yağı ile hem kendi evini hem de komşusu Ermeni kadının evini yakar. Ermeni kadının kendisine yaptığı kötülüklerin intikamını böyle alır.¹⁰¹

9.6. Hürü Ana

Maraş Milli Mücadelesinde öne çıkan kadınlarımızın biri de Hürü Ana'dır. Serdar Yakar'ın

⁹⁹ Özalp, s.18.

¹⁰⁰ Adil Bağdatlılar, **Uzunluk**, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2014, s.118-119.

¹⁰¹ Kabakçı, Cevdet- Serdar Yakar, **Kendini Kurtaran Şehir Milli Mücadele Yıllarında Maraş**, Derin Tarih Dergisi EK, s. 28.

kaleme aldığı bir kitapta hayat hikâyesi verilen Hürü Ana Maraş'ın Kuytul Mahallesi'nde yaşamaktadır. Evinin çevresinde hep Ermeni evleri bulunmaktadır. Komşuları Ermeniler, Fransızların yardımı ile Türklere karşı katliamlara başladıklarında Hürü Ana korkusuzca ortaya çıkıp elinde bir odun parçasıyla Ermenilere korkular saçmıştır. Hürü Ana 16 yaşındaki oğlu Ökkeş'i dualarla düşmana karşı savaşması için göndermiştir.¹⁰²

9.7. Bertizli Rençber Ali'nin Kızı Hurşit Bacı

Yalçın Özalp hocanın eserinde geçen bir olayda Hurşit Bacı adlı bir kadın, bacısı Hayriye'yi almak için Kayabaşı Mahallesi'ne gider. Bacısıyla beraber yürürken Kayabaşı Camii alt yanında bir kişi (muhtemelen Ermeni) karşısına çıkar. Elinde tabanca olduğu halde Hurşit Bacı'nın hızarına¹⁰³ el atar. Hurşit Bacı Ermeniye senin kurşunun bana değemez diyerek karşı koyar. Düşman tabancasını ateşlemesine rağmen Hurşit Bacı'ya isabet ettiremez.¹⁰⁴ Korkusuz bir Türk kadını olan Hurşit Bacı kahramanca geçip gider.

9.8. Hamile Olarak Düşmana Karşı Savaşan, Cephede Doğum Yapan ve Şehit Olan Kadınıımız

Yalçın Özalp'ın kitabında yer alan ve merhum Ergün Göze'nin kaleme aldığı Maraş Destanı İçinde Türk Kadınının Kahramanlığı ilgili yazı: Maraş mücahitlerinin komutanı olan Arslan bey, emrindeki muharebe gruplarını teker teker dolaşarak gece için

¹⁰² Serdar Yakar, **Maraş Millî Mücadelesinde Önden Gidenler**, Ukde Yayınları Kahramanmaraş 2014, s. 168-169.

¹⁰³ Hızır: Maraşlı kadınların çarşıya da sokağa çıkarken giydiği siyah çarşaf.

¹⁰⁴ Özalp, s. 317-318.

hazırlanmış baskın plânını bütün teferruatıyla anlatıyor, grubun yapacağı vazifeye ait direktifleri veriyordu.

Şehrin kuzey tarafından görevli olan gruba yaklaştığı sırada, kayalar arasında siper almış çeteye mensup bir kadının, sancılar içinde kıvranmakta olduğu fark ederek, merakla sokuldu:

- Neyin var bacı? Yaralı mısın yoksa? diye sordu.

Kadın bu yabancı sesle birden bire irkilmmişti. Karşısında Arslan Beyi görünce, yüzündeki ıstırap çizgilerini kaybetmeye çalışarak:

- Bir şeyim yok ağa! diye inledi. Hamdolsun hiçbir şeyim yok...

Bu cevaba rağmen, kadının bir derdi olduğu, ıstırabını güçlükle yenmeye gayret ettiği anlaşılıyordu. Arslan Bey ısrar etti:

- Senin bir derdin olduğu belli. Söyle sıkılma, bacı, belki çaresini buluruz.

Kadın, ne kadar saklamaya çalışsa da ıstırabının yüzünden okunduğunu anlayınca mahcubiyetle kızarmıştı. Önüne bakarak susuyordu. Nihayet, mutlaka bir cevap vermek mecburiyetinde olduğunu görünce; sıkılğan ve titrek bir sesle:

- Derdimi sana söyleyemem, diye mırıldandı. Sen er kişisin. Şu binanın gerisindeki çukurda yaralılarla uğraşan Ayşe bacıyı bana gönderirsen hayır işlersin, yalnız biraz acele lazım..

Arslan Bey durumdaki aceleliği anlamıştı, söylenen tarafa koştu. Ayşe bacıyı kısa zamanda buldurarak, kayanın arkasında kıvranmakta olan kadıncağızın yardımına ulaştırdı.

Çok geçmeden, hayret verici bir haber geldi bu fedakâr ve kahraman Türk kadını hemen oracıkta, o kayanın dibindeki ıslak ve soğuk zemin üzerinde nur topu gibi bir evlât dünyaya getirmişti.

Bütün mücahitler sevinçle, gözlerini siperlerde dünyaya açan bu yavruyu bağırmasına basarak komutanın da tensibi ile ona (Zafer) adını koydular.

Lakin grubun bu sevinç ve neşesi ne yazık ki çok sürmedi. Tahammülün üstünde bir fedakârlık ve irade ile son ana kadar vazifesi başından ayrılmamış olan o kahraman anne, sevgili yavrusuna bir defa dahi meme veremeden gözlerini hayat kapamış, şehitlik mertebesine ulaşmıştı...

Onu son nefese kadar, terk etmediği siperinden alarak geriye, ebedî istirahatgâhına götürmek için yaklaşan mücahitler, yurt için can vermiş bir annenin kollarında, yurt için son nefesine kadar savaşmak üzere dünyaya gelmiş bir yavrunun teşkil ettiği müthiş tablo karşısında, gözyaşlarını tutamamışlardı.

O adsız kahraman, Türk kadınının, o şehit annenin de belki bugün belli bir mezarı, dikili bir taşı yok. Fakat anaların doğurduğu (Zafer)'ler şimdi birer babayiğit olmuş, tarihimizi daha üstün kahramanlıklarla süslemek için hazırdırlar. Maraş kalesinde ve bütün Türk yurdunun ufuklarında dalgalanan hür bayraklar ise, o adsız kahramanların ebediyete intikal eden en güzel anıtlarıdır.¹⁰⁵

Yukarıda ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi Maraşlı bir hamile kadın Fransızlara karşı kahramanca çarpışmalara katılmıştır. Cephede doğuran bu kadınıımız maalesef şehit olmuştur. Böyle kahramanlar acaba hangi millette bulunur. Aslan Bey'in yanında savaşa katılan ve yaralılarla uğraşan Ayşe Bacı adlı kadın da Çete reisi büyük kahraman kadınıımız Senem Ayşe olmalıdır.

¹⁰⁵ Özalp, s.114.

9.9. Cepheye Yiyecek Taşıyan Kadın, Çocuk Ve Kadın Silahşorlar

Maraş Milli Mücadelesi'ni gören ve olaylara şahit olan Uzunoluk adlı eseri yazan öğretmen Adil Bağdatlılar, kadın ve çocukların cansiperane mücadelelerini eserinde belirtmiştir. Maraş'ta Sokak çatışmaları devam ederken kadınlar ve çocuklar korkmadan çetelere yiyecek yetiştiriyorlardı. Kadınlar çocuklarını korkusuzca harbin içine salmaktaydılar. Savaşın en şiddetli anında Bombacı Ahmed ve Kazoğlu adında iki çocuk Kalede savaşıyan mücahitlere yiyecek ve mühimmat götürme cesaretini göstermişlerdi. Türkler düşmana korku vermek amacıyla yüksek yerlere soba boruları uzatarak top olduğu izlenimini veriyorlardı, ibriklerden bombalar yapıyor, bazı siper ve mazgallara da kadın silahşorlar yerleştiriliyordu.¹⁰⁶

9.10. Kurtuluş Savaşı İle İlgili Şiir Söyleyen Maraşlı Şâireler

Maraş Milli Mücadelesi'ni tartışmasız en iyi şekilde araştıran ve inceleyen hocamız Yalçın Özalp'ın en önemli eserlerinden biri Gazilerin Dilinden Millî Mücadelemiz adlı eserdir. Değerli hocamız Maraş Millî Mücadelesi'ni yaşayan ve olayların içinde bulunan gazilerimizin ağzından bu eseri kaleme almıştır. Eser bu bakımdan dünyada eşi benzeri olmayan bir kitaptır. Maraş Mücadelesi'ni gören, içinde yaşayan ve olaylara katılan insanların ağzından bu eseri yazmıştır. Bu eserin ikinci cildi hala basılmamış olup hocanın elinde olduğunu biliyoruz. Bu eserde Maraşlı kahraman kadınlarımızın da Milli Mücadele ile ilgili hatıralarını görmekteyiz. Onlarca kadınınımızın hatıraları bu eserde yer almaktadır. Ayrıca burada bazı kadınlarımızın

¹⁰⁶ Bağdatlılar, s.122.

Maraş mücadelesi ile ilgili şiirlerini de görmekteyiz. Yaşadıkları acıları duyguları ile yaşatan bu kadınlarımızdan biri de Elife Kaptanoğlu'dur.

**Yörük Selim Mahallesinden Elife
Kaptanoğlu'nun şiiri:**

Arpa yeter firik olur
Goruk biter üzüm olur
Nezaret'in¹⁰⁷ kızı da yesir¹⁰⁸ olur
Gaverin zeytini Taşhan'a¹⁰⁹ dolsun
Taşhanlar almasın sürgünler olsun
Zeytinli geledi ince tele düzüldü
Maraş (...) gözü süzüldü.
Gaverin Zeytini Taşhan'a dolsun
Taşhanlar almasın sürgünler olsun
Zeytinli geledi İnce Bele¹¹⁰ döküldü
Maraş ... beli büküldü
Gaverin zeytini Taşhan'a dolsun
Taşhanlar almasın sürgünler olsun
Karanlık içerde salladın beşik
Ellerim tellide, dillerin aşık
Süren oğlunun¹¹¹ da tebdili şaşık
Gaverin elleri bir daha gezelim
Ne Köşürge¹¹² koydu Ne Süsü Kürdü¹¹³

¹⁰⁷ Zeytinli bir Ermeni Eşkiyası

¹⁰⁸ Yesir: Maraş'ta esir yerine kullanılan kelime

¹⁰⁹ Taşhan: Maraş'ta bulunan bir han adı

¹¹⁰ İnce Bel: Maraş ile Zeytin arasında bir mevki.

¹¹¹ Sürenoğlu: Zeytinli Bir Ermeni eşkiyası

¹¹² Maraş'ın köylerinden biri

Kılınca kahrolsun küffarın yurdu
Mevlanın aşkına vur Ali Bey'in
Hele şoga öte gidelim
Küffarın yurduna seyran edelim
Bunun böyle olduğunu padişah sezmiş
Mevlanın aşkına vur Ali Bey
Ali Bey'im oynatıyor atını
İnşallah geçiniz Süleymanlı (Zeytin) fetini
Bunu söyleyen Elif Hatın
Mevlanın aşkına vur Ali Bey'in¹¹⁴

Maraş'ın düşman işgalinden kurtulması üzerine Maraşlı Hacı Fettahlardan Ali Erişgen'in kızı Kenan Eşi Fatma Bayezit şu dörtlüğü söylemektedir:

Domur domur oldu dutun dalları
Neye vardı Fransızların Halları
Camiye döküldü türlü malları
Bunu duyan herkez sevindi¹¹⁵

Yine Maraş'ın Uzunoluk Küreci Sokağında yaşayan Meliha Alparslan adlı bir kadın "işgal başlayınca her gün bir evde Kur'an-ı Kerim okurduk" demektedir. Bu kadını Maraş'ın kurtuluşu üzerine söylediği şiir:

Evlerden evlere delik açıldı
Geceli Gündüzlü ateş saçıldı

¹¹³ Süsü Kürdü: Maraş'ın köylerinden biri

¹¹⁴ Yalçın Özalp, Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz, s.563.

¹¹⁵ Özalp, s.307.

Çetemiz geldi de yollar açıldı
Dini din yoluna vurun gardaşlar

Evlerden evlere delik açarız
Belki bu delikten kaçarız
Muhammed dininden nasıl geçeriz
Dini din yoluna vurun gardaşlar

Tayyareler geldi göklerde uçtu
Gören ahalinin tebdili şaştı
Şükür olsun gayri Fransız kaçtı
Dini din yoluna vurun gardaşlar.¹¹⁶

Adile Necla KANDEĞER

MARAŞ DESTANI

Şahlandı kalen, bir ebedî nura boyandı,
Tekrarlandı halkın verilen en büyük andı.

Bak burcuna, şahit ana namusu muazzam,
Sarmıştı o gün ufkunu çepçevre bütün gam.

Göklerde fişekler tutuşup nâra atıldı,
Nâmert olan ellerle şerefler de satıldı.

Bir vecd ile baş koymuş iken secdeye herkes
Hürriyetin elden gidiyor bak dedi bir ses.

¹¹⁶ Özalp, s.261-163.

Hür olmak için bayrağının esmesi lâzım,
Esmezse eğer nafiyledir şimdi niyazım.

Sesler geliyorken yine mazgallar içinden,
Düşman kudurup kan döküyor hırs ile kinden.

Kılma namazı bayrağının çöktüğü yerde,
Düşmanelinin Türk kanını döktüğü yerde.

Sarsıldı bu feryatla yerinden Ulu Cami,
Bir sel gibi taşı köprüden dopdolu Cami.

Allah sesi yükseldi semaya heyecandan,
Kuvvet olarak kükredi nabzındaki kandan.

Namusunu kurtarmak için şanlı Maraşlı,
Yalvardı Ulu Tanrı'sına gözü yaşlı.

İşte o zaman, kanları birdenbire coştı,
Herkes kalenin burcuna çılgın gibi koştu.

Dikti yeniden bayrağını burcuna şanla,
Yükseldi Maraşlı bu zaferle, bu inanla.

Örnek olarak yurduna, ilk kurşunu attı,
Düşmanları hançerleyip hürriyeti tattı.

Can verdi Evliya ile Hayrullah Efendi,
Arslancasına her ikisi düşmanı yendi.

Sürmüşken hüküm, en koyu şiddetle çetin kış,
Bağrındaki volkanla döğüştü koca Millîş!

Namus korudu Sütçü İmamlar bu uğurda,
Kan döktü, şehit düştü yiğitler ana yurda.

Bir şanlı alev var, yanıyor gökte bugün bak,
Bir şahika olmuş, vatanın taptığı bayrak.

İrkim gibi destan dolusun ünlü savaşı,
Bayram gününü kutlarım şanlı Maraşlı

Maraşlı bazı şairler ve ozanlar Maraş Kurtuluş Savaşı ile ilgili şiirlerinde Maraşlı Kadınların kahramanlıklarını ve verdikleri mücadeleyi mısralarına dökmüşlerdir.¹¹⁷

Remzi Özmen 3.3.1957.

Yıl 335

Gökten Yere al ettiler ay yıldızı,
Atmak istediler yerin üstüne
Maraşlı bıraktı niyazı namazı
Sokağa döküldü şehrin
Erkeği, kadını kızı

Faruk Aytemiz 12.2.1958

Düşmana sırtını sıvazlatan
Karısını kızını satan
Hırlakyan Vakhan gibi kâfirler
Enikler gelir aklıma

¹¹⁷ Serdar Yakar, **Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Hadisesi ve Aşıkhoğlu Hüseyin**, Ukde Kahramanmaraş 2012, s.117-196.

Emin Akyıldız 12.2.1952

Gönüllü Çete Ali, gönüllü çete Ayşe
Bu yurdun evlatları durmaz gider savaşa

Hayati Vasfi Taşyürek 12.2.1952.

Dalgalanmış al bayrağım, söndü güneş, ah kızım
Ay tutulmuş, ağalar vatan, düştü doğmaz yıldızım
Yas bağlamış, karanlıkta kalan iller hep bizim
Gümüş ırmak gülümsemez, altın ova simsiyah
Uyku haram, susmak yasak, bağırarak bir
günah...

Hayati Vasfi Taşyürek 14.2.1957.

Kadınla, erinle, ey seçaat sembolü
Bahadrlar yurdusun Ey Maraş her şeyinle.

Sami Karay 26.2.1959.

Kar üstünde güller açtı
Maraşımdan düşman kaçtı
Kadın çocuk bütün vatan
Sevinç gözyaşları saçtı
Düşman kaçtı, düşman kaçtı

Nuri Pakdil

Siperlerin ötesinde
Salkım salkım sallanır gönül
Maraş der.
Anam deyiverir biti sonra

Fadimesi geçer aklından Mehmedimin
Buruş buruş yüreciği cız eder.
Hava bulanır göz gözü görmez.

Niyazi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU

SÜTÇÜ İMAM

O günlerden bir gün...
Maraş'tayız.
Maraş'ın Uzunoluk çarşısında...
Çarşıda dükkânlar, bir cami ve bir hamam...
Bir de sütçü dükkânı
Hamamın karşısında...

Sütçü dükkânının sahibi,
Adına bu destanı yazdığımız.
Sütçü İmam.
Elhak dini bütün, imanı tamam...

Öfkeyle geziniyor küçücük dükkânında
Karşıda...
Uzunoluk Hamamı'nın yanında
Kör-kütük sarhoş
Üç Fransız askeri,
Birbirleriyle yılışmaktadır
Demindenberi...

Bunları seyrettikçe
Öfkesi kabarmakta Sütçü İmam'ın
Tam bu sırada açıldı kapısı hamamın

Çarşaflarına sımsıkı bürünmüş üç tâze
Çıkıp yürüdüler meydana doğru...

Peşlerine takıldı üç Fransız askeri
Üç sarhoş kepâze...
Sütçü İmam'ın "kara üzüm" karası gözlerinde
Üç şimşek çakıp söndü

Toroslar ve Gâvur Dağları
İmam'ın tepesinde
Bir topaç gibi döndü...

Kara sular yürüdü dizlerine,
Bir anda bütün Maraş
Kan göründü gözlerine

Göremiyordu dünyayı,
Maraş'ı, Uzunluk'u...

Yüreği sökülüyordu göğsünden sanki..
Kesilmişti soluğu...

Anasının hayâli canlandı gözlerinde.
Kuşağının arasında ısındı tabancası..

Uzunluk Meydanı'nda çarşafı üç tâze,
Peşlerinde,
Yılışan üç Fransız askeri,
Üç sarhoş kepaze...

Kurtulmak için bu namus yarasından
Sütçü İmam, kuşağının arasından
Sıyırdı tabancasını...

"İa havle velâ kuvvete illâ billah..."

"Ya bismillah..."

Diyerek geçti eşiği
“Köpeklere yurt olmaz arslanların beşiği”
Diye düşündü.
Üç defa dokundu tetiğe
Yere serdi üç gâvur askerlerini...

10. ŞEHÎDE KADIN VE KIZLARIMIZ¹¹⁸

10.1. Türkoğlu Cephesi’nde Şehîde Olan Kadınlarımız

İloğlu (Türkoğlu) Köyü’nden

1. Küçük bir kız olan Zeliha,
2. Abdullah oğlu Memik’in sekiz yaşındaki kızı Hüsne
3. Osman’ın kızı yedi yaşında Zekiye
4. Çelik ailesinden bir yaşlı bir kadın

Ceceli Köyü’nden

1. Ömer’in kızı Hatice
2. Osman’ın kızı Fatma
3. Osman’ın diğer kızı Ayşe.

¹¹⁸ Kahramanmaraşlı tarihçimiz Gaziantep üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ayhan DOĞAN önemli bir araştırma yaparak Çanakkale’den Cumhuriyete dönemine kadar bütün şehitlerimizi tespit etmiştir. Kahramanmaraş tarihi için mühim bir kaynak olan bu eserde Maraş, ilçeler ve köylerin nüfusuna kayıtlı olan insanlarımızın hangi cephelerde ve ne zaman şehit olanlar tek tek tespit edilmiştir. Şehitlerimizin kütük kayıtları, cinsiyetleri, mahalleleri, medeni durumları, anneleri, babaları ve yaşları tek tek tespit edilmiştir. Her Kahramanmaraşlı bu eseri titizlikle incelediği taktirde ailesinden şehit olanları görebilecektir. Bu çalışmadan genişçe faydalanmamıza izin veren değerli hocamıza sonsuz teşekkür ediyorum. Bkz: Ayhan DOĞAN, **Çanakkale’den Cumhuriyete Maraşlı Şehitler I**, Berikan Yayınevi, Ankara 2014.

Çakallı Köyü'nden

1. Vahap'ın oğlu Memiş'in karısı Esmâ
2. Nasıroğlu'nun karısı Gülistan
3. Nasıroğlu'nun küçük bir kızı
4. Nasıroğlunun diğer bir küçük kızı
5. Nasıroğlu'nun bir başka küçük kızı

10.2. Maraş İçindeki Çarpışmalarda Şehide Olan Kadınlarımız¹¹⁹

Tablo 1: Kadınlar (17-65 Yaş Arası)¹²⁰

Klasör	Sayfa	Müteselsil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Halli	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaş
2-3	195	30	Divanlı Mahallesi	297	Gözü Kayışlı Oğlu Kızı	Mustafa Nuri	Asiye	Ümmü Gülsüm	Maraş R. 1319 M. 1903	Bekâr	R. 24 K. Sani 1336 M. 24 Ocak 1920	Maraş Müsad emesi	17

¹¹⁹ Doç. Dr. Ayhan DOĞAN, **Maraşlı Şehitler I** adlı eserine ek olarak “ *Fransız İşgali Altındaki Maraş'ta Fransız-Ermeni Mezalimi (Katliama Uğrayan Kadın, Çocuk Ve Yaşlılar)* ” adlı bildirisini **Uluslararası Türk Ermeni İlişkileri (Kaynaşma-Kırgınlık-Ayrılık-Yeni Kaynaşma)**, Türkocakları İstanbul Şubesi, 5-7 Ocak 2015'te sunmuştur. Söz konusu bildiri yayınlanmıştır. **İstanbul, C. 2. s.926-** Ayhan Hoca bu çalışmasında sadece erkek şehitleri değil Maraş içinde yapılan çatışmalarda şehit olan Maraşlı kadınları, çocukları ve yaşlıları da ayrıntılı olarak incelemiştir. Hocamızın bu eserinden faydalanmamıza izin verdiği için hatta tablolar halinde alıntı yapmamızı tavsiyelerinden dolayı kendilerine çok teşekkür ederim.

¹²⁰ Ayhan Doğan, **Maraşlı Şehitler I**, s.243-246.

Kıta'dır	Sayfa	Mütessesil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Hali	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
2-3	195	47	Şaziye Mahallesi	11	Köylü Oğlu Mehmet'in Karısı ¹²¹	Ali	Fatma	Hatice	R. 1318 M. 1902	Kocası Mehmet	R. 25 K. Sani 1336 M. 25 Ocak 1920	Maraş Müsad emesi	18
2-3	195	38	Divanlı Mahallesi	124	Çavuş Oğlu Kızı	Ali	Fatma	Huri	Maraş R. 1315 M. 1899	Bekâr	R. 25 K. Sani 1336 M. 25 Ocak 1920	Maraş Müsad emesi	21
2-3	201	19 5	Emekçi Mahallesi	58	Hacı Arap Oğlu İbrahim'in karısı	Mustafa	Melek	Hatice	R. 1313 M. 1897	Evlî	R. 8 Şubat 1336 M. 8 Şubat 1920	Maraş	23
2-3	203	23 4	Şekerli Mahallesi	37	Arif Beyzade Bekir Sıdık Bey Kızı	Bekir Sıdık	Zekiye Hanım	Fatma Leyla	R. 1312 M. 1896	Bekâr	R. 15 Şubat 1336 M. 15 Şubat 1920	Maraş	24
2-3	201	19 2	İsa Divanlı Mahallesi	36	Sevilmez? Oğlu Kızı	Mustafa	Elif	Fatma	R. 1311 M. 1895	Bekâr	R. 6 Şubat 1336 M. 6 Şubat 1920	Maraş	25

¹²¹ Tablolardaki Zevcesi yerine karısı, Zevci yerine kocası, validesi yerine annesi ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca tablolarda R: Rumi tarihi, M. Miladi tarihi ifade etmektedir. Müteveffa kelimesi vefat etmiş anlamına gelmektedir.

Kıta/ir	Sayfa	Mütessesil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Hali	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
2-3	198	10 2	Çavuşlu Mahallesi	261	Nalçacı Oğlu Hacı İbrahim karısı	Müteveffa Mehmet	Müteveffiyce Elif	Fatma	R. 1308 M. 1892	(Hacı İbrahim'in	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maras	28
2-3	199	14 6	Karamanlı Mahallesi	93	Culha Oğlu Salih'in Karısı	Müteveffa İsmi Yazılmamış	Fatma	Hatice	R. 1308 M. 1892	Bekâr	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maras	8
2-3	202	20 7	Emekçi Mahallesi	43	İlyazade Mehmet Efendi'nin Karısı	Mehmet Efendi	Emine	Fatma	R. 1308 M. 1892	Evlî	R. 13 Şubat 1336 M. 13 Şubat 1920	Maras	8
2-3	196	72	Bostancı Mahallesi	47	Haşır Oğlu Abdullah Karısı	Hacı Hüfil	Fatma	Fatma	R. 1307 M. 1891	Evlî (Kocası	R. 10 Şubat 1336 M. 10 Şubat 1920	Maras	9
2-3	199	13 8	Devecili Mahallesi	7	Çaylı Oğlu Hüseyin Çavuş'un Karısı	İbrahim	Emine	Hatice	R. 1304 M. 1888	(Kocası Hüseyin	R. 10 Şubat 1336 M. 10 Şubat 1920	Maras	2
2-3	204	25 2	Alemli Mahallesi	210	Hacı Ali Fakı Oğlu Ömer'in karısı	Müteveffa Osman	Şerife	Fatma	R. 1303 M. 1887	Evlî (Kocası	R. 8 Şubat 1336 M. 8 Şubat 1920	Maras	3
3-4	342	54 2	Kuyucak Mahallesi	9	Kazançazade Hüseyin Efendi karısı	Hacı Mehmet Efendi	Aişe	Melek	R. 1303 M. 1887	Evlî	R. 20 K. Sani 1336 M. 20 Ocak 1920	Maras	3

Kıta'dır	Sayfa	Mütessesil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Halli	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
2-3	196	63	Divanlı Mahallesi	247	Darendeli Hüseyin Çavuş'un Karısı	Hacı Ahmet	Aişe	Hatice	R. 1299 M. 1883	Evi	R. 27 K. Sani 1336 M. 27 Ocak 1920	Maras	7
2-3	195	50	Saziye Mahallesi	5	Pabucu Büyük Oğlu Mehmet'in Karısı	Durdu	Mütevefkiye Aişe	Döndü	R. 1299 M. 1883	Evi	R. 25 K. Sani 1336 M. 25 Ocak 1920	Maras Müsad emesi	7
4-5	39	66	Hatuniye Mahallesi	89	Yağcı? Bağcı? Oğlu Mehmet'in Karısı	Ahmet	Hatice	Fatma	R. 1299 M. 1883	Emi (Kocası)	R. 4 Şubat 1336 M. 4 Şubat 1920	Maras	7
2-3	202	22 9	Emekçi Mahallesi	229	Gül Ali Oğlu Hacı Mustafa Karısı	Abdullah	Fatma	Aişe	R. 1298 M. 1882	Evi	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maras	8
2-3	203	23 3	Şekerli Mahallesi	24	Gani Yusufzade Mehmet Bey Karısı	Osman	Havva	Emine	R. 1297 M. 1881	Evi (Kocası Mehmet)	R. 6 Şubat 1336 M. 6 Şubat 1920	Maras	9
2-3	206	31 0	Çiğciği Mahallesi	41	Karahafız Oğlu Bekir'in Karısı	Ahmet Efendi	Hatice	Hatice	R. 1297 M. 1881	Evi (Kocası Mehmet)	R. 14 Şubat 1336 M. 14 Şubat 1920	Maras	9
2-3	197	81	Bostancı Mahallesi	22	Dede Oğlu Mehmet'in Karısı	Mütevefya Osman	BİLGİ YOKTUR	Elif	R. 1297 M. 1881	Evi (Kocası Mehmet)	R. 1 Şubat 1336 M. 1 Şubat 1920	Maras Müsad emesi	9

Kıta/ir	Sayfa	Mütessesil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Halli	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
2-3	201	191	İsa Divanlı Mahallesi	70	Dişo? Oğlu Ahmet'in Karısı	Ömer	Ümmü Gülüsum	Fatma	R. 1296 M. 1880	Evlü (Kocası)	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maras	0
2-3	206	301	Çıçcığı Mahallesi	39	Kaya Oğlu Hacı Ali'nin Karısı	Müteveffa Mustafa	Mütevefkiye Fatma	Gülüsum	R. 1294 M. 1878	Evlü (Kocası)	R. 13 Şubat 1336 M. 13 Şubat 1920	Maras	2
2-3	196	56	Divanlı Mahallesi	269	Berber Mahmut Oğlu İbiş'in Karısı	Mustafa	Durdü	Aişe	R. 1293 M. 1877	Evlü	R. 26 K. Sani 1336 M. 26 Ocak 1920	Maras	3
2-3	203	232	Alemli Mahallesi	115	Tekke Nişin Mustafa'nın Karısı	Ali	Serife	Hatice	R. 1290 M. 1874	Evlü (Kocası)	R. 11 Şubat 1336 M. 11 Şubat 1920	Maras	6
2-3	198	121	Hatuniye Mahallesi	80	Müezzın Oğlu Karısı	Müteveffa Kasım	Mütevefkiye Zehha	Aişe	R. 1286 M. 1870	Evlü (Kocası)	R. 10 Şubat 1336 M. 10 Şubat 1920	Maras	0
2-3	204	270	Acemli Mahallesi	20	İshak Oğlu Mehmet Efendi Karısı	Müteveffa Mehmet	Mütevefkiye Aişe	Hatice	R. 1286 M. 1870	Evlü (Kocası)	R. 11 Şubat 1336 M. 11 Şubat 1920	Maras	0
2-3	199	129	Hatuniye Mahallesi	64	Catalzade Ali Efendi Karısı	Hacı Mehmet	Mütevefkiye Havva	Hatice	R. 1285 M. 1869	Evlü (Kocası)	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maras	1

Kıta'dır	Sayfa	Mütessesil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Halli	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
2-3	195	36	Divanlı Mahallesi	130	Şirikçi Oğlu Mustafa'nın Annesi	Müteveffa Hatice Ali	Müteveffiyeye Teslime	Hatice	Maras R. 1283 M. 1867	Bekâr	R. 25 K. Sani 1336 M. 25 Ocak 1920	Maras Müsad emesi	3
2-3	205	28 6	Acemli Mahallesi	33	Delibaş Mustafa'nın Karısı	Müteveffa Mustafa	Müteveffiyeye Havva	Huri	R. 1282 M. 1866	Evli (Mustafa)	R. 10 Şubat 1336 M. 10 Şubat 1920	Maras	4
2-3	198	12 5	Hatuniye Mahallesi	47	Üdirtüncü e Karısı	Okkeş	Aişe	Fatma	R. 1281 M. 1865	Evli (Kocası Halil)	R. 9 Şubat 1336 M. 9 Şubat 1920	Maras	5
2-3	196	75	Bostancı Mahallesi	21	Mazman Oğlu Mehmet Durdu'nun Karısı	Müteveffa Arap	Fatma	Emine	R. 1280 M. 1864	Evli (Kocası Mehmet)	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maras	6
2-3	198	12 0	Hatuniye Mahallesi	25	Tütüncü? Halil İbrahim Annesi	Müteveffa Ali	Müteveffiyeye Havva	Aişe	R. 1280 M. 1864	Bekâr	R. 4 Şubat 1336 M. 4 Şubat 1920	Maras	6
2-3	200	17 2	İsa Divanlı Mahallesi	37	Gıce Valisi Muhiddin Efendi'nin Karısı	Müteveffa Hüsnü	Müteveffiyeye Aişe	Sema	R. 1280 M. 1864	Bekâr	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maras	6
2-3	205	30 0	Çiğciği Mahallesi	78	Bertizli Oğlu Mehmet'in karısı	Müteveffa Halil	Müteveffiyeye Aişe	Meriş?	R. 1280 M. 1864	Evli (Kocası ...)	R. 13 Şubat 1336 M. 13 Şubat 1920	Maras	6

Kıta'dır	Sayfa	Müteselsil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Halli	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
2-3	197	76	Bostancı Mahallesi	18	Fişekci Oğlu Hacı Veli'nin Karısı	Müteveffa Osman	Hatice	Zelha	R. 1280 M. 1864	Evlü (Kocası)	R. 30 K. Sani 1336 M. 30 Ocak 1920	Maraş Müsad emesi	6
2-3	205	29 9	Çıgçı Mahallesi	43	Garibzade Hüseyin'in Karısı	Müteveffa Abdülhalil	Mütevefkiye Havva	Fatma	R. 1279 M. 1863	Evlü (Kocası)	R. 14 Şubat 1336 M. 14 Şubat 1920	Maraş	7
2-3	199	13 5	Şaziye Mahallesi	3	Karadana Oğlu Mehmet'in Karısı	Müteveffa Ali	Mütevefkiye Hatice	Aişe	R. 1278 M. 1862	Evlü (Kocası)	R. 8 Şubat 1336 M. 8 Şubat 1920	Maraş	8
2-3	202	22 1	Seksenler Mahallesi	2	Kantarıcı Oğlu Ömer'in Karısı	Müteveffa Ali	Mütevefkiye Durdur	Fatma Hatun	R. 1276 M. 1860	Bekâr	R. 10 Şubat 1336 M. 10 Şubat 1920	Maraş	0
2-3	196	68	Divanlı Mahallesi	98	Müezzinz Oğlu Mevlüt'ün Karısı	Müteveffa Mehmet	Mütevefkiye Fatma	Fatma	R. 1275 M. 1859	Bekâr	R. 29 K. Sani 1336 M. 29 Ocak 1920	Maraş	1
2-3	200	15 7	Karamanlı Mahallesi	64	Aykar? İkar? Oğlu Ahmet'in Annesi	Müteveffa Ahmet	Mütevefkiye Havva	Fatma	R. 1275 M. 1859	Bekâr	R. 9 Şubat 1336 M. 9 Şubat 1920	Maraş	1
2-3	201	19 3	İsa Divanlı Mahallesi	95	Sâiy Mustafa Oğlu Durdur'un Karısı	Durdur	Aişe	Elif	R. 1275 M. 1859	Bekâr	R. 8 Şubat 1336 M. 8 Şubat 1920	Maraş	1

Klasör	Sayfa	Mütessesil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Hali	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
2-3	205	277	Acemli Mahallesi	54	Bektaş İsmail Karısı	Müteveffa Hasan	Mütevefeye Gülsum	Emine	R. 1274 M. 1858	Evlü (Kocası)	R. 14 Şubat 1336 M. 14 Şubat 1920	Maraş	2

Tablo 2: Çocuklar (3-13 Yaş Arası)¹²²

Klasör	Sayfa	Mütessesil Numarası	Mahalle Veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	DDoğum Tarihi	Medeni Hali	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
-3	05	78	Acemli Mahallesi	1	Cıngıl Oğlu Kızı	Mütev effa Yusuf	Hatice	Aişe	R.1325 M. 1909	Bekâr	R. Şubat 1336 M. Şubat 1920	Maraş	1
-3	05	83	Acemli Mahallesi	2	Küşker Oğlu Kızı	Mehmet	Emine	Fatma	R.1325 M. 1909	Bekâr	R. Şubat 1336 M. Şubat 1920	Maraş	1
-4	?	344	Divanlı Mahallesi	94	Bekçi Oğlu Kızı	Ali	Hatice	Fatma	R.1323 M. 1907	Bekâr	R. 8 K. Sani 1336 M. 8 Ocak 1920	Maraş	3

Tablo 3: Yaşlılar (65 Yaş Üzeri Kadın)¹²³

¹²² Ayhan Doğan, **Maraşlı Şehitler I**,s.247-248.

¹²³ Ayhan Doğan, **Maraşlı Şehitler I**,s.248-252.

Klasör	Sayfa	Müteselsil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Halli	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
-3	96	57	Divanlı Mahallesi	233	Tanrılı Oğlu Mehmet'in Karısı	Mütev effa Hacı Ömer	Mütev effiye Havva	Elif	R.1270 M. 1854	Evli	R. 26 K. Sani 1336 M. 26 Ocak 1920	Maraş	66
-3	96	61	Divanlı Mahallesi	107	Şirikçizade Ahmet Efendi'nin Annesi	Mütev effa Abdullah	Mütev effiye Havva	Rahime	R.1270 M. 1854	Evli	R. 26 K. Sani 1336 M. 26 Ocak 1920	Maraş	66
-3	99	150	Karamanlı Mahallesi	6	Kodaz Oğlu Ömer'in Karısı	Mütev effa Durdu	Mütev effiye Emine	Aişe	R.1270 M. 1854	Bekâr	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maraş	66
-3	00	158	Karamanlı Mahallesi	46	Kalınca? Oğlu	Mütev effa Mehmet	Mütev effiye Durdu	Sultan	R.1270 M. 1854	Bekâr	R. 9 Şubat 1336 M. 9 Şubat 1920	Maraş	66
-3	03	247	Alemli Mahallesi	42	Tarakçı Oğlu Mehmet'in Annesi	Mütev effa Mehmet	Mütev effiye Fatma	Hatice	R.1270 M. 1854	Bekâr	R. 11 Şubat 1336 M. 11 Şubat 1920	Maraş	66
-3	00	164	Hoca Durdu Mahallesi	58	Telli Oğlu Annesi	Mütev effa Abdullah	Mütev effiye Havva	Elif	R.1269 M. 1853	Bekâr	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maraş	67
-3	03	237	Şekerli Mahallesi	32	Kanbur Oğlu Mehmet'in Karısı	Mütev effa Mustafa	Mütev effiye Durdu	Durdu	R.1269 M. 1853	Evli (Kocası Mehmet)	R. 9 Şubat 1336 M. 9 Şubat 1920	Maraş	67

Klasör	Sayfa	Müteselsil Numarası	Mahalle veya Köyü	Hane Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Halli	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
-4	5	597	Sekerli Mahallesi	12	Kanbur Oğlu Müteveffa Mehmet'in Karısı	Mustafa	Aişe	Durdu	R.1269 M. 1853	Bekâr	R. 10 K. Sani 1336 M. 10 Ocak 1920	Maraş Hadesi	67
-3	97	98	Çavuşlu Mahallesi	208	Odabaşı Hasan Ağa'nın Karısı	ütevcaffa Hasan	ütevcaffa Fatma	atma	R.1265 M. 1849	Evli (Kocası Hasan Ağa)	8 Şubat 1336 M. 8 Şubat 1920	araz	71
-3	00	179	Kayabaşı Mahallesi	83	Şerbetçi Oğlu Annesi	Mütevcaffa Abdullah	Mütevcaffa Havva	Huri	R.1265 M. 1849	Bekâr	R. 8 Şubat 1336 M. 8 Şubat 1920	Maraş	71
-3	95	48	Şaziye Mahallesi	5	Pabucu Büyük Mustafa'nın Karısı	Mütevcaffa Ahmet	Mütevcaffa Aişe	Durdu	R.1265 M. 1849	Bekâr	R. 26 K. Sani 1336 M. 26 Ocak 1920	Maraş Müsademisi	71
-4	06	1364	Süleymanlı Köyü İslâm Mahallesi	18	Kış Oğlu Karısı	Mütevcaffa (İsmi Yazıl mamış)	Mütevcaffa Halime	Bağdat	Süleymanlı R.1265 M. 1849	Bekâr	R. 7 Şubat 1336 M. 7 Şubat 1920	Maraş Şehit	71
-3	98	101	Çavuşlu Mahallesi	123	Bayezidzade Murtaza Bey'in Annesi	Mütevcaffa Mahmut Efendi	Mütevcaffa Fatma Hatun	Fatma Hanım	R.1260 M. 1844	Evli (Kocası Süleyman)	R. 9 Şubat 1336 M. 9 Şubat 1920	Maraş	76
-3	99	131	Hatuniye Mahallesi	60	Nalbant Oğlu Ahmet'in Karısı	Mütevcaffa Mustafa	Mütevcaffa Huri	Şerife	R.1260 M. 1844	Evli (Kocası Ahmet)	R. 8 Şubat 1336 M. 8 Şubat 1920	Maraş	76

Klasör	Sayfa	Miteseşki Numarası	Mahalle veya Köyü	Hâne Numarası	Lakap	Baba Adı	Anne Adı	Şehidin Adı	Doğum Tarihi	Medeni Hall	Şehit Olduğu Tarih	Şehit Olduğu Yer	Yaşı
-3	00	178	Kayabaşı Mahallesi	75	Yarpuzlu Osman'ın Annesi	Mütev effa Mehmet	Mütev effiye Habibe	Hatice	R.1260 M. 1844	Bekâr	R. 7 Şubat 1336 M. Şubat 1920	Maraş	76
-3	98	109	Hatuniye Mahallesi	122	Erzurumlu Oğlu Ahmet Efendi'nin Karısı	Mütev effa Hacı Bekir	Mütev effiye Havva	Şerife	R.1258 M. 1842	Evli (Kocası Ahmet Efendi)	R. 4 Şubat 1336 M. Şubat 1920	Maraş	78
-3	95	35	Divanlı Mahallesi	75	Tepebaşı Oğlu Müteveffa Hacı Mustafa Efendi Karısı	Mütev effa Osman	Mütev effiye Ümmiye	Fatma	Maraş R.1255 M. 1839	Bekâr	R. 25 K. 25 M. Ocak 1920	Maraş Müsademisi	81
-3	04	264	Âlemli Mahallesi	118	Karafakı Oğlu Mustafa Efendi Annesi	Mütev effa Bekir	Mütev effiye Fatma	Safiye Hanım	R.1250 M. 1834	Bekâr	R. 9 Şubat 1336 M. Şubat 1920	Maraş	6
-3	95	27	Divanlı Mahallesi	248	Darendeli Oğlu Hüseyin Çavuş'un Annesi	Mütev effa Hüseyin Ağa	Mütev effiye Havva	Hatice	Maraş R.1250 M. 1834	Bekâr	R. 23 K. Sani 1336 M. 24 Ocak 1920	Maraş Müsademisi	86

Türkoğlu cephesinde kadın ve çocuk olmak üzere 12 kişi şehide olmuştur.¹²⁴ Ayhan Doğan hocamızın tespitlerine göre Maraş merkezde ise yaşlı, genç ve kız olmak üzere 64 kişi şehide olmuştur.¹²⁵ Bu tespitlere göre Maraş mücadelesinde 76 kadın ve kız şehide olmuştur. Bu rakamlar göz önüne alındığında Maraş Milli Mücadelesinde 450'den fazla şehit olduğu anlaşılmakta olup bunun 76'sı biri kadın ve kızlardan oluşmaktadır.¹²⁶ Maraş Milli Mücadelesi sırasında şehide olup da kayda girmeyenler de bulunmaktadır. Ayrıca Ermenilerin baskınları ve katliamlarına uğrayan Zeytun, Fırın, Geben, Çukurhisar, Fındıcak, Muratçakıroğlu gibi yerler başta olmak üzere pek çok Türk şehit edilmişlerdir. Bunların arasında birçok da kadın ve kız bulunmaktadır. Maraş Milli Mücadelesi ve Ermeni isyanları sırasında Maraş'ın mahalleleri ve köylerinde birçok insanımız şehit olmuştur.

¹²⁴ İlyas Gökhan- Kemalettin Koç, **Tarihi Coğrafyası ve Kültürü İle Türkoğlu**, Öncü Basımevi Ankara 2009, s.89-90.

¹²⁵ Ayhan Doğan, **Fransız İşgali Altındaki Maraş'ta Fransız-Ermeni Mezalimi (Katliama Uğrayan Kadın, Çocuk Ve Yaşlılar)**, s.

¹²⁶ Ayhan Doğan, **Maraşlı Şehitler**, I, s.216.

SONUÇ

Yukarıda biyografilerini verdiğimiz kahramanlaşan, nezaket ve zarafetleri ile herkesi hayranlığını kazanan Maraşlı kadınlar; şehirlerine kahramanlık sahneleri yaşatmışlardır. Nasıl ki bu memlekette erkekler büyük zaferlere imza atmışlarsa kadınlar da onlardan aşağı kalmamıştır. Maraş toprakları efsaneleşmiş kadınlara yurt olmuştur. Maraşlı kadın vali olmuş, şehir yönetmiş, elçi olup yabancı memleketlere gitmiştir. Maraşlı kadınlar kendi aralarında askeri birlikler oluşturup ordu meydana getirip düşmanla vuruşmuşlardır. Maraş kadınları dünyanın en büyük devletlerinden biri olan Osmanlı Sarayına Hanım olup şehzadeler ve sultanlar doğurmuşlardır. Osmanlı saray ve mutfak kültürüne Maraş'ın gelenek ve göreneklerini yerleştirmişlerdir. Bu kadınlar sayesinde bütün Osmanlı yurduna Maraş kültürü yaygınlaşmıştır. Maraşlı kadın eğitim ve öğretim işine el atıp vakıflar kurup cami, medrese, kütüphane ve imarethane yaptırmıştır. Maraşlı kadın şehirlerin kurulmasına vesile olmuştur. Maraşlı kadın çocuğunu korumak için silahını ele alıp dağlara çıkmıştır. Maraşlı kadın askerine yardım etmek için her şeyi göze alarak yollara düşmüş, orduya mermi ve mühimmat taşımıştır. Maraşlı kadın Fransız işgaline karşı çete reisi olup savaşmış ve kahramanlık destanı yazmıştır. Maraşlı kadın evinin önünden geçen ve binlerce kilometre uzaktan gelen Fransız askerine burada ne işi var diyerek karşı koymuştur. Maraşlı kadın düşmana zarar vermek için kendi evini yakıp yangın çıkarıp düşmanın zarar görmesine neden olmuştur. Maraşlı kadın şaireler düşmanı diliyle

hicvedip azarlamıştır. Maraşlı kadın eş olmuş kahramanlar doğurmuştur. Maraşlı kadın hamile olarak savaşa katılıp cephede doğurmuş ve şehit olmuştur. Maraşlı kadın yurdunu düşmana çiğnetmeyip namusunu korumuştur. Maraşlı kadın düşmanla vuruşarak şehide olmuştur.

Kahramanmaraş'ın Kahraman kadınlarının tarihe düştükleri notlardan gençlerimizin bilhassa da genç kızlarımızın alacakları pek çok dersler vardır.

MARAŞ MÜDAFAASI VE KAHRAMAN KADINLARIMIZ¹²⁷

Cevdet KABAĞCI

Maraş'ın 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgali, onların aynı sene sonbaharında yerlerini Fransızlara bırakmaları üzerine, Ekim ayının son on günü içinde Fransızların, Ermenilerle birlikte Maraş'ı işgali Anadolu'da tam bir milli birlik ve dayanışma örneğinin yaratılmasına sebep olmuş, bu emsalsiz mücadelede kadın-erkek, genç ihtiyar güç ve kader birliği yapmış, her tehlikeye göğüs germişlerdir. Maraş müdafaasına katılan ve Fransızların şehri terk ederek Antep istikametine çekilmesini sağlayan kahraman kadınlarımızdan bir kaçı pek meşhurdur. Bunlardan birisi Maraş'ın Kayabaşı (veya: Kabaili) mahallesinde oturan Bitlis Defterdarı'nın haremi (eşi) olarak bilinen adsız bir Türk anasıdır. Şehirde İslamların masum kanlarının boşuna akıtılmasına ve birçok yuvaların, ocakların yıkılıp sönmesine tahammül edemeyerek evinde açtığı mazgaldan İslam mahallelerine saldıran din düşmanlarına ateş açarak sekiz düşman askerlerini öldüren, aynı günün akşamı da erkek elbisesi giyerek silaha sarılan ve mücahitler adına Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) tarafından Sivas Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderilen bir telgrafta olay anlatılmaktadır. Maraş'ın eşsiz direnişi ve zaferi tarihine araştırmaları ile büyük katkılarda bulunan Sayın Yalçın Özalp da Mustafa Kemal ve Milli

¹²⁷ **Derin Tarih Dergisi, Milli Mücadele Yıllarında Maraş Eki,** Sayı: 59, Şubat 2017, s. 28-29.

Mücadele'nin ilk zaferi (s. 180) adlı eserinde aynı olaya ait Maraş Vilayeti Raporunu yayınlamıştır.

Maraş mücadelesine katılan diğer bir kahraman ana da Naciye Nine adlı Türk kadınıdır. Birinci Dünya Harbi başlarında seferberlik ilan edilince kocası Mustafa Efendi harbe gider, kısa süre sonra da onun şehadet haberi gelir. Zavallı Naciye, kocasının ölümüne inanamaz, onu bekler, durur kapı komşusu bir Ermeni kadın da ona yapmadığını, söylemediğini bırakmaz. Niyahet, gördüğü muamelelere dayanamayan kadın, ihtimal dul kalışının da verdiği üzüntü içinde bir teneke gazyağı ile hem kendi evini, hem de komşusu kadının evini yakar, kendisi de intikamını böylece alır.

Milli Mücadele yıllarında Osmaniye'li Rahime Hatun, genç yaşında çetecilere katılır, Pozantı cephesinde Fransızlara karşı kahramanca ve cesaretle savaşarak şehadet eder, fakat silah arkadaşları onun öcünü alır, Fransızları bölgeden temizler, teslim mecbur ederler. Maraş'ın, Kahramanmaraş'ın Senem Ayşe'si de tıpkı Rahime Hatun gibi, Türk'ün Jean d'Arc 'larından birisidir. Fransa ile İngiltere arasındaki Yüz sene Harpleri arasında Fransa'yı tamamen istila eden İngilizleri, Jean d'Arc adlı genç bir köylü kızının istilacılara karşı mücadeleye girişmesi neticesinde, onu görüp galeyana gelen Fransızlar, sonraki zaferleri ile Fransa'dan defedip kovmuşlardır. Jean d'Arc ölmüş, fakat onun yaktığı direniş ateşi ülkesini zafere götürmüştür. Bu sebeple de Jean d'Arc adı Türkiye' de bile meşhur olmuş, ders kitaplarına dahi geçmiştir. Kendisi için romanlar, tiyatro eserleri yazılmış, filimler çevrilmiştir. Bizim kahramanlarımızın ise, isimleri bazen bir okula verilse bile kaç kişi bilir, anar?

Senem Ayşe'den, Sayın Yalçın Özalp da kısaca bahsetmekte, bir de karakalem resmini

yayınlanmaktadır. Senem Ayşe, vefatından önce, hayatını ve başından geçenleri torunu, halen Kahramanmaraş'ta Yürükselim Mahallesi'nde Hastane caddesinde no.35'te oturan Mehmet Güngör Gençay'a anlatmış; bunlar, Sayın M. Güngör Gençay'dan Selçuk Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Cenap Tekinşen'e intikal etmiştir. Sayın Prof. Dr. Cenap Tekinşen de bu satırların yazarına verdiğiinden, bu kahraman kadın hakkında daha zengin bilgileri yayınlamak imkan ve fırsatı doğmuştur.

Senem Ayşe 1879'da Adıyaman'ın Sıvanlı nahiyesine bağlı Körtenli Köyü'nde doğmuştur. Babası Haveyli Aşireti'nden Yusuf'tur. Annesinin adı da Senem'dir. Küçük Senem Ayşe yedi yaşına kadar köyünde oturmuş. 1886'da ailece Maraş'a göçmüşlerdir. Aile, beraberinde Ramanzan adlı yeğenini de getirir, bir süre sonra Ramanzan, Senem Ayşe ile evlendirilir. Bu birleşmeden yedi sene sonra bir erkek çocuk dünyaya gelir, adını Ökkeş koyarlar.

Maraş, 22 Şubat 1919' da İngilizler, Ekim 1919'da da Fransızlar tarafından işgal edilir. Fransız kumandanı General Querette 13 Aralık 1919' şehirde yönetime el koyar. Ulu Cami'nin kapısına bir beyanname astırarak göreve başladığını bildirir, "Osmanlı ülkesindeki kanunlara uyacağız ve hürmet ettireceğiz" vaadinde de bulunur. Fakat, Fransız işgal kuvvetlerinin, yordakçıları Ermenilerin desteğinde yapmadıkları zulüm ve çapulculuk yoktur. Ayrıca General Querette "niçin taşıdığını bile tahkike lüzum görmeksizin üzerinde bir rovelver çıkan bir adam bila-sual (sorulmaksızın) kurşuna dizilecektir. Bir kargaşalık zuhurunda telef olacak (ölecek) veya yaralanacak bir Fransıza mukabil yerliden iki adam kurşuna dizilecek, bunlar kura ile intihab edilecek" gibi emirler de

yayınlatır. Maraşlılar artık kadın-erkek demeden can, mal, namus ve aile fertlerini koruma davasının peşine düşmüşlerdir. Kendilerinin en büyük destekçisi de Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'dır. Maraş'ın Kümbet mahallesinde oturan Senem Ayşe'nin eşi Ramazan da Haveydi aşiret mensuplarını, mahallesi ve ailesi efradını toplar, Ermenilere ve Fransızlara karşı çete harbine başlar. Senem Ayşe de bazen evde yemek yapar, bazen de yaralıların tedavisine koşar, onlara şifa vermeye çalışır. Ramazan mücadelenin beşinci günü, bir sokak çatışmasında Ermeniler tarafından alınarak vurularak şahadet şerbetini içer. Onun çetesi mensuplarından birisi koşarak evine gelir. Senem Ayşe'ye "Bacı Ramazan Ağa şehit oldu" kara haberini verir. Senem Ayşe evde bulunan fişekleri kaptığı gibi, kocası Ramazan'ın başucuna gelir. Ona sarılır, akan kanlarını yüzüne sürer, kocasının mavzerini aldığı gibi, sevinç çılgınları atan Ermenilere basar kurşunu, sonra çete ile birlikte savaşa devam eder. Bir gün cephaneleri tükenir, Haznedarlı semtinde çadır kuran Mustafa Kemal Paşa'nın kumandanı Kılıç Ali Paşa'nın huzuruna çıkar, ondan silah ve cephaneye ister. Kılıç Ali Paşa "Bacı, sen evine git, biz erkekler savaşırız" mukabelesinde bulunur. Senem Ayşe'nin ısrarı üzerine kendisine bir hedef gösterirler, kahraman kadın onu tam on ikiden vurur. Kılıç Ali Paşa hayretler içinde kalır. Bacı'ya gereken her şeyin verilmesi emrini verir. Boş cephaneye ile evine dönen Senem Ayşe, kendi evinin yakınındaki bir Ermeni evinin cephaneye deposu olarak kullanıldığını fark edince, kendi evine gaz dökerek yakar, cephaneye deposu olan ev de havaya uçar Mahallesi ve sokağına hakim olan Senem Ayşe Kümbet Mezarlığı'nın batısında bulunan Hemhane Kilisesi'ne girip orada bulunan ve Türklere top ve

makineli tüfek ile ateş açan Ermenileri ve Fransız askerlerini imha planı kurar. Yanına üç çete mensubunu alarak mezarlığın en yüksek ve kiliseye hakim yerine çıkarak oradan aşağıya ateş açarlar. Dikkati o tarafa çekilen düşman, kendilerine ateşle karşılık verir. Bu karşılıklı müsademe sırasında, diğer çete efradı gizlice kilisenin bahçesine sızarlar ve uzun, zorlu bir çatışmadan sonra kiliseyi zaptederler.

Artık kadın-erkek el-ele veren Kahramanmaraşlılar kendi şehirlerine hakim duruma geçmişlerdir. Neticede bu amansız, sabırlı vatanperverane mücadele 12 şubat 1920'de Fransızların mağlubiyeti kabullenerek geriye çekilip gitmeleri ile sonuçlanır. Bilir kısım çeteler bu defa Antep müdafaasına koşarlar. Elbette, vatan bir bütündür, nerede düşman varsa, herkes bütün gücü ile oraya koşacak, düşmanı geldiğine pişman edecektir. Senem Ayşe, köyüne yolladığı oğlu Ökkeş'i getirtir. Baba ocağı, yanan evini tamir ettirir. Yaptıkları çoktan unutulup gitmiştir. Fakirlik ve yoksulluk içinde ömrünün geri kalan kısmını kah kocakarı ilaçları yaparak, kah kırık çıkık sararak kazandığı paralarla tamamlamaya çalışır. 8 Şubat 1954'te yani Maraş'ın kurtuluşunun 34. Senesi arifesinde hayata gözlerini yumar.

Yoksulluk çektiği yıllarda birçok devlet yetkililerine müracaat ettiğinden, yardım istediğinden, fakat hiçbir cevap alamadığından bahs edilmektedir. Erzurum'un meşhur Nene Hatun adlı kahraman anasını da ben küçüklüğümde Erzurum sokaklarında kışlık tezek yapmak için sırtında teneke ile dolaşıp, hayvan pisliği topladığını görmüştüm. Bu kahraman kadın da taze bir gelin iken şehrini zapt eden Ruslara karşı silaha

sarılmış, Aziziye tabyası denilen istihkam mevkiini kurtarmıştır (1877'de)

Anadolu'nun her yanı şehitlerin kanı ile sulanmıştır. Bunlar arasında erkekler, kadınlar, kocalar, kardeşler, çocuk yaşta olanlar vardır. Hepsi İsimsiz kahramanlardır, fakat gönül huzuru ile, kalpleri iman ateşi ve yurt sevgisi ile göçüp gitmişlerdir. Senem Ayşe, Rahime Hatun, Gül Hanım, Nene Hatun gibi niceleri de bazen bir isim bile bırakmadan, ama varını yokluğunu bu vatan uğruna verip mutluluğa ermişler.

HARP DEĞİL SANKİ KÜÇÜK KIYAMET¹²⁸

Cevdet KABAĞCI

Yusuf, “Gövoğlanlı” lakabı ile anılan Arap Ağa'nın altı oğlundan biridir. Askerliğini sıhhi olarak yapmıştır, terhis olduktan sonra Nahırönü, Tekke çevresinde bir taraftan aile mesleği ziraatçılıkla bir taraftan da sınıkcılıkla yani kırık-çıkık işleri ile uğraşmaktadır. Böyle günlerin birinde Maraş'ı Fransızlar işgal eder. Yusuf Ağa'nın hanımı komşuları olan Mercan Gâvuru ile Talat Gâvuru'nun evlerindeki tuhaf gelişmeleri kocasına anlatır. Ermeni komşuları devamlı silahlarını yağlamakta; elbiseleri, un, bulgur ve yağ gibi zahireleri kazdıkları kuyulara gömmektedirler. “bunda bir iş var” diye düşünürler ama kendi işleri başlarından aşkındır; üzerinde durmazlar. Yusuf Ağa'nın hanımı Hatice Hatun karnı burnunda hamiledir. Birkaç gün sonra da bir kız çocuğu dünyaya getirir ve çocuğa “Güllü” ismini verirler. Ermenilerin çevirdiği işin ne olduğunu Güllü yedi günlükken anlaşılır. O gün mahalle pınarında Güllüyü çimdirmişler, elbiselerini yıkamışlar, çamaşırları getirip eve asmışlardır. Birden her yandan ateş açılır. Eytamhane tarafından ateşlenen topların şarapnelleri evin ahırına kadar düşmektedir. Dışarı çıkıp kaçmak mümkün olmaz, çünkü hangi ermeni evinden silah sıkılacağı belli değildir. Tam bir ana-baba günüdür yani. Üstelik mevsim kış, her yer kar, hava çok soğuk.

¹²⁸ **Derin Tarih Dergisi, Milli Mücadele Yıllarında Maraş Eki,** Sayı: 59, Şubat 2017, s. 30.

Ceyhan nehri buz tutmuş, üzerinden atla geçilebiliyor. Müslüman ahali, özellikle kadınlar ve yaşlılar, ahırlarının duvarlarını delip evden eve geçerek Ermeni çetelerinin evlerinden kurtulmaya çalışıyor. Kiliselerden bile bile ateş edilmektedir. Hatice Hatun şöyle bir avluya göz atar, bebeğinin ipte asılı çamaşırlarının dahi atılan mermilerle paramparça olduğunu görür. Çocuğu alıp gizli geçitlerden kaçırmaya kalksa herkesi tehlikeye atacaktır. Öyle ya bebek bu, ağlar mağlar; yerlerini belli eder. Başka çare yok, karnını doyurur, güzelce kundaklar, emaneti Allah'a deyip Güllü bebeği ahırdaki teştin altına koyar.

İki gün sonra Evliya Efendi ve çeteleri Kiliseyi yakar, Ermenileri püskürtür, mahalleyi ateş altından kurtarır. Hatice Hanım doğru teştin yanına koşar. İki gün aç susuz burada kalan bebeğini soğuktan donmak üzereyken kurtarıp bağına basar.

NENEMİ ANAMDAN ÇOK SEVERİM¹²⁹

Cevdet KABAKCI

Eskiden mahalle mahalle dolaşıp çingiraklarını sallayarak "kaymaak" diye bağırarak tahta arabalı, seyyar dondurmacılar vardı. Seslerini duyar duymaz sakağa fırlayan çocuklar başlarına üşüşür, "Emmi 10 kuruşlukta bana ver." diye çığırışlılardı. Çocukların yolunu özlediği dondurmacılardan biri de Ali Emmi'ydi. Çocuk yaşta Maraş harbi'nin en zor günlerini yaşamış, yaşadıklarını unutamamıştı. Dondurmacı Ali Emmi, yıllar sonra bir dostuna "Ben nenemi anamdan çok severim. Nenem Fato Karı yanımda daha kıymetli" demiş, sebebini şöyle anlatmıştı:

"Harpte 5 yaşında çıktım. Evimiz Çomaklı (Sakarya) Mahallesi'ndeydi. Fransız gâvuru mahallenin üst yanında ki zeytinliğe makineli tüfekleri kurmuş, yukarıdan aşağıya mermi yağdırıyor. Hava çok soğuk, kar büyüklerin beli beraberinde. Ben anamın kucağından idim. Nenem de yanımda, bir yerden mi geliyorduk, bir yere mi gidiyorduk, şimdi çıkartamıyorum. Gâvur bizi gördü yağmur gibi yağdırmaya başladı. Mermiler, şarapneller patır patır yanıma yönümüzü düşüyor, makineli cayırtısından kimse kimseyi duymuyordu. Gâvurun avrat-uşak dediği yok, ver ha ateş ediyor. Anam can havliyle beni kucağından atıp kaçmaya başladı. Yaşım küçük, o karda kıyamette istesem de yürüyemem. Bir de bakım

¹²⁹ **Derin Tarih Dergisi, Milli Mücadele Yıllarında Maraş Eki,** Sayı: 59, Şubat 2017, s. 27.

rahmetlik nenem üstüme abanmış, 'Çocuğumu burada bırakmam' diyerek siper oluyor. Öldürmeyen Allah öldürmez. Nenem beni bağrına basıp dolu gibi yağın mermilerin arasında geçirdi, bir evin duldasına atıverdi. Rahmetlik çok yiğit idi. Sonra ki günlerde elinde tahra çetelerle beraber gâvura karşı harb ettiği anlatılırdı. İşte ben bunun için nenemi anamdan çok severim. "Böyle şeyler bugün bize kolay geliyor. Bir ananın çocuğundan bile vazgeçebildiği şu sahne ne demektir? Âdeta bir kıyamet yaşanmış. Bugünler böyle zorluklarla, fedakârlıklarla kazanılmış. Kıymetini bilmek lazım.

UZUNOLUK HAMAMINDAN ÇIKAN KAHRAMAN KADINLARIMIZ

Cevdet KABAĞCI

Bektutiye Mahallesi'nden Kalaloğlu Sarıkız Halil'in (Külekçi Halil) eşi Fatma'dan olma Ayşe, Hatice ve küçük kızları Fatma (Küçük Fatma) olmak üzere üç kızları vardı. Anne Fatma, kızları Ayşe, Hatice ve Küçük Fatma mahallelerinde bulunan Uzunoluk Hamamı'na 31 Ekim Cuma günü gitmişlerdi. Anne Fatma ahırdan gelecek olan ineklerini karşılamak ve akşam yemeğini hazırlamak için hamamdan erken çıkmıştı. Vakit ikindi sonrasıydı, üç kız kardeş, annelerinden sonra hamamdan çıkarak evlerine doğru gidiyorlardı. Kızları biraz geciktiği için anne Fatma, onları karşılamaya geldi. Bu ara Uzunoluk Caddesi'nden zil zurna sarhoş üç Fransız asker kızların üzerine yürüdü. Kızlar hakarete maruz kalırken anneleri Fatma ulaştı. Gözü dönmüş Fransız askerleri bu üç kızın etrafını sardı. Fransız üniforması giyen askerler Türkçe konuşuyorlardı ve ağza alınmayacak küfürler ediyorlardı. Ayrıca kızları hırpalıyorlardı. Fransız askerleriyle boğuşan kızlar şok olmuşlardı. Bağırıklarını zannediyorlardı ama sesleri bile çıkmıyordu. Zira kızların dili tutulmuştu. Anne Fatma durumu görünce “Eyvah! Bu da mı gelecekti başımıza! İmdat! İmdat!” diyerek bağırıyordu. Kızlarla askerler arasında karşılıklı mücadele devam etti. Mücadele sırasında Türkçe konuşan ve Fransız üniforması giyen askerler “Artık sizler bizimsiniz! Çıkarın şu çarşafaları! Atın şu peçeleri! Bundan sonra Maraş Fransa'ya aittir.

Biz Fransızların hükmü geçer burada.” diyerek bağıyorlardı. Bu üç mütecaviz Fransız askerlerin konuşmalarından dolayı Ermeni oldukları anlaşıldı.

Karşılıklı boğuşma sırasında anne Fatma Hanım, Uzunoluk Hamamı'nın önündeki derenin kenarına, kızları da diğer tarafına yıkıldı. Henüz 15 yaşında bulunan Küçük Fatma'nın peçesi paramparça edildi, Ayşe ve Hatice'nin çarşafı yırtıldı. Bu arada hamamın yanından geçen ve kahvede bulunan Türkler, kızların imdadına yetişerek bunları kurtardı.

Kadınlar olay yerinden uzaklaştırıldıktan sonra Sütçü İmam¹³⁰, kadınlara saldıran askerlerin birini tabancasıyla ateş ederek yaraladı. Fransız askerleri de Çakmakçı Sait'i yaraladı.

Olaydan anne Fatma Hanım çok etkilendi, hastalandı, hatta bir ara hayatından ümit kesildi. Yapılan müdahalelerle hayata döndürüldü. Fakat peçesi yırtılan ve henüz evlenmemiş olan 15 yaşındaki Küçük Fatma çok hırpalanmanın etkisiyle korktu ve

¹³⁰ Sütçü İmam 1878 yılında doğdu. Üç kız, bir oğlu olmak üzere dört çocuğu oldu. 31 Ekim 1919'da düşmana ilk kurşunu atan Sütçü İmam, düşmanın Maraş'tan kovulmasından sonra harpteki fedakarlıklarına mükafat olarak belediyeye odacı olarak alındı. Bu vazifesi yanında kaledeki topun idaresi kendine verildi. Abdulmecid halife olunca 101 pare top atmak için kaleye çıktı. Topların daha yarısını atmadan, top atımı sırasında barutun etkisiyle ısınan namlunun erken ateş alması neticesinde yandı. Ağır şekilde yaralanan Sütçü İmam, Alman Eytmhanesi'nde tedavi altına alındıysa da iki gün sonra 25 Kasım 1338 (1922) tarihinde vefat etti. Cenazesi Çınarlı Mezarlığına defnedildi. Sütçü İmam adına, ilk kurşunun atıldığı Uzunoluk Meydanı'nda 1936 yılında Belediye Başkanı olan Sukuti Tükel tarafından bir anıt ve çeşme yaptırıldı. 1977 yılında da Kıbrıs Meydanı'nda yine Sütçü İmam adına Kurtuluş Anıtı yaptırıldı. 1922'de onun adının verildiği Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi kuruldu.

hastalandı. Küçük Fatma hayattan murat alamadı, olayın kırkınıcı günü vefat etti. Bu bahtsız Fatma'nın gelin duvağını annesi cenazenin üzerine örttü. Böyle 15 yaşında bulunan Küçük Fatma evlenmeden gelin oldu. Bütün mahalle toplanarak gözyaşları içinde gelin elbisesi olarak kefen giydirilen Küçük evi olan Şeyh Adil Mezarlığı'na gönderdiler.¹³¹

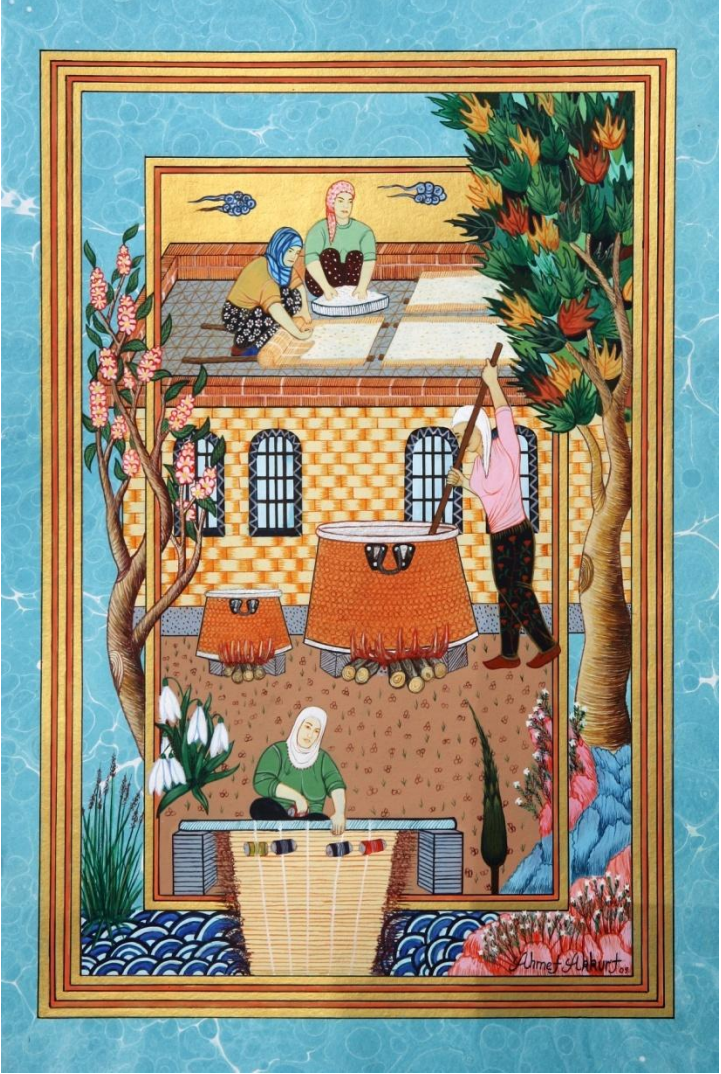
¹³¹ Bu bilgiler Mustafa Zülkadiroğlu'nun el yazma notlarından alınmıştır. Notların fotokopisi arşivimizde bulunmaktadır.

Senem Ayşe,
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi,
2010 Duvar Takvimi

Sütçü İmam Olayı,
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi,
2012 Duvar Takvimi

Tarhana Yapımı,
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi,
2011 Duvar Takvimi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi,
2012 Duvar Takvimi

Sütçü İmam Olavı. Özel Bevza Eğitim Kurumları. 2006 Duvar Takvimi

Özel Beyza Eğitim Kurumları, 2006 Duvar Takvimi

Özel Beyza Eğitim Kurumları, 2006 Duvar Takvimi

KAYNAKÇA

AHMET NAZİF, **Kayseri Tarihi**, (Mirat-1 Kayseriyye), (Hazr. M. Palamutoğlu), Kayseri 1987.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Osmanlı'da Harem**, Osav Vakfı Yay., İstanbul 1995.

ALBAYRAK Haşim, **Saçaklızadeler**, Babiali Yayınları, İstanbul 2009.

Anadolu Vakfiye Defteri 1200 ile 1267.

ARİFÎ PAŞA, *Elbistan ve Maraş'ta Zulkadiroğulları (Dulkadir) Hükümeti*, (Çev.: Selim Kaya), **Dulkadir Beyliği Araştırmaları I**, UKDE, Kahramanmaraş 2008.

ATALAY, Besim, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, (Yay. İlyas Gökhan-Mehmet Karataş), Kahramanmaraş 2008.

BAĞDATLILAR, Adil, Uzunoluk, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2014.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Cevdet Dâhiliye (C.DH)**, 11028-1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Hatt-ı Hümayûn, (HAT)**, 645/31594.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **İrade Dosya Usulü (İ.DUİT)**, 53, 11/Ş /1337 (Hicrî).

BAŞDOĞAN, Ferhat, **Tenekeli Köyden Sanayi Merkezine Kahramanmaraş**, Ankara 2001.

BAYAZIT, Bekir Sami, **Kahraman Maraş'ta Bayazidoğulları (1514-1990)**, Ukde Yayınları, Kahraman Maraş 1998.

CENABÎ, Nuri **Osmaniye Kütüphanesinde Yazma C. II, numro 3100, varak 353.**

DARKOT, Besim, *Maraş*, **İA**, MEB Yay, Eskişehir 1997, 310-312.

DOĞAN, Ayhan, **Çanakkaleden Cumhuriyete Maraşlı Şehitler I**, Berikan Yayınevi Ankara 2014.

DOĞAN, Ayhan, *Fransız İşgali Altındaki Maraş'ta Fransız - Ermeni Mezalimi (Katliama Uğrayan Kadın, Çocuk Ve Yaşlılar)*, **Uluslararası Türk Ermeni İlişkileri (Kaynaşma-Kırgınlık-Ayrılık-Yeni Kaynaşma)**, “Türkocakları İstanbul Şubesi, C. II, s. 926-943, 5-7 Ocak İstanbul 2015.

ED- DIMAŞKÎ, Avu'l- Abbas Ahmed b. Yusuf 1001 de telif ettiği “**Ahbarü'd- Düvel ve Asarü'l-Evvel**” Nuri Osmaniye Kütüphanesinde yazma numro 3042, Selim-i Evvel İçinde.

EDHEM, Halil, **Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1926.

EDHEM, Halil, *Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 8. sene, Numro 48, 1 Şubat 1334, s.321-354.

ERKİLETLİOĞLU, Halil, **Kayseri Tarihi**, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri 1993.

ES- SEHÂVÎ, **et-Tibr el- Mesbûk fî Zeyl es-Sulûk**, Mektebetü'l- Külliyyatü'l- Ezheriye, Kahire Trhz.

GÖKHAN, İlyas - Kemalettin Koç, **Tarihi Coğrafyası ve Kültürü İle Türkoğlu**, Öncü Basımevi, Ankara 2009.

Hadikatü'l- Cevami, Esad Efendi Kütüphanesinde yazma numro 2247.

Hadikatü'l- Cevami, Esad Efendi Kütüphanesinde yazma numro 2247.

HAMMER, Baron Josesph Von, **Osmanlı Devleti Tarihi, C. II**, (Terc. Mehmed Atâ, yay.: M. Çevik) Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.

HAMMER, Josesph Von, **Osmanlı Devleti Tarihi, C. II**, (Terc.: Mehmed Atâ, yay.: M. Çevik) Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.

HOCA SADETTİN EFENDİ, **Tacü't-Tevarih**, C.I, II, (Hazr.: İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.

<http://www.kackar53.com/gulbahar-hatun-cami-makale.179.html>

<http://www.vakfikebir.bel.tr/S.aspx?id=15>.

<http://kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=209>.

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN, **Tarih-i Amasya**, C. I, Hikmet Mabaası, Dersaadet, 1328, s.134.

İBN HACER, **İnbaü'l- Gumr**, C.VIII-IX, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.

İBN TAGRİBİRDÎ, **en-Nücümü'z-Zahire Fi Mülükü'l-Kahire**, (Neşr: Muhammed Hüseyin Şemseddin), C. XV, Beyrut 1992.

İBN TAGRİBİRDÎ, **Nücümü'z- Zahire**, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

İBN TAGRİBİRDÎ, **Havadisi Duhur Fî Ma'da'l- Eyyamü's-Suhur**, C. I, (845–856) (Editör: William Popper), California 1930.

İBN TAGRİBİRDÎ, **Havadith Duhûr (1441–1450)** (Arapça'dan İngilizce'ye Çev.: William Popper, Yayınlayan: Walter J. Fischel), New Haven 1967.

İDRİS-İ BİTLİSİ, **Heşt Bihişt**, C. II, (Yay. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Betav Yay., Ankara trhz.

KABAKÇI, Cevdet- Serdar Yakar, Kendini Kurtaran Şehir Milli Mücadele Yıllarında Maraş, **Derin Tarih Dergisi EK**, s.28.

KARADAĞ, Hüsameddin, **Maraş Milli Mücadelesi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2014.

KÖPRÜLÜ, Fuat, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, TTK Yay, Ankara 1999.

MAKRÎZÎ, **Kitabü's-Sülük**, C.IV/I-II, (tahk.: Said Abdülfettah Aşur) Matbaatü'd-Darü'l-Kütüb, Kahire 1972.

MEHMED NEŞRÎ, **Kitâb-ı Cihan- Nümâ**, C. I- II (yay.: M. A. Köymen, F. R. Unat), TTK Yay., Ankara 1987.

MORDTMANN, J. H. *Dulkadırlılar*, (Eklemeler: M. H. Yinanç), **İA**, C.III, Eskişehir 1997.

ORUÇ BEĞ, **Oruç Beğ Tarihi**, (Neşr:N. Atsız) Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1972.

ÖZALP, Yalçın, **Gazilerin Dilinden Millî Mücadelemiz**, Semih Ofset Matbaacılık Yayınları, Ankara 1986.

ÖZKARCI, Mehmet, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş**, C. I-II, TTK Yayınları, Ankara 2007.

PEREMERCİ, Osman Nuri, **Edirne Tarihi**, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1940.

SARAÇ, Hüseyin **Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazası 1875-1920**, Pazar Kaymakamlığı Yayınları, Ankara 2015.

SOLAKZADE, **Solakzade Tarihi**, C.I, (Neşr: V. Çabuk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

ŞEHSÜVAROĞLU, Bedii N., “*Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış ve Sitti Hatun Camii*”, **Vakıflar Dergisi**, S. V, s.202-204, Ankara 1962.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, (**Bu yazı Tarih ve Düşünce Dergisinden alınmıştır.**www.turksultans.com/hhalki.php).

TANKUT, Hasan Reşit, **Maraş Yollarında**, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2008.

TANSEL, Fevziye Abdullah, **İstiklal harbinde Mücahit Kadınlarımız**, AKDT Kurumu Yay, Ankara 1991.

TAŞKÖPRÜLÜZADE KEMALEDDİN, **Tarih-i Saf yahud Tuhfetü'l- İcâb**, İstanbul tabı 1287, Cüzü Evvel.

TATAR, Özcan, **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları Ve Aşiret İskânı, (1691-1750)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Elazığ, 2005.

TEKİNDAĞ, Şehabeddin “*II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi*”, **Bellekten**, XXXI/123, Ankara, 1967, s. 345-373.

TERZİ, M. Akif, **Gâvur Dağı'nın Bulanık Tarihindeki Sis Perdesi**, Doğu Kütüphanesi Yay, İstanbul, 2007.

ULUÇAY, M.Çağatay, **Harem II**, TTK, Ankara 1992.

ULUÇAY, M.Çağatay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, TTK, Ankara 1992.

UZUNÇARŞILI, Hakkı, **Anadolu Beylikleri**, TTK Yay., Ankara 1983.

YAKAR, Serdar, **Maraş Millî Mücadelesinde Önden Gidenler**, Ukde Yayınları Kahramanmaraş 2014.

YAKAR, Serdar, **Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Hadisesi ve Aşıkloğlu Hüseyin**, Ukde Kahramanmaraş 2012.

YİNANÇ, Refet, **Dulkadir Beyliği**, TTK Yay., Ankara 1989.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Elbistan*, **İA**, C. 4. Eskişehir 1997.

YİNANÇ Refet - Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri, C. I, Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara 1988.

YÜCEL, Nihat, **Utku Türküleri** (Maraş Destanı), K.Maraş Şubat/1998.

YÜCEL, Yaşar, **Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti**, Svinç Matbaası, Ankara 1983.

GÖRÜŞME

Prof. Dr. A. Ökkeş Gencay, Senem Ayşe'nin Torunu.

Doç.Dr. Selçuk Gencay, Senem Ayşe'nin Torunu.

Güngör Gençay, 2004, Senem Ayşe'nin Torunu.

Demirci İbrahim, 2004, Kurtuluş Harbi Tanığı.

Ali Koç, 2017, Durdu Fatma'nın Torunu.